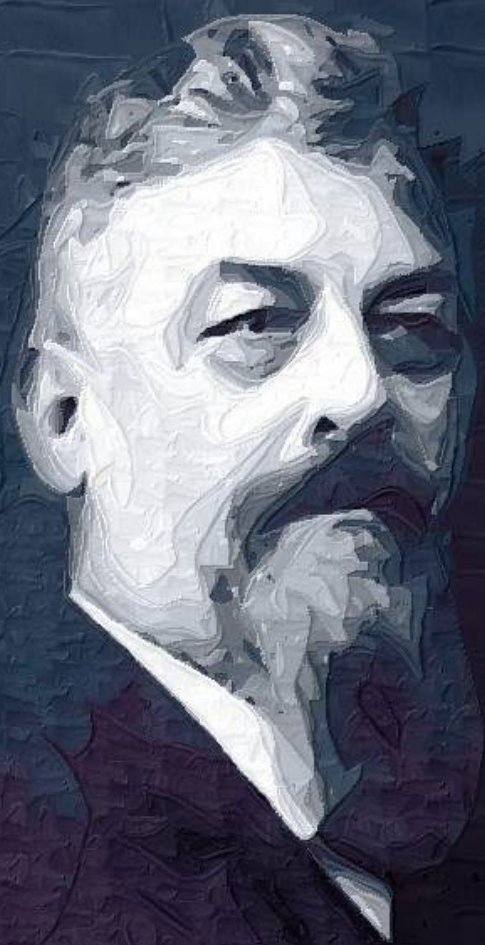

genija

TAJČAR

VISOŠKA
KRONIKA

Ivan Tavčar: Visoška kronika

[Založba Genija](#)

Za založbo: Blanka Jarni

Oprema: [Dubravko Gecan](#)

Ljubljana, 2012

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-311.6(0.034.2)

TAVČAR, Ivan, 1851-1923

Visoška kronika [Elektronski vir] / Ivan Tavčar. - El. knjiga. - Ljubljana : Genija, 2012

ISBN 978-961-280-027-7

260777472

Ivan Tavčar

Visoška kronika

Svoji ženi Frančiški, sedanji Visošci, poklanja Emil
Leon

Vsebina:

I	6
1664	6
1676	14
II	20
Končno sem ozdravel	20
1679	31
1680	32
III	33
IV	56
V	77
VI	94
VII	115
Moj oče v batalji pri Lützeniu 1631	116
Oče ujame generala pri Jenikovu 1645	118
Vojna kasa, pri Dachauu dobljena 1648	120
Kako je Jošt Schwarzkobler žalostno umrl.	125
Oče dela testament okrog božiča 1690	132
Pomagam pri luteranskem obhajilu	132
Jošt prihaja k očetovi smrtni postelji	134
Kako je oče Polikarp Khallan žalostno umrl 1691	135
VIII	138
Na dan sv. Florijana odpotujem v nemške dežele	140
Velika ošabnost gospoda Fruebergerja, tiste dni zlatarja in srebrnarja v Loki	143

Fink von Finkenstein razsekan 1687	146
Gospoda Fruebergerja grdo razžalim.....	149
Očetje kapucini zidajo nov samostan 1691.....	152
Sv. Filip in Damjan 1691.....	153
IX.....	155
1693.....	158
Ples v Sestranski vasi na dan sv. Janeza Krstnika	158
Ana Renata pleše	160
Grajski glavar ženi Evo Magdaleno na Visokem	168
X.....	169
Marks Wulffing pride na Visoko	169
Margareta pride po Marksa	171
XI.....	186
Sosed Debelak pripoveduje grozne reči in da se postavlja grmada na Gavžniku.....	189
Moja trnova pot na loški grad in o tem, kaj vse sem doživel pred gospodom škofom Janezom Frančiškom	193
Silno težko prašanje mi je stavil milostni Joannes Franciscus 201	
XII.....	207
Kako je bila sojena naša Agata pred krvavo sodnijo v Loki 207	
XIII	227
XIV	245
Pripisano.....	260

I

1664

Rodil sem se v Gospodovem letu 1664. na dan sv. Izidorja, in sicer ravno tu na Visokem. Oče mi je bil Polikarp Khallan, tudi Khallain, lastnik dveh kmetij na Visokem, mati pa mi je bila Barbara Khallanin, tudi Khallainin, rojena na Suhi kot druga hči ondotnega kmetovalca Volka Wulffinga.

V mali cerkvi sv. Martina me je na ime svetnika Izi-dorja krstil gospod Karel Ignacij Codelli, takrat župnik v Poljanah. O krstu se je govorilo po celi dolini. Imel sem osem botrov: štiri moškega in štiri ženskega spola. A pri krstni pojedini se je spilo toliko črnikalskega vina, da sta se boter Kožuh s hriba Sv. Sobote in boter Hmeljinec s hriba Sv. Volnika sporekla in skoraj do krvi stepla. Zaradi tega so previdne ženske že tedaj govorile, da otroče, ravnokar rojeno in na Kristusovo vero krščeno, ne bo imelo sreče na svetu. Ta govorica – Božji Porodnici bodi potoženo! – se je pozneje dobro izpolnila, kar bode vsakdo sprevidel iz tega mojega pisanja, h kateremu sem

se odločil, ko sem bil kakor drevo v zimi brez listja in soka.

Boga pa le hvalim, ker mi je podelil še toliko moči, da mi ni odpadlo pero, dokler ni bilo zapisano, kako sem grešil, kako klical božjo jezo nase in kako sem delal premalo pokore zase in tudi za svojega očeta Polikarpa Khallana, ki ni živel ne pravično ne Bogu dopadljivo.

Že otroška leta so mi bila v nadlego in težo življenja sem občutil na sebi kot breme, mučno in grenko.

Kdo je bil moj oče Polikarp? Od kod je prišel? Kje je bil poprej? Bog ve!

O vsem tem takrat še ničesar nisem vedel, samo to sem občutil, da je bil Polikarp Khallan trd, temen in brezsrčen gospodar, kateremu ni nikdar posijalo sonce v dušo. Čez vse mere je delal grdo s svojo zakonsko ženo, katera mu je rodila mene in pet let mlajšega brata Jurija. Naša hiša ni bila hiša božjega blagoslova. Imeli smo več nego drugi, posedovali smo vsega dosti, a pod nobeno streho se ni tako malo molilo in tako obilo preklinjalo kakor ravno pod našo. Gospodar je poznal kletvine celega sveta. Preklinjal je v jeziku, kakor ga govori ljudstvo v tej okolici, ali hudiča je klical tudi v jezikih, katere govore narodi po tujih deželah. Pozneje, ko me je zaneslo med tujce, sem se zavedel, da je preklinjal po nemško, po laško in še celo po španjolsko. Ko je umrl, je nesel torej s sabo na koše samih krvavih grehov, tako da še danes molim, da bi v nebesih spregledali Polikarpu

Khallanu njegove grehe, ker drugače ne vem, kako naj izhaja na onem svetu pred svojim Sodnikom.

Ko sem se začel zavedati življenja, je bil oče že petdeset let star. A visok je bil kakor jablana in hrust kakor medved, ki trga ovce po Blegošu. Govoril je malo besed, pa nobene prijazne, in na hlapce in dekle je prežal, da niso postopali in zanemarjali dela. Kogar je zalotil, bil je tepen, da se je Bogu smilil in da je dostikrat komaj življenje odnesel.

Bog mi je priča, da je bila mati Barbara najboljša gospodinja in da je z varčevanjem na vse mogoče načine množila imetek svojemu gospodarju. Ta se pa ni sramoval, pred otroki in pred posli udariti jo mnogokrat po tankem obrazu, da se ji je ulila rdeča kri po licu in suhih čeljustih. Koliko pa je prejokala ta mučena ženska, ve samo Mati Božja, ki je štela v nočeh solze ponižne in v trdo usodo vdane moje matere. Usmiljenja ni poznal divji in razjedeni visoški gospodar; kričal je pod težkim bremenom, katero si je bil sam navalil nase, tako da je tudi on v nočeh ječal in stokal, kakor da bi pri živem telesu tičal globoko v črni zemlji.

Kar smo dobili Jurija, ni več spal pri svoji zakonski družici. Otroka z materjo sva prenočevala v gorenji hiši. Zase pa si je oče izbral svoje prenočišče v kleti. V to klet je podnevi prihajalo le malo svetlobe pri dveh nizkih in zamreženih oknih, po stenah pa je vlažnost silila iz ometa in v debelih kapljah lezla po črnem zidovju. Tu

si je – kmalu po rojstvu brata Jurija – stolkel nerodno ležišče, katero je sam postiljal in h kateremu ni imela pristopa ne žena ne dekla.

Ko sem postajal starejši in ko me je včasih zvabila svetla luna s postelje, sem se pritihotapil pred klet in čul sem, kako je oče kričal v spanju, kako je odganjal nekoga od postelje, kako je tulil in hropel. Ni ga užival počitka v nočeh in nekdo je moral valiti skalo po njem, tako da je starec obupaval pod njo, kakor da je zagazil pod mlinsko kolo, ki ga je globoko v vodi trlo in stiskalo, da ni mogel premakniti uda in ne dati duška zaprti svoji sapi.

Bil sem star dvanajst let. Takrat me je mati prvič peljala v mesto.

Takoj pri Poljanskih vratih je tržil nekdo z orožjem. Prodajal je meče, težke muškete in železne čelade. Vse je bilo bolj staro in obrabljeno, ker je bilo ostalo iz vojske, katera je zavolj krive vere razsajala po celem svetu, da so se povsod morili ljudje in zažigala človeška stanovanja. Po tej vojski so ostala dolga pokopališča in celi tovari orožja. Nekaj tega orožja so zanesli odpuščeni vojaki in tudi prekupci v mesto našega škofa.

Tiste dni je bila gorka moja želja, postati vojščak, in kar pogrelo me je, ko sem pri loškem trgovcu ugledal samokres z debelim, svetlo okovanim kopitom, ki pa je bil tako velik, da bi ga bil jaz, otročaj, komaj mogel nositi. Ta samokres je v hipu napolnil mojo dušo in moje

srce je poželelo po njem. »Kupite mi ga!« sem vzdihnil k materi. Položila je roko na ramo in odgovorila: »Kako ti ga naj kupim, ko bi morala zanj plačati beneški cekin!«

Kmalu nato je napočil zame najhujši trenutek zapuščenega življenja, ki me je pozneje preganjal pri svetlem dnevu ter me budil iz spanja divjih sanj.

Popoldne sva prišla z materjo iz Loke. Že na brvi pod visoškim domom sva čula vpitje jeznega očeta. Bil je na njivi, kjer mu niso dekile nekaj pogodu opravljale. V največjem strahu sva se stisnila okrog hleva v hišo. Tam je mati odhitela navzgor, da bi se prejkone skrila na izbi, kakor je to vselej storila pri enakem divjanju.

A jaz sem obstal ravno pri kleti ter takoj opazil, da so bila vrata priprta. Ko je oče v jezi odrohnal na polje, je pozabil vrata pri kleti zapreti, kar se ni zgodilo ne prej ne slej nikoli. Kot stržek sem švignil v mračni prostor, kamor me je gotovo sam satan vlekel proti volji moje bojazljive duše!

Najprej mi je udarila mračnost na oči, da moj onemogli pogled ni razločeval reči od reči. Ali privadil sem se kraja in takrat sem opazil na nemarno skupaj nastlani postelji črn železen zaboj. Bil je zaklenjen in s svojo ročico ga niti premakniti nisem mogel, dasi sem to poskušal. Pot mi je zalil obraz in telo, da sem že hotel pobegniti, ker se mi je dozdevalo, da preži name v temačnem kotu nekaj grozovitega. V tistem trenutku se je prikradel od nekod sončni žarek – Bog sodnik ga je

poslal, da bi udaril grešnika v lastnem otroku – ter zasiljal skozi mrežo pri oknu, da se je na temni ilnati zemlji pred mojo nogo napravila svetla lisa. Sredi lise je ležalo nekaj rumenega. Jezus in Marija! Ko sem se sklonil, tičal mi je v roki cekin, rumen beneški cekin! In zopet sem stal pred prodajalno v Loki ter gledal na svetlo okovani samokres, ki je bil tisti mah želja vseh mojih otroških želj.

V najboljšem premišljevanju, kako si hočem kupiti ponosno orožje, je pograbila železna pest mojo roko, v kateri sem stiskal beneški denar. Kakor bi zašel v past, tako mi je stiskal oče malo ročico, da sem kar čutil, da mi na dlani sili cekin v kožo in meso. Oče se je bil vrnil v klet, ali v svojem zamaknjenju nisem opazil njegovega prihoda. Z desnico se je oklenil moje roke, z levico pa je pograbil cunje ter jih nametal na zaboj. Moja roka se je tresla, ali tudi očetova pest se je tresla, ker ga je morila najhujša jeza. »Diavolo!« je zakričal, »ti se vlačiš okrog postelje očeta, ki ti daje jesti in piti!« Potegnil me je za sabo in niti za trenutek ni izpustil moje roke. Zunaj je s težavo izvlekel ključ ter še z večjo težavo zaklenil z njim vrata od kleti.

»Krasti si hotel!«

Kri mu je napolnila obraz in iz njegovih oči je bliskalo, da sem pričel od groze jokati, kar je starega še bolj razkačilo. Po stopnicah me je vlekel v vežo, iz veže v hišo k mizi, s katere so se dvignile muhe v tolpah.

Celo sobo je obsevalo sonce, da se je žarila bela stena in rumenkasti strop nad njo. V tem žaru je ugledala moja trepetajoča duša križ v kotu in na njem belo podobo Odrešenika v trnju in krvi. »Kristus, pomagaj!« sem zastokal ter skušal izviti roko iz očetove pesti. »Hudič ti pomagaj!« je zarjul ter mi pritisnil ročico k mizi, da so odnehali prstki in da je odletel cekin izpod njih, kakor odleti zrno iz klasa, kadar se mlati žito na podu.

»Kradel je, svojemu lastnemu očetu je kradel!«

V megli sem videl, da so se mu penila usta. Jaz pa sem ihtel. »Oče, ne bom več!«

»Ne boš,« je zakričal hripavo, »bom že poskrbel, da ne boš.«

V tujem jeziku je nekaj zaklel. Z levico mi je skupaj stiskal štiri prste, tako da je bil samo mezinček na mizi. In tedaj se je zgodilo!

»Da si zapomniš, kdaj si kradel!« S temi besedami je pograbil furlansko ostro sekirico, katero je bil nekdo pozabil na stolu. Zamahnil je z njo in mi odsekal polovico malega prsta, da je porosila kri v gostih kapljicah mizo, kakor da je padal rdeči dež po nji. Zasukalo se mi je v glavi, zavrtela sta se okrog mene miza in strop in Kristus v kotu.

Ko sem se zavedel, sem se zvijal na klopi in ubogo obsekano ročico sem stiskal med noge; srajčica, obutev in nogavice nad njo – vse je bilo krvavo!

V hiši se je bila nabrala družina. Mati je slonela pri peči ter padala iz omedlevice v omedlevico. Ko je začula moj jok in očetovo kričanje, si je ravno spletala lase. Z razpletenimi lasmi je torej prihitela v hišo in sedaj je omagovala pri peči. Kako so že bili sivi ti lasje in kako je bil prepadel njen obraz!

Dekla Mica je namakala predpasnik v loncu ter brisala z njim mater po čelu in licih, da bi jo spravila k življenju. Mala dekla in volar sta glasno molila. Pastir Tonček pa je tulil, kakor bi ga kdo z brezovcem tepel.

Oče je še vedno stal pri mizi in tiščal sekirico v svoji desnici. Hlapec Lukež, o katerem se je govorilo, da je bil z očetom v nemških vojskah, je stal brez strahu pred njim. Gledala sta se kot dva gada, oko v oko. Oba močasnih udov, in moč sta imela, kot jo ima v plug vprežena živina!

»Polikarp,« je ukazal Lukež ostro, »deni jo iz rok! Bog nama grehe odpusti: otroke smo morili po Švabskem in po Saksonskem – tukaj jih ne boš več! In še celo ne, če so bili rojeni iz tvojega telesa!«

Družina se je spustila v krik, brat Jurij pa je že ležal na tleh ter se valjal ondi v joku in stoku.

»Polóži jo iz rok,« je ponavljal Lukež, »sicer se ti s silo uprem in naj si desetkrat gospodar! Kdo ti je pomagal takrat, ko ti je hotel glavo razklati švedski kirasir? Kdo mu je prestrelil vrat, da si ostal pri življenju? Na to misli, pa bodi človek in ne živina, Polikarp!«

Pri tisti priči je vrgel oče sekirico pod klop, dvignil obe roki, pritisnil ju h glavi ter pri tem – pobegnivši iz hiše – tako grozno in grdo zakričal, da ne vem, sem li še kdaj pozneje slišal tak krik.

Pač, enkrat sem ga še slišal! Že vem! Pri Luzzari je bilo. Vodil nas je gospod Eugenius in Francoze smo topli. Pred našo vrsto je skakljal mlad kornet in s svojo helebardico je kazal na sovražnika. Pa je v hipu padel in se valjal po prahu! Takrat sem čul ravno tak krik, ker je bil strel iz topa zdrobil in odtrgal kornetu obe nogi!

1676

To se mi je pripetilo, ko je teklo 1676. leto po rojstvu našega Gospoda in Izveličarja.

Kos odsekanega mojega prsta je mati Barbara skrivoma in tajno zakopala na pokopališču pri cerkvi Sv. Martina v Poljanah. Vse skupaj pa ni ostalo tajno. Družina je sicer molčala, a počasi je nekaj vendarle pririlo na dan in raznesla se je govorica, da je nekdo na Visokem, ki je že pokopan, ki pa še vendar hodi živ okrog.

Bil sem dolgo časa bolan. Dvanajstletnega otroka šibko telesce ni moglo prenesti nečloveškega in grdega ravnanja. Polastila se me je slabost in me je mučila nekaj tednov grda bolečina. Rešila me je molitev – cela hiša je molila zame – a gotovo mi je pomagalo tudi mazilo,

katero je prinesel Lukež iz nemških vojsk. Drugim ga je prodajal za drag denar, materi pa je odstopil neznatno kepico za božje plačilo, ker je imel usmiljenje z mano, ko mi je bila usekana tako huda rana.

S tem zdravilom me je mati, če se mi je mešalo od vročine in bolečine, mazilila pod vsako pazduho dve noči zaporedoma. To maziljenje mi je gotovo bilo v korist, ker je bilo mazilo skuhamo večinoma iz človeške masti – katera se je v nemški vojski lahko dobivala – vmes pa se je kuhal bel las iz repa mlade mačke, katera je bila črna po celem telesu.

Bog ima svoja pota, če hoče grešnika ozdraviti. Živimo v časih, ki so prekleti in hudobni in na vse strani grozni, najsi je že tudi preteklo veliko časa, odkar so sklenili mir na Nemškem in z njim končali vojsko, katera je trideset let divjala po krajinah, od nas oddaljenih in po Martinu Lutru v krivo vero zapeljanih. V takih časih mora Gospod Jezus posegati po vseh sredstvih – in najsi je človeška mast – če nam bodi pomagano!

Kakor zapisano, sem ležal dolgo časa bolan in v bolečinah. Skaljena je bila zavest mojega telesa, da sem ležal kakor v spanju, ki ga prepletajo hude sanje.

Nekega dne sem se zavedel. Bil sem v gorenji hiši in prijetno sem ležal v materini postelji. V sebi nisem čutil ne bolečine ne kake težave.

Na odeji mi je ležala desnica, zavita v debelo obvezo, da je bila podobna konjskemu kopitu. Obvezana roka

mi je poklicala v spomin, kar se je bilo zgodilo, in milo se mi je storilo, da sem pričel tiho ihteti.

Naenkrat se mi je položila voljna roka na čelo in nekdo je vprašal: »Ali me poznaš? Veš, kdo sem? Ti uboga moja revščina!«

Da bi tega ljubega obraza ne poznal, ko ga bom vendar sodnega dne že iz dalje spoznal med neštetimi množicami! »Mati!« sem radostno zaklical in poskušal dvigniti obvezano roko, da bi jo objel. Ali roke nisem mogel dvigniti, ker so se vnele hude bolečine v nji.

Vprašala je: »Kaj bi rad jedel?« Jesti nisem hotel, ali ona je tarnala, da skoraj nič ne jem.

Z največjo rahlostjo mi je izvlekla zdravo ročico izpod odeje, in res so bili prsti na nji same koščice!

Hotela je oditi, da bi mi skuhala mleka. Tudi mi je rekla, da bo v mleko nadrobila belega kruha, ki smo ga sicer imeli v hiši samo ob največjih praznikih.

Pa se nisem dal pomiriti; zajokal sem in v muki zaklical: »Oče naj pride!«

Tedaj se je ti revi nekaj odkrilo, kar ni nikdar pričakovala. Kri ji je zatrepetala k srcu, bila je vsa bleda in podobna mrliču. Jezno me je zavrnila:

»Tiho, moj ljubi, in ne govori o tem, o tem – –«

Podila se je za besedo, pa je doteči ni mogla. Hotela je nekaj drugega spregovoriti, ali premislila si je in zatorej je samo vzdihnila: »– o tem luteranu!«

Opazivši mojo preplašenost, je zaihtela:

»Nič ti nisem povedala, nič –!«

Potrta je zapustila sobo. V moji razbeljeni glavici pa je delovalo, kakor delujejo kolesca v uri.

Oče – luteran! Nikdar ne bo prišel v nebesa! Njegova vera ni moja vera! Če se izve, ga bodo zaničevali vsi ljudje! Glavar z loškega gradu pošlje ponj in na smrt ga obsodijo! Potem mu odsekajo glavo! In ravno ta glava je bila zame najlepša, kar jih je bilo na svetu! O Jezus! O Jezus! O Jezus!

Tresel sem se pred njim, a če je prekladal hlode, ki jih dva človeka nista preložila, ali če je krotil konja, ki je vsakega drugega vrgel s sedla – takrat sem bil srečen, da sem imel takega očeta! –

Oče je vendarle prišel!

Neko popoldne, ko je mati molzla v hlevu, je vstopil. Videlo se mu je, da je postal še bolj siv; proti svoji navadi je bil pustil brado rasti in ta je bila čisto bela.

Za trenutek je obstal pri vratih; z mogočno svojo postavo je segal skoraj do stropa. Korak za korakom se mi je bližal.

Zastajala mi je zavest in oziral sem se proti njemu, kakor se ozira golobica na jastreba.

Pomaknil je stol k postelji, predme na odejo pa je položil usnjato, deloma z železom okovano rokavico, ki so jo nekdanj nosili švedski jezdec. Sédel je prav k meni ter me zamolklo pozval:

»Izidor, vrzi mi jo v obraz!«

Nisem se premaknil, nakar je glasno zavpil:

»Vrzi!«

Okrog ustnic so se mu napravile čudne poteze, a v čelo se mu je vrezala globoka guba, kar je govorilo, da postaja srdit.

V strahu sem prijel rokavico ter jo zavihtel k obrazu, s katerim je oče silil proti meni.

In res je moralo železo zadeti starega moža, ker se je prikazalo nekaj krvi na njegovem obrazu. Polikarp je zajechal.

»Pravično je, da me z zaničevanjem kaznuje moj lastni otrok!«

Posegel je po moji ročici ter sklonil nad njo svojo kakor iz železa skovano glavo. Ni spregovoril besede; samo telo mu je časih zatrepetal, ker ga je pretresalo kesanje.

Zasilile so mi solze v oči, tako da sem ihté spregovoril: »Oče, saj nisem več hud!«

Odhitel je od mene. Ko je stopal po čumnati, so se mu pletle noge, kakor da bi bil izpil preveč vina. Dobro vem, da je Polikarp Khallan malokdaj pil čez mero in da je bil trezen tudi tisto popoldne.

Moja levica je bila mokra, mokra od solz, ki jih je prelil moj ponosni oče!

Nikdar ni govoril z mano o tem dogodku. Ali nekaj dni pozneje, ko sem se zjutraj prebudil, ležal je na moji odeji samokres z debelim, okovanim kopitom. –

Tako so se pričeli časi moje pokore! Opravljaj sem jo vse dni svojega življenja za svoje, pa tudi za pregrehe očeta, ki mi je bil oster in hud zapovednik. Vsemu, kar osrečuje človeka, sem se moral odreči; a vedno še prosim Boga, našega Stvarnika, da bi mu zadostovala moja pokora in da bi me v večnem življenju ne ločil od njega, ki me je rodil.

II

Končno sem ozdravel.

Takoj nato me je oddal oče, ki morda ni rad gledal pohabljene moje roke, Ahacu Langerholzu v Škofjo Loko. Ta je imel svojo kovačnico zunaj mestnega ozidja, nekako tam, kjer se skupaj zlivata selška in poljanska voda. Tri leta sem obdeloval železo, ker je hotel Polikarp Khallan dobiti na Visoko svojega domačega kovača.

V stanovanje sem prišel h Kašperju Wohlgemuetu, ki si je bil po zadnjem velikem požaru sezidal na trgu lepo novo hišo. Tam je imel slovečo pivnico.

Tri leta sem preživel med tujci. Privadil sem se počasi tudi govorici, ki jo govori ljudstvo, katero se je iz nemških dežel naselilo med nami.

V teh treh letih nisem nikdar prišel na Visoko. Še takrat me niso klicali, ko je umrla mati. Pokopali so jo brez mene. Prikrit pa mi ni ostal trenutek, ko je umirala. Tisto noč namreč, ko je odhajala s sveta, je pod streho Wohlgemuetove hiše, kjer sem spal, nekaj tako počilo, da sem prvi hip menil, da so ustrelili iz topa na gradu.

Povedalo se mi je, da je Barbara Khallan ugasnila kakor svetilka, če ji poide olje. Pred Sodnikom ni imela težav, ker ji je bilo življenje ležišče v trnju; to trnje se je zabadalo v njo, in najsí ni imela druge želje, nego služiti Bogu in njegovi pravi veri.

V letih, ko sem se učil kovaštva, nisem kaj posebnega doživel. Prve čase sem odpiral oči, ker nisem bil navajen velikega mesta. Mojster Langerholz pa je že skrbel, da nisem pohajkoval in lazil za znamenitostmi lepe Škofje Loke. Učil me je z besedo, pa tudi s pestjo, in skoraj bi zapisal, da sem prejel od njega dosti več udarcev kot pa dobrih besed. Tudi sorodnik Wohlgemuet mi ni preveč polnil skled. Zatorej sem dostikrat v pozni noči jokal pod streho, kjer je bila vročina ali pa tak mraz, da mi ni hotelo spanje sesti na oči.

Doživel sem tudi prijetne dneve. Posebno prijetni so bili sejmi na trgu, h katerim se je priklatilo dosti ljudstva, tudi izpridenega, da je imel z njim sitnega posla gospod Janez Kos, tedanji čislani in spoštovani mestni sodnik.

Meni so napravljali največje veselje, mestnemu sodniku pa največje skrbi študentje očetov jezuitov iz Ljubljane. Prihajali so pri različnih prilikah v mesto, če je bila šola, pa tudi, če je ni bilo, tako da se je govorilo, da so to študentje, ki pravzaprav zahajajo malo v šolo in kujejo očetu prefektu zelo mučne dni.

Kadar je počila vest, da pojo študentje na mestnem trgu, smo zginili vajenci iz kovačnice, da se je mojster togotil in nam pozneje plačeval v najtežjem denarju. Nič ni pomagalo! Vsekdar smo prihiteli na trg in petje smo poslušali; študentom nismo nič dajali, ker sami ničesar nismo imeli, pač pa so morali skladati zanje meščani ter kmetje in kmetice. Sicer pa ti študentje niso slabo živeli, če ni bilo drugače, zginilo jim je pod palec še celo tuje imetje.

Enkrat na praznik popoldne igrali so nam ginljivo »actionem«, da smo bili vsi zadovoljni in da smo še celo jokali. Pri vsaki priliki pa so jo vedeli tako zasukati, da se je tudi plesalo. Pri tem so jemali dekleta domačim mladeničem, kar je rodilo jezo in prepir.

Vselej so se stegli z mesarskimi pomočniki in najmanjše pokorščine niso izkazovali mestni gvardiji. Ni čudo, da so navsezadnje razkačili gospoda grajskega glavarja, da jim je prepovedal vstop v mesto. Škoda! Odrasli in neodrasli smo to prepoved bridko obžalovali. –

Na grad otročaji nismo smeli zahajati. Ogromna ta stavba z mogočnim svojim stolpom je vendar najbolj razburjala mojo radovednost. Pripovedovalo se mi je, koliko mogočnih topov je postavljenih po ozidju in kako gosposko stanuje ondi gospod grajski glavar. Tudi so se pripovedovale neverjetne reči o sobanah, v katerih je prebival sam gospod škof, kadar je prijezdil v Loko ter ga je pri Vodnih vratih sprejelo mestno starešinstvo.

Žalibog da v dobi, ko sem se učil pri Lanhgerholzu, ni bilo takega obiska. Ali vzlic temu sem pogostoma zahajal na visoki, obokani most, o katerem govore in pišejo, da nima vrstnika v celi Nemčiji. Pri kopanju so skakali fantiči s tega mostu navzdol v vodo, ali ni se vedelo povedati, da bi se bil kdo pri tem kdaj ponesrečil. Prigovarjali so tudi meni, pa me niso mogli pregovoriti, ker je bilo vendar previsoko.

Na grad sem pa le prišel! Ječar Mihól Schwaiffstrigkh je bil naročil pri našem mojstru novo kladivo. To sem mu prinesel nekega jutra.

Utripalo mi je srce, ko sem za mestnim zidom lezel navzgor ter prilezel pred temni grajski vhod, ki mi je kot črno žrelo zijal nasproti. Z grozo sem se splazil na prostorno dvorišče, kjer je ječar Mihól, sedeč na stoličku, vlekel svojo dreto. Imel je službo; kar pa mu je dajala le-ta prostega časa, je čevljaril ter si tako s šilom pridobival del vsakdanjega kruha. Pri neusmiljenem svojem poklicu je bil vedno dobre volje in radi so ga gledali v loških družbah, četudi je bil blizu rablju, katerega dotikati se je sramota, s katerim pajdašiti se pa nesreča!

Prevzel je kladivo ter me vprašal, čigav sem in od kod sem. Povedal sem mu, da sem z Visokega. Veselo je vzkliknil:

»Torej Polikarpov! Čemu, šment, nikdar v Loko več ne pride, da bi kaj plačal, ker že dolgo ni dal za pijačo?!«

Vstal je in odložil predpasnik.

»Fante,« je govoril, »pravi dan si naletel. Gospod glavar je v Ljubljani. Če je tu, stari hudič tako ne pusti, da bi krpal na dvorišču! V Ljubljani je v deželnem zboru, kjer zaradi mene lahko uganja sitnosti, katere koli hoče.«

Opazil je, da sem pasel oči po visokem stolpu in po poslopjih, katera so kakor piščeta tičala okrog stolpa. Dobrovoljno je pripomnil:

»Ti bi rad malo okrog sebe pogledal? Prav, prav! Pri-deš v leta, ko bo greh spredaj in zadaj silil vate; zatorej ti ne bo škodovalo, če ti danes pokažem, kako dobra zdravila imamo na loškem gradu proti vsakovrstni pregrehi. Ozdravljamo umore, uboje, tatvine in še vse drugo, o čemer ti sedaj še nič vedeti ne smeš.«

Poiskal je svetilnico in težak ključ.

Nato me je vlekel k stopnicam, katere so vodile tik stolpa globoko pod zemljo. Tam je odprl železna vrata, pa sva dospela v klet, kamor ne prisije sonce podnevi in ne zvezda ponoči. Prižgal je svetilnico, a tudi pri luči sem le s težavo prestavljal noge, ki so se mi tresle. Od obokov je kapljalo in vlekla je hladna sapa, dasi nisem vedel, od kod.

»Tu sem pridejo grešniki vseh grešnikov!« Pri teh besedah je ječar dvignil lesen pokrov. »Tu dol,« je nadaljeval in kazal na nekak vodnjak, »spuščamo na smrt obsojene hudodelce. Bog te varuj, dečko, da mi ne prideš kdaj v roke! Po vrvi ga spustimo v ta prepad, potem pa mu je milostno dovoljeno, da si napravi prijetno

gnezdo v tem lepem stanovanju, kakor ga žene volja. Mi smo vedno pravični sodniki! Uleči se sicer ne more in sesti tudi ne; pač pa ima popolno prostost, da se lahko postavlja sedaj na eno, sedaj na drugo nogo. Navadno se nabere spodaj tudi nekaj vode, da stoji v nji, kar pa je dobro, če sili človeku kri v glavo. Nekaj časa ga peremo, opranega pa izročimo pravici, da ga zaduši na Gavžniku. Da, fante, mi delamo točno in zanesljivo!«

Pokazal mi je še druge zapore, same ozke, temne luknje, v katere so metali jetnike kakor prašiče v svinjak. Ko je posvetil vanje, so pobegnile podgane in miši v stenske razpoke. V teh zaporih nisi mogel ne ležati in ne stati. Vsak je bil tako kratek, da se ni dalo iztegniti nog v njem. Le sključen si mogel spati, če si sploh mogel zaspiti z glavo na mrzlem in trdem kamnu!

»Sedaj ti pa pokažem še posebno kamrico,« se je pobahal Mihól ter odprl vratca pri zadnjem zaporu.

Bila je to prazna, ali visoka čumnata, prav kakor v skalo vsekana. Na stropu sta tičala dva velika železna obroča, spodaj v tlaku pa eden.

»Tu sem,« je pripovedoval Schwaiffstrigkh, »privlečejo hudodelce, kadar jih gospod glavar sprašuje med mukami.« Takoj je dostavil: »To pa nikakor ni moj posel, vse opravlja rabelj, ki ga navadno iz Ljubljane pokličejo in katerega še pogledam ne. Spraševanja nočem gledati, četudi bi smel, ker ne gledam rad človeka, če sedi na španskem konju, če mu drobe prste ali noge v

stiskalnici ali če visi v tehle obročih. Fantiček, verjemi mi, če visiš v obročih na stropu, pri nogah te pa vlečejo z vrvjo skozi spodnji obroč, da ti prično udje pokati in kričati, to ni rajsko veselje! – Vidiš torej, same dobre reči imamo, le preveč jih je. Močan želodec mora imeti, če naj jih človek vse prenese!«

Nato je še pripovedoval:

»Zadnja, ki je visela na obročih, je bila Lucija Muhličeva iz Bukovščice. Bilo je pod mojim prednikom, ker sem se jaz takrat šele učil čevljariti. Delala je grižo med ljudstvom in s hudičem je sklepala poroke. Grozovito je menda tulila, ko so jo natezali tu notri od obroča do obroča. Pri koncu so jo obesili in obešeno na grmadi sežgali. Mi smo namreč usmiljeni sodniki, ker bi jo bili smeli tudi živo sežgati.«

Prišla sva mimo vrateg. »Tu je čumnata, kjer je spravljeno orodje, katero se rabi, kadar sprašujemo grešnike med mukami. Ključ ima rabelj. Največ blaga je last visokih deželnih stanov; ti nam prijateljsko pomagajo, kadar nam kaj primanjka.«

Ko sva stopila zopet na dvorišče, sem bil ves v potu. In tako globoko se mi je vkopalo v dušo, kar se mi je bilo razkazalo, da mi je hotelo slabo postati. In vselej pozneje, ako me je hudič preganjal s skušnjavo, da bi se lotil tujega imetja ali pa še celo tujega življenja, me je spomin prestavil v zapore pod stolp na loškem gradu ter me obvaroval pregrehe in zločina!

»Poglejva še,« je dejal ječar, »kako stanujejo naši škofje! Se vsaj oddahneš, ker vem, da ti dela to, kar si ravno-
kar videl, težave v želodcu.«

Sledil sem mu v grad. Visoki in premilostljivi škof, kadar pride tu sem, stanuje vse drugače kakor mi na Visokem, ki smo revni in zadovoljni s tem, kar nam daje Bog od trenutka do trenutka. Loški škofje pa so visoki gospodje in le pravično je, da jim je odkazano bivališče, ki je spodobno za božje namestnike, kar mi, ki kopljemo trdo polje, nismo.

Bilo bi tudi zelo nespametno, ker bi se v nas zanesla nečimrna ošabnost, ko vendar nimamo pravice, da bi bili ošabni!

Bilo je tam mnogo pozlačene oprave, dosti miz in mizic, stolov in stoličkov. Po stenah so visele podobe, ne samo svete, ker je škof tako zavarovan pred vsako skušnjavo, in te podobe so tičale v okvirih, ki so bili morda več vredni od kmečke koč. Videl sem dalje prestol, kjer je sedel gospod škof, kadar je sprejemal cerkveno in posvetno gosposko. In še celo posteljo sem videl, kjer je počival po dnevnem trudu. Bila je visoka in široka kakor šotori, katere so postavljali Izraelci v puščavi.

Bila je tu še majhna soba s tremi okni, pri katerih se je kazala streha nunskega samostana. V tej sobici je tičalo ležišče, nad njim na zidu pa je bil načrtan križ, kar je spominjalo, da se je moralo tu zgoditi nekaj izrednega.

Mihól je snel klobuk z glave ter spregovoril:

»Bog bodi milostljiv vsem dušam v vicah, in če je njegova sveta volja, tudi vsem dušam v peklu! – Na tem mestu, otročaj, so umorili blaženega škofa Konrada, ko je spal in nič hudega pričakoval. Zadavila sta ga hlapca in mu pobrala pet tisoč srebrnih kron; taki visoki gospodje namreč niso nikoli brez denarja. Ali zasačila ju je pravica in v bližini cerkve pri Fari so jima vzeli glavo. Prej pa so jima odsekali še obe roki, da je bilo prav smešno gledati, kako sta kratke štoržiče, katere jima je bila pustila sekira, vzdigovala, da bi si brisala obraz. Da, da, človeku je od hudiča vroče, če se mu primeri kaj takega v življenju!« –

Iz govorice ječarjeve se še spominjam na tole:

»Ali v tej sobi bi jaz ne hotel spati, za vse gradove ne, kar jih ima freisinški škof, in tudi ne, če bi mi dali s sabo sodček blagoslovljene vode, da bi škropil z njo celo noč. Tukaj strašita morilca, in kadar tuli vihar okrog kastela, tulita onadva iz te sobane. Ni majhen greh ubiti škofa naše svete katoliške Cerkve!«

Tako mi je razkazoval tisti dan Mihól Schwaiffstrigkh najpoglavitnejše skrivnosti loškega grada. Pozneje sem izvedel, da je rad razkazoval ljudem te skrivnosti in da ga je posebno veselilo, če so obiskovalci trepetali od strahu in groze, ko jih je vodil po podzemeljskih ječah in po stanici, v kateri je umrl izveličani škof Conradus. Tudi jaz sem se tisti dan privlekel pol živ, pol mrtev do kovačnice mojstra Langerholza in želel bi vsakemu, da

bi nikdar ne imel opraviiti s hišo pokore, kakor je grad v Škofji Loki!

Ta želja se ni izpolnila, vsaj kar se tiče moje neznatne in po Bogu komaj opažene osebnice. Imel sem še grenka pota na loški kastel in tresel sem se za življenje, katero mi je bilo, kar mi pričaj sveta Božja Porodnica, dosti dražje od mojega lastnega življenja. Za to življenje sem se plazil po kolenih pred mogočneži. Če je bilo rešeno, ni bilo moja zasluga – bila je predvsem zasluga Jezusa Kristusa, ki ne privoli, da bi se nedolžni in pravični poteptali. Zategadelj je omečil in zrahljal srce visokorojenemu, najsvetlejšemu in premogočnemu gospodu Janezu Frančišku, ki je še danes sončno obsijani vladar škofije v Freisingenu in vsega njenega imetka!

Če mi Bog podaljša življenje ter zadrži mizarja, ki dan za dnevom zabija v mojih prestreljenih prsih žeblice v mrtvaško mojo rakev, da vsaj še nekaj mesecev ne dokonča svojega dela, bom vse prav natanko zapisal in tistim, ki pridejo za mano, popisal, da izprevidijo, da je prvo, zaupati v Boga, drugo pa krotiti samega sebe. Pišem namreč težko, okorno in počasi, kakor se orje zemlja, če se lemež noče zarezati v ilnato plast. Na svet sem prišel v časih, ko v naši dolini od Žirov do Šefertna nikdo ni čital knjige, še manj pa pisal s peresom. Izvzeti so gospodi župniki in kaplani ter redki dijaki, ki obiskujejo šolo ljubljanskih jezuitov. In v Žireh – da se resnici ne dela krivica! – umel je pisati Jeromen Oblak, ki je

vsako leto pretovoril toliko platna na Beneško ali pa še celo na nemško Bavarsko, a samo številke; pa tudi to mu je služilo v najboljšo korist in prinašalo mu je veliko dobička pri njegovih razsežnih kupčijah.

Jaz pa sem se v dneh, ko je vzdigovala roka težko kladivo nad naklom, priučil tudi peresu. Takrat je živel v Loki nekak znanec mojega očeta, o katerem se ni vedelo, koliko let že ima in od kod je prišel. Strojil je kože pri Lorencu Fegušu, usnjarju v Loki, pri katerem je živel. Bil je priden delavec. Vsako nedeljo in vsak praznik pa je izginil iz mesta, in ljudstvo je pripovedovalo, da lazi okrog po pogorju in da ima ondi znanje z najstarejšimi ljudmi. Bil je na sumu, da ni pri pravi pameti in da vselej takrat pobegne iz mesta, kadar se mu prične mešati v glavi. Imenovali so ga »strojarjevega Valentina«. Ker je bil zmeden, se ni nikdo, niti glavar niti župnik pri Fari, gospod Andrej, ki se piše za Hudočuta in je bil nekdan naš poljanski župnik, brigal zanj, dasi se je vedelo, da ne zahaja v cerkev in da ne opravlja velikonočne spovedi. Sicer pa gospod grajski glavar, ki so ga imenovali Frančiška Matijo Lampfrizhaimba, v verskih rečeh ni kazal posebne gorečnosti, kakor jo je kazal svoj čas gospod Tomaž Chroen, škof ljubljanski in deležnik vse slave, kar si je more pridobiti človek na svetu!

V zimah je strojarjev Valentin poučeval tudi otroke, da bi se navadili brati in pisati. Pravijo, da je bil nekaj časa še celo učitelj v šoli bratovščine sv. Rešnjega telesa,

da je pa to dobro službo, in najsi mu je nesla na leto celih šest goldinarjev, opustil, ker so predstojniki silili na to, da bi zahajal tu in tam v cerkev. Zapisati moram, da je Valentin svoje učence hudo tepel in veliko za lase vlekel. Branje in pisanje pa nam je za silo le vtepel s svojo palico.

Pozneje, ko sem prišel v svet, sem svoje znanje še popolnil. Sedaj pišem prav spretno, čitam pa bolj slabo, ker so mi opešale oči, morda od rane, morda od štrapaca, katerega sem prenašal v številnih bataljah, pri katerih nas je vodil gospod Eugenius, vse slave vredni princ Savojski. –

1679

Po preteku treh let mi je sporočil oče Polikarp, da upa, da sem se že kaj prida naučil in da Visoko ne more več pogrešati dela, kakor ga sme in mora zahtevati gospodar od svojega prvorojenega sina. Prišel sem zopet domov in pričel delati na polju, v hlevu in kjer je bilo treba. Tudi sem dobil vse orodje, kakor ga potrebuje kovač. Koval sem pa le toliko, kolikor je bilo treba za gospodarstvo, bodisi da se je moralo kaj popraviti ali pa kaj novega napraviti, kakor to pač zahteva poljedelstvo.

Tisti čas je bil brat Jurij poslan v Ljubljano, da bi se šolal pri očetih jezuitih. Ostal je samo štiri leta v mestu, ker imajo vsi tisti, ki se rode na Visokem, več moči v rokah nego v glavi, tako da se raje trudijo po polju kot pa po šolskih klopeh. Tudi pri Juriju se je to izkazalo in jezuiti iz Ljubljane so pisali, da ga nočejo več imeti. Oče je zaradi tega pisano gledal in Jurija nekaj časa prav grdo držal v strahu. Ker pa se mu je rad podvrgel in opravljal vsako delo, smo bili kmalu zadovoljni, da je prišel domov.

Tako Bog vse prav naredi!

III

Prej kot slej mi je bil oče hud zapovednik. Tako so pretekla štiri leta. V tem času sem opazil, da sem si polagoma pridobival zaupanje očeta in njegovo zadovoljstvo. Vzlic visoki starosti se pa vendar ni zmanjšala njegova divjost, česar bi sicer otrok o svojem roditelju ne smel zapisati. Kadar se je napil vina, je bilo pametno, iti mu s pota, kakor se gre s pota razdraženemu živinčetu na paši. Ali resnica je, da se je prevečkrat pripetilo, da je visoški gospodar pil čez mero.

Ko se je približal sedemdesetemu letu življenja, je pričel Polikarp Khallan tovoriti vino z Vipavskega in od drugod ter kupčevati z njim, ker je ljudstvo v tistih dneh, ko se je bila dežela že nekoliko okrepčala od nemške vojske, rado popivalo; bilo je v vsakem selišču pivnic, da jih je kar ostajalo. Mnogokrat je oče odtovoril v Vipavo – takrat smo imeli na Visokem tri pare močnih in dobro rejenih tovornih konj – ter vselej privlekel nazaj mnoge posode, napolnjene z vinom.

Slišali smo in izvedelo se je, da stari mož ni opravil tovara, da bi se ne bil kje v vinskih goricah sprl in stepel. Govorilo se je celo o težkih pohabljenih in nekolikokrat bi bil skoraj padel v roke grajskemu glavarju Lantheriju, da se ni še o pravem času poravnal z rodbino poškodovanega ter ji založil težko odškodnino, glavarju pa izdatno odkupnino. Take poravnave so pri nas v navadi: revež, ki nima denarja, pride v zapor, bogatin pa se pri graščaku in rodbini odkupi, nakar je pravica, ki bi morala biti za vse enaka, potolažena. Dozdeva se mi, da take reči ne bi smele biti na svetu – ker so pa koristile mojemu očetu, ne bom več pisal o njih.

Ali nikdar nisem povpraševal očeta, kake dogodke je doživel na Vipavskem, in vem tudi, da bi mi ne bil o tem ničesar povedal. Bolelo me je pa, da je jemal s sabo brata Jurija, in prav močno sem se prestrašil, ko sem opazil, da se je fantalin v slabi družbi privadil vina, da ga je pil kakor vodo, ki je vendar najboljša pijača na svetu.

Tako je tekel čas od leta do leta in živeli smo, kakor živi kmet na svojem posestvu, kjer malokdaj kaj posebnega doživi.

Štelo se je leto 1690., v katerem se je šestindvajsetič ponovil god sv. Izidorja. Dobro sem bil zrastel in tudi na duši nisem pešal. Vsaj gospod Karel Ignacij v Poljanah me je često pohvalil ter me stavil za vzgled drugim mladeničem.

Neko nedeljo popoldne, ko je hiša in družina počivala, mi je ukazal oče, da naj hodim z njim.

Peljal me je na kraj, kateremu pravimo »Osojnik« in ki leži pod gozdom nad Visokim. Ravno isto leto so bili posekali bukve na Osojniku, šture pa smo z ognjem pokončali, da se je napravila rodovitna njiva za rž in pšenico, ker človek ne more živeti od bukovega listja, pač pa čedno živi od zlatega klasja.

Na tratino tik nove njive je legel stari mož, pograbil z roko šop trave ter ga zasukal, meni pa dejal:

»Prinesi skalo, da zavijeva hudiču rep, da se ne pone-sreči, kar bova imela v govorici!«

Prinesel sem precej težak kamen z njive in položila sva ga na zavito travo, da je bil peklenskemu satanu zasukani rep obložen, da nama ni mogel napraviti škode in najsi bi jo bil tudi hotel.

Ker mi oče ni ukazal, da bi tudi jaz legel, nisem imel poguma, da bi legel k njemu. Stal sem torej pred njim, in sicer na mestu, od koder se prijetno gleda na visoške naprave. Prav živo se še spominjam, kako sva se razgovarjala, in bil je to jako pomenljiv razgovor, ker se mi je takrat prvič odkrilo, da oče občuti težko breme svoje starosti in da je določil mene za svojega naslednika na Visokem.

Takole je pričel:

»Danes ponoči bo imela črna mavra telička! Glej, da ne zaspiš, pa tudi hlapec in dekla ne smeta zaspati! Sam

Bog vedi, da tako radi spite, ko je vendar sleherna noč tako dolga!«

Ko sem mu obljubil, da ne bom zaspal, je globoko zastokal:

»Star sem in hiram. Kar sem živel, sem grabil, dokler nisem pristradal te zemlje, katera je danes moja in katero tako nerad dajem iz rok.«

Nisem odgovoril; on pa je še tarnal:

»Čemu mora človek star postati! Če se je palaš skrhal, sem ga nabrusil, in sekalo se je z njim, kot bi se ne bil nikdar skrhal. Kako da se življenje ne more nabrusiti, kot se nabrusi palaš, da bi človek živel dvesto let, posebno če je stradal in če je trpel kot žival v jarmu, samo da bi si pridobil rušo, na katero bi v starosti mirno pokladal svojo glavo?! Res je! V ta namen sem trpel in še celo mor...«

Vedel sem, da mi je hotel reči, da je tudi moril. Ali grozne te besede ni izgovoril do konca. Z njo bi mi tudi ne bil ničesar novega povedal, ker sem že prej slutil, da mu prelita človeška kri krati spanje v dolgih nočeh.

Ječal je:

»Prekratko je človeško življenje! To je zakrivil ta, ki sva mu zavila rep, ker je zapeljal prva človeka v pregreho. Da bi mu otekel rep in da bi se še globlje pogreznil v peklenko morje!« Zaklel je v tujem jeziku, katerega nisem umel.

Ponižno sem pripomnil, da je kletev pregrešna in prepovedana po naši sveti katoliški veri. Ošabno me je pogledal in že sem se bal, da se še bolj razsrdi. In še ošabneje mi je odgovoril:

»Človek, ki je služil v armadi, kateri je zapovedoval Gustavus Adolphus, ki je bil navzoč, ko so v nekem mestu – hudič naj vzame ime tega mesta, ker mi ni ostalo v spominu! – ničvredni oficirji zabodli našega Wallensteina, kneza in vojvodo v Friedlandu – tak človek sam najbolje ve, kaj je greh in kaj ni greh.« Zasmel se je: »Sveta katoliška vera! Takega človeka, mlečni moj otročaj, ne boš učil, katera vera je sveta, katera vera je prava! To jaz sam vem!« In še enkrat je ponovil: »To jaz že sam vem!« Zopet je preklinjal, s pestjo pa tolkel po tratini poleg sebe.

Dragi Jezus! Tudi sedaj ni izgovoril ničesar, kar bi ne bil vedel že poprej. Da ga je beseda »sveta katoliška vera« tako razjarila, to je pričalo, da je bila materina trditev o »luteranu« dobro utemeljena.

»Spoštuj očeta!« se glasi božja zapoved. Ali sveti Izidor naj mi odpusti, da sem očetu nasproti molčal in tiho prenesel najhujše gorje, ki more zadeti nesrečnega človeka: da nisem branil svete katoliške vere, kateri sem vdan z dušo in telesom, z vsako kapljo svoje krvi!

Nerad se je pomiril. Iz daljše njegove govorice pa se mi je odkrilo, da ga preganja strah pred smrtjo.

»Če smo jahali nad Šveda, kaj mi je bila smrt? Ali v starosti človek nerad umira!« Potem je še pristavil: »Ko bi le vedel, ostane li to posestvo pri mojih ljudeh – to je, kar me skrbi!«

Črno je gledal predse, končno pa se mu je le izvila beseda iz ust, da mi hoče izročiti posestvo. Zahteval je od mene obljube, da Visokega ne zapravim, ne zadolžim in ne zajem.

Vse sem mu obljubil.

Nato je spregovoril:

»Nekaj ti rečem: Tajčarjev se boj!« Tajčarje smo imenovali takrat tiste, ki so se bili privlekli z Nemškega v naše kraje ter nam odvzeli najboljše kmetije.

Zopet je pričel: »Ta zarod poznam, je požrešen, misli, da je več, kot smo mi, in naše zemlje je lačen. Kdor z njimi ne laja, ga raztrgajo. Da jim goltanec zamašim, te oženim in Tajčarko boš vzel, da ne bo imela nemških otrok. Res je, zemljo vedo najbolje obdelovati. Tudi tvoja mati je bila nemškega rojstva in gospodinja ni bila slaba, dasi me je rada jezila.«

Svoje oči je uprl v mé: »Upam, da se nisi kam zapredel!« Prav srepo in z napetim obrazom me je opazoval. »Ženil se boš, kakor bom jaz zapovedal in kjer bom jaz hotel!« Zopet je stresal tuje kletvine okrog sebe, a počasi se je potolažil, ko sem mu zagotovil, da nisem imel z nobeno žensko opraviti in da je njegova volja obenem tudi moja volja.

Prav čiste resnice mu nisem povedal. Sosed Debelak je imel hčer čednega življenja in čednega telesa. V cerkvi, kadar je gospod Karel Ignacij oznanjeval božjo besedo, so se tu in tam najine oči lovile in ujele. Če sva se srečala, spregovorila je rada prijazno besedo, ali pregrešnega ni bilo med nama.

Na vse to mi je oče še razodel, da se je z Jeremijem Wulffingom že dogovoril, in sicer radi hčere Margarete, katero je imel iz drugega svojega zakona. Pristavil je: »Tako ko bo požeta pšenica, kreneta z Lukežem na pot. Dve težki prašičji gnjati in pogačo vzameta s sabo, da ne prideta praznih rok k Jeremiji Wulffingu. – Nič preveč ne govori! Tvoja beseda bodi: ›Polikarp, moj oče, bi rad vedel, koliko in kaj bi se dobilo v Davčah.« Odgovor mi prineseš domov. Čez teden dni se snidemo v Loki, kjer se bo vse še bolj natanko določilo.«

Končal je: »Tvoja mati je bila sestra Jeremijeva. Mogoče je, da njena mati, torej tvoja stara mati, še živi. Je čisto prav, da jo vidiš. – Ker pa vse skupaj še ni gotovo, ne bosta jahala po poti skozi Selce, peš bosta hodila po gozdovih okrog Blegoša. Nočem, da bi prišlo Visoko v jezike, če bi iz vsega nič ne bilo!«

Tako sem bil odposlan na pot v Davče, ker človeku, ki naj živi na kmetiji, ni dano, da bi izhajal brez svetega zakona.

Dva dni pozneje je bila pšenica požeta.

Ko sta bili spečeni dve lepi pogači in izbrani dve najtežji gnjati, sva se odpravila z Lukežem od doma. Vsak je nosil bisago, v njej pa gnjat in pogačo, da sva bila obložena kot tovarna konjiča. Za pasom mi je tičal moj samokres – samotne steze niso bile tiste dni nikjer varne in dosti sprijenih ljudi se je klatilo po njih – Lukež pa je opasal sabljo, kakor so jo nosili koledniki, če so jezdarili od vasi do vasi.

Dolga ta pot mi je še danes v živem spominu in tudi občutkov še nisem pozabil, ki so mi takrat navdajali srce.

Ženitev je potrebna in tudi jako resna reč. Ni torej čuda, če so me, mladega človeka, spremljale različne misli, upanja in pričakovanja. Pa se ni bilo ničesar izpolnilo in prav brez vsakega uspeha sva z Lukežem nosila gnjati in pogačo v Davče!

Na celi poti nisva imela posebne sreče. Že v Poljanah, ko sva jo zavila okrog cerkve, sta stala pred župniščem osedlana konja in gospod Karel Ignacij se je razgovarjal s cerkovnikom. Naša fara je bila obširna in težka: tik domače cerkve je imel duhovni oče skrbeti še za šestnjast podružnic, katere so bile raztresene po pogorju. Gospoda Karla Ignacija smo se bali in neradi smo ga srečevali, ker je bil vedno pripravljen spregovoriti trpko besedo.

»Kam pa vidva?« je vprašal.

Lukež, ki si je bil klobuk ošemaril s svetlim kinčem, je takoj odgovoril, da greva v Davče k sorodnikom.

»Tako, tako,« se je zasmeljal gospod župnik nekako porogljivo. »Morda gresta po nevesto?«

Ko mu nisva ničesar odgovorila, je še vpil:

»Prav, drugače ne bo reda na Visokem! Tvoj oče, Izidor, in pa novo župnišče, ki še danes ni plačano, mi napravljata skrbi. Gospod Polikarp za letos še ni oddal spovednega listka; tisti pa, ki je bil oddan za lansko leto, je bil ponarejen. Že vidim, da ga bom moral naznaniti na škofijo. Le povej mu: Hudačut je zobal ponarejene spovedne listke, Codelli jih pa ne bo!«

Ukazal je cerkovniku, da je peljal konja pred cerkev, sam pa je zdihoval: »K Sv. Jakobu na Jarčje Brdo moram z obhajilom, kar je huda pot!«

Kri mi je zalila obraz, da sem bil podoben rdečemu maku. Silno sem občutil sramoto, ki sem jo pretrpel zaradi očetovega spovednega listka. Vedel sem, da oče ne hodi k maši, vedel pa nisem, kje je dobival od leta do leta listke; sedaj mi je pa gospod povedal, da je oče oddajal ponarejene listke. Kaka sramota! In vse to je slišal tudi cerkovnik, ki bo gotovo raznesel po celi fari, kar je ravno čul, tako da bo prišla hiša na Visokem v najslabši sloves!

Poparjen sem odrinil od župnišča, a sreča je hotela, da me je hlapec Lukež s svojim gostobesednim klepetanjem malo razvedril. Vzlic svojim letom je stopal ročno pred mano ter bil prav židane volje. Poznal je vsakega, ki sva ga srečala, znana mu je bila vsaka koč, mimo katere sva hodila. Selišča so bila redka in revno

ljudstvo je prebivalo v lesenih, s slamo kritih poslopjih. Razvedrili so me tudi gorski vrhovi, katerih do sedaj še nikdar nisem gledal tako od blizu. Veliko zemlje je bilo še neobdelane; kjer bi se bilo lahko sejalo žito, sta rastla resje in praprot.

Zavila sva jo okrog Blegoša, in sicer po stezi, ki se je vila med gostim in lepo raslim bukovjem. Lukež je bil mnenja, da se mora v takem bukovju skrivati marsikateri debel srnjak. Tihota je vladala, kot vlada v cerkvi, in le posamezne ptice so se oglašale iz temnih vrhov.

Z Lukežem pa vendar nisva bila sama v tem samotnem kraju! Vihar je bil podrl, in sicer ravno pod stezo, bukovo drevo, in v njegovem zelenem vejevju je tičal človek. Napet lok je bil položil po svojih kolenih in sedaj je prežal na divjačino, če bi prišla mimo.

Jezno je obrnil obraz proti nama, ki sva mu pokvarila prežanje. Ta obraz je bil rjav in gosti, črni lasje so ga obdajali, da sva vedela, da imava pred sabo malopridnega cigana. Takoj je zopet obrnil od naju svoje ožgano lice in hotel se je obnašati, kot bi naju ne opazil.

Lukež, ki je poznal svet, je spoznal tudi tega črnokodrastega klateža.

»Hoj, Dušane!« je zavpil. »Da bi dal Bog srečo pri lovu tebi in ostri puščici na tvojem loku!«

Oni je zopet obrnil obraz proti nama in divje sovraštvo je zaplamtelo iz njegovih črnih oči. Nekaj je godrnjal in meni se je čulo, kakor bi mrmral, da mu Lukež

lahko piše v uho ali pa kam drugam. Vstal je iz vejevja, nakar je hlapec segel k mojemu pasu ter potegnil izza njega moj nabiti samokres.

Cigan je iznova sédel med veje in v čudnem jeziku, ki se baje govori na hrvaški granici, je vprašal, če imamo na Visokem še tisto železno blagajnico, v katero spravljamo svoj denar. Pripomnil je, da naj pazimo nanjo.

Tudi teh besed sem se prestrašil, ker je bilo slabo znamenje, da je ta potepuh vedel za zaboj v očetovi postelji. Ti cigani namreč ukradejo vse, kar jim pride pod roko.

Lukež pa se je odrezal:

»Le pridi, rjavi hudič, če hočeš, da ti kodrasto grivo gosto zasadimo z železnim fižolom! Ti črni potepuh ti!« Pri teh besedah se je hlapec smejal ter grozil ciganu s samokresom.

Ta se ni več zmenil niti za naju niti za Lukeževo neprevidno govorico. –

Pri svoji hoji sva doživela še druge prigodljaje, katerih nisem pričakoval, ker nisem slutil, da tiče v naših gozdovih take skrivnosti.

Že precej utrujena sva dospela na majhno ravnino, od koder se je videla globoko v dolu vas s prav čednimi belimi hišicami. Lukež je trdil, da se imenuje ta vas Zali Log. In res se je izkazalo, da je bil to Zali Log, ki je pa še precej oddaljen od Davč.

Omenjeni ravnini pravijo »Na Svrčušah«, ker svrči sredi nje iz zemlje močan in mrzel studenec, ki okrepčuje

utrujenega in zdelanega potnika. V bližini studenca pa stoji drevo, katero daje obilo in dobro senco.

V tej senci je sedelo troje žensk: ena stara in dve mladi. Ti dve sta bili brez dvojbe grešnici, ker se jima je bralo z obrazov, da bi se ničesar na svetu ne sramovali. Starka je imela pred sabo košek in z roko se ga je oklepala, kakor bi imela v njem spravljene velike zaklade.

Tik studenca se je kurilo in nekaj loncev je stalo pri ognju. Prišla sva torej k južini in Lukež si je že mel roke, ker mu je iz loncev prav prijetno dišalo.

Pri družbi je bila še druga starka, o kateri do sedaj še nisem ničesar zapisal, katera pa je vzbujala najino posebno radovednost. Vedla se je namreč prečudno, da ne zapišem, prepohujšljivo. Kaj takega se ni ne prej ne pozneje dotaknilo mojega pogleda, dasi sem prehodil veliko sveta in dasi sem bil v vojskah na Laškem in na Ogrskem, kjer je vodil, kakor sem že zapisal, cesarske armade naš gospod Eugenius.

Ta ženska je nosila zakrpano obleko in gotovo je živel v pomanjkanju in revščini. Tedaj pa je bosonoga skakala in plesala, da je bila v obraz vsa potna in da ji je vse telo tičalo v vodi. Najin prihod je ni čisto nič motil: plesala in skakala je, kakor bi šlo za življenje.

Odložila sva bisagi ter legla v travo. Ena mlajših žensk, katera je bila po moji sodbi ciganskega rodu, je položila prst na usta, da bi molčala.

Starki pa je postajalo prevroče. Zatorej je med skakanjem pričela metati obleko raz sebe. Pri vsakem kosu je zakričala: »Čigava je ta obleka?« Ciganka je točno odgovarjala: »Našega ljubega Jezusa.«

Že sem se tresel, da bo ostudna grešnica do nagega odmetala svoje oblačilo; pa jo je ples vendarle premagal. S penečimi usti in z zabuljenim očesom je omahnila, padla po tleh ter obležala kakor mrtva.

»Ta ženska mi ni neznana,« je šepetal Lukež. »Skakalka je, Špela Ocepkova! V svojih mladih letih sem bil sam skakalec in takrat smo se pri plesu dostikrat do golega slekli.«

Nato se je obrnil hlapec do starke pri košku, katera se ni dosti brigala za početje Špele Ocepkove, ker je bila očitvidno že navajena takih prizorov.

»Ohtano,« jo je ogovoril, »stara Pasaverica! Glej no, da še živiš? Delaš dobre kupčije?«

»Kupčije?!« je vzdihovala starka. »Ljuba duša, kje naj bi jaz jemala dobre kupčije! Poje mi jih že sedemdeset in pet! Kaj pa misliš? Pasaverica ni več trdna, Pasaverica že komaj leze!«

»Ali tistega mazila,« je vprašal Lukež, »boš pa še vendar kaj imela v košu?«

Zatogotila se je ter brodila z roko po svojem košku: »Kje čem vzeti mazila? Ko je bila še nemška vojska, ko je gospod Tilly kosil na travniku človeškega življenja, tiste dni se je že še dobilo človeške masti, ker so bili mrlič

cenejši od hrušk v jeseni! Takrat sem prišla v kraje, kjer je na vsak korak ležalo človeško truplo; dezerterji pa so klali tudi ženske in otroke, tako da se je človeška mast kaj lahko dobila. Ljuba duša, kje pa naj jo danes dobim? Za kupčevalce z mazili so slabi časi. – Bog se nas usmili!«

Hlapec Lukež ni odnehal. »Nekaj že še nosiš s sabo.«
Zatarnala je:

»Vse skupaj, kar nosim s sabo, ni skoraj nič vredno in malokdo kaj takega kupi. Tu imam nekaj res lepih podob, katere je blagoslovil sam škof v Pasavu. Pa vse to ne gre po vaših dolinah. Verjemi mi, da je tako, da dostikrat nimam niti vinarja denarja! Tudi danes ga nimam.«

Tu se je plaho ozrla po mlajših svojih tovarišicah, kateri sta se porogljivo smejali njenemu govoru. Nato se je sklonila k meni ter dejala tiho: »Zate bi morda nekaj imela.«

Brodila je po svojem košku ter izvlekla iz njega obširen zavitek. »Če prav sodim, si z Visokega. Tam je denar.« Skrivnostno je dostavila:

»Spovedni listki so. Ponarejeni so, ali oddajo se lahko, če jih pomešaš z onimi, katere oddajaš za družino. Povem ti, da se prav radi kupujejo, ker je le sitno če moraš letati okrog spovednice. Morda jih kaj kupiš – niso predragi.«

Z velikim ogorčenjem sem zavrnil hudobno ponudbo, ker nisem hotel, da bi prišel sin v sramoto, kakor je

prišel vanjo oče na Visokem. – Videl sem, da je bila vsa ta družba tu pred mano popačena, malopridna in božji službi nevarna.

Hlapec Lukež se je iznova oglasil: »Nekdaj si s platnom kupčevala.«

Pobahala se je:

»Kupčujem še tudi. Od tega živim sebe in vnukinjo – siroto, ki mi je edina tolažba v starosti.« Porogljivo je nadaljevala:

»Pa nisem tako nespametna, da bi nosila platno po gorah ali pa še celo denar, s katerim ga plačujem. Pasa-verica je poštena in Pasaverico pozna vse pogorje. Vsa moja trgovina gre skozi roke Jeromna Oblaka iz Žirov. Kar sem kupila, prineso ljudje v Loko, kadar pride Oblak tja s svojim tovorom. Ta prevzame in plača, ker so moji denarji vsi pri njem založeni. Potem mi pa stovori blago do Donave, do nemškega Pasava. Oj ne, nisem taka kravica, da bi denar po teh gozdovih s sabo vlačila!« Tu je zmagonosno pogledala mlajši svoji tovarišici, katerima se je kar videlo, kako pazljivo vlečeta v sé njene besede.

Tedaj se je prebudila skakalka, Špela Ocepkovka. Nekam kalno je pogledala okrog sebe, vzela v roko leseno skledico, si natočila vanjo vode ter jo izpila.

Ciganka jo je radovedno vprašala:

»Kaj je bilo?«

Slabe volje je odgovorila Špela:

»Kaj naj bi bilo? Nič ni bilo! Noge me bole in hudo žejo imam – to je vse.«

Nato je govorila sama sebi:

»Bog ni več z nami, Bog nas je zapustil in obljubljena dežela je ostala za nami! Iskati mi bo zemlje, v katero naj bi se pogreznila. – Nekdaj, ko si skakala, ko si plesala, da so ti kosti pokale, in ko nisi na drugega mislila kot na ljubega Jezusa, se ti je, če si od plesa omedlela in ležala na zemlji, ljubi ta Jezus vselej prikazal. Sedel je na zlatih oblakih in okrog njega so sedeli srebrni angelci. Gospod pa nam je govoril: ›Tukaj mora stati moj tempelj!‹ In kako smo jih postavljali, templjne! Sto in več smo jih postavili, dokler niso prišli ti peklenski služabniki, ti hudobni škofje, ter nam upepelili streho za streho. Da bi jih dal ljubi Jezus sodni dan do krvi bičati! Ko so bili požgani templjni, izostal je ljubi naš Jezus in nikdar več se nam ne prikaže. Hov! Hov!«

Žalostna je bila in zajokala je:

»Kako naj potemtakem uboga ženska živi? Pobiram sicer za Mekinje in gospa mati mi je dala pismo z velikim pečatom. Ali nikdo nič ne da. Ti kraji so trdi in usmiljenja ne poznajo. Na Kras bom šla – tam žive še dobri ljudje.«

Tu jo je hlapec Lukež nekoliko podražil:

»Ko so ti prodali moža benečanski Rebeki, ti je vendar še nekaj ostalo? Nikar se ne delaj, gotovo imaš všitih še nekaj cekinov!«

Pozneje mi je Lukež razložil, da je bil Špele Ocepkov moč obsojen v dolgoletne zapore in da so ga visoki stanovi, ki vse modro premislijo, prodali za trideset ducatov benečanski republiki. Ta ga je z verigami prikovala na galero, da je moral goniti težka vesla. Tako je nastal dvojen blagoslov: hudodelec je moral delati, nedolžni rodbini pa se je izplačalo, kolikor niso vzeli visoki stanovi od tistih ducatov. Res malo je dežel, kjer bi tako skrbeli za prebivalce, kakor skrb za nas kranjski deželni stanovi, katerim ne odide nebeško plačilo!

Ali beneški dukati so Ocepkovko grdo razkačili.

»Ti pes ti!« je vpila. »Ti lajaš name, ko ti vendar nisem nič naredila! Ti garjavi pes ti! Stara sem, pa upam, da vendar še doživim, ko te povlečejo na Gavžnik, da te obesijo! Če Bog da, ti prej še odsekajo roko in odrežejo tvoj hudičev jezik!«

Lukež je postal bled pri vpitju stare čarovnice. Nekako zamolklo je odgovoril.

»Le kriči, nič se te ne bojim, hudičeva mati! Kadar pogineš, bomo že skrbeli, da te s kolom prebodemo prej, kot te zakopljemo za plot! Potem pa glej, kako boš uhajala iz groba, ti ostudna coprnica!«

»Prej kot misliš,« se je togotila Špela, »te bodo žrli črvi, veliki, beli črvi, ker si se lotil dekle pravega Boga!«

Nato se je s prijazno besedo obrnila k meni:

»Ti si pameten! Ti boš dober gospodar na Visokem in veliko boš prideloval. – Tvoja bisaga je široka in

nabasana. Morda imaš kaj žganja v njej? Privošči mi ga par požirkov!»

Res sva imela žganje pri sebi, in da si ne nakopljemo njene jeze, sem ga ji natočil v leseno skledico, iz katere je prej pila vodo. To skledico sem napolnil skoraj do polovice s pekočo pijačo. In sedaj sem se čudil, kako urno in kar v eni sapi je izpila natočeno žganje. Takoj sem vedel, da ga je v življenju že obilo popila.

Hvalila me je in klicala name vse milosti zveličanih skakalcev, ki so nekdaj na svetu postavljali templjne in plesali v čast ljubemu Jezusu.

Kaj sem tudi hotel storiti? Lukež je sicer grdo gledal, ker se tudi sam ni ogibal žganja. Ali taka ženska, ki ima gotovo zveze s hudičem, nam lahko veliko škoduje, bodisi da nam zagovori brejo kravo, bodisi da nam napravi črne oblake in točo, katera potem vse razbije, kar je bilo sejanega.

Bog ne daj, da bi gosposki, katera nam je od Boga postavljena, kaj očital! Dobro skrbi za nas; ali vendar ne morem molčati in izreči moram, da se premalo meni za take hudobne stare ženske, ki so s hudičem v zvezi in katerih je več na svetu, kot mislimo. Če bi se nam kako noč odprle oči, videli bi med njimi dosti znank, ko jaha jo pod nebom okrog. Vi pravite: utrnila se je zvezda. Pa ni res. Takrat pade taka ženska, ki se svoje službe še ni privadila, z metle, prej pa kot buti na zemljo, jo ujame satan, da si ne polomi kosti.

To je bilo moje prepričanje tisti dan, ko sem skakalki Špeli Ocepkovi natočil svojega žganja.

Gospod Jezus ni bil zadovoljen s tem prepričanjem in v svoji pravičnosti je poslal name bridko in trnovo pokoro.

Kakor je bila prej skakalka omagala vsled plesa, tako je omagala sedaj vsled pijače. Zaspala je.

Takoj sta bili pri njej mlajši tovarišici in z veliko spretnostjo sta pretipali krilo in vse dele njene revne obleke, kjer bi bil lahko vшит kak denar. Pritipali pa nista ničesar, ker je bila Lukeževa beseda prazna in tja v en dan izrečena.

Ciganka je očitala Lukežu, da je lagal, ko je čenčal o cekinih, ki naj bi bili všiti v skakalkino obleko. Hotela je, ker v obleki ni ničesar iztaknila, na drug način zaslužiti. Obrnila se je k hlapcu z besedami: »Plačaj sold, pa ti pregledam roko!«

Sold je bil za Lukeža že visok denar in še pri plesih ga ni nikdar rad plačal. Zatorej je zaprosil:

»Izidor, plačaj! Taki vražji babnici ni varno kaj odreči.«

Ker me je pregrešna radovednost premotila, plačal sem ženski dva solda, da bi tudi meni vedeževala.

Pregledala je najprej Lukeževo roko ter brskala s prsti po njegovi dlani.

»Brate,« je vzkliknila, »globoko si brodil po krvi, da je kar čudno, da se nisi utopil v njej; tudi kri žensk in otrok je vmes.«

Lukež se je odrezal:

»Kaj čenčaš? V naši dolini ve vsak, da sva bila s Polikarpom v nemški vojski. Da tam nisva rož trgala, ve vsak otročaj. In ti tega ne bi vedela?«

Ali ženska mu ni izpustila roke ter je še dalje opazovala njegovo dlan. Končno je slovesno spregovorila:

»Ne streljaj, brate, ne streljaj, in naj še tako tolče po vratih! Ne streljaj, da ne ustreliš sebe!«

Hlapec ji je iztrgal roko ter zagodrnjal: »S čim naj streljam? V gorenji hiši visi stara mušketa, ki že deset let ni bila nabasana. Nisem neumen, da bi s to streljal! – Odlazi!«

Ciganka se je živo zasmejala ter posegla po moji roki.

Tudi meni je s prsti premerila črte na dlani ter spregovorila:

»Revež, tvoja roka tiči v človeški krvi, ki je pa nisi sam prelival. Ali delal boš pokoro za to kri in nobena želja se ti ne izpolni na zemlji! Pot, ki jo hodiš danes, je prazna pot.«

Nisem v stanu popisati, kako mi je zatripalo srce, ker sem slutil že prej v svoji duši, da mi bo delati pokoro za očetove grehe!

Ciganka je opazila, da sem prepadel. Ker se je veselila moje groze, je še dostavila:

»Umrl boš, in ko boš umiral, bo prestreljeno tvoje telo!«

Tedaj je zaklicala tovarišica: »Najin mož prihaja!« Ti dve grdobi sta imeli torej skupaj enega moža.

Iz zelenega grmovja je prikorakal cigan Dušan, ki sva ga bila poprej motila pri lovu. Na rami je nosil srnjaka kozliča, katerega je bil vendar zalotil v tistem gozdu.

Mož dveh žen je vrgel svoj plen na travo; puščica je tičala živali v vratu. Naju ni pogledal. Legel je na tla in zarjul: »Jesti!«

Obe njegovi ženi, tako ciganka kakor druga – pozneje sem izvedel, da je bila hči dobrega gruntarja v Selški dolini in da jo je s ciganom popihala od doma poštenega očeta – sta bili kar v hipu zgolj ponižnost in postrežljivost.

Ciganka se je sladkala:

»Najprej nekaj posebnega! Ali molim te, Dušane, da se ne huduješ, če bi ne bilo dobro!«

Pristavila je še: »Nate sem mislila, ko sem kradla.«

»Ajdi k vragu!« je godrnjal Dušan. Tudi ona se je razburila ter odgovorila jezno: »Boš pa pustil, če ti ne bo všeč! Dotakniti pa se me nikari, ker bi se branila!«

Nato je nadaljevala:

»Ta Felenič, ki v Selcih mašo bere, ki vse ve, ki zdravi ljudi in mlade prašičke, ki se razgovarja s teletom v kra-
vi, je dobil z Nemškega ali bogve od kod neko novo repo
ter pripoveduje, da je to najboljši sadež, kar jih je Bog
ustvaril! Na vrtu, kjer si mu spomladi ukradel velikega
petelina, je nasadil to zelišče v dolgih vrstah. Zadnjo noč

sem poruvala nekaj vrst in danes sem ti skuhalo to novo jed, Dušane dragi!«

»Ajdi k vragu!« je bil ciganov zopetni odgovor.

Ciganka je molče iztresla iz lončka, katerega je bila že pred nekaj časa odstavila od ognja, novo jed v skledo ter vse skupaj postavila pred svojega ožganega moža. Kolikor sem opazil, je bila nasula ciganka v posodo nekaj takega, kar je bilo podobno šiškam, kakor rastejo na naših hrastih, samo da so bile nekaj debelejšje in ne tako rjave.

Cigan Dušan si je napolnil usta, pa je takoj močno zakričal, bodisi da je bila jed prevroča ali pa zoprnega okusa. Z nogo je sunil v skledo, da se je prevrnila in da so šiške zletele na vse strani. Nekaj jih je priletelo tja, kjer sva midva ležala, in Lukež je pograbil dve ali tri, ker ga je gnala radovednost, na kateri so tisti čas bolehali Poljanci in Poljanke. Nastala je zmešnjava. Cigan se je od jeze dvignil, a v tistem hipu sta se njegovi ženi obožili z gorjačami. Če se je potem vnel pretep, je Dušan prejkone ukrotil svoji babnici, padla pa je gotovo marsikatera gorka tudi po rjavkasti njegovi koži!

Ali midva nisva čakala, marveč sva pobrala svoji bisagi ter urnih nog odhitela po stezi. Bila sva že precej daleč od pregrešne družbe, ko sva se nekoliko odsopla in oddahnila.

»Kaj misliš, ali bi ne bilo prav, če tudi midva pokusiva župnikovo repo?« Na odprti dlani mi je molil Lukež tri šiške, katere je bil prej odnesel ciganu.

Vzel sem eno. »Čemu ne, saj je zrastle na krščanski zemlji!«

Ali grižljaj je bil plevák, brez vsakega okusa in tanka kožica je tičala v njem, ki se je neprijetno prijemala zob, tako da sva bila vesela, ko sva s težavo vse skupaj zopet spravila iz ust. Izrekla sva sodbo, da gospod župnik Felenič s to novo repo ne bo odrešil Selške doline!

IV

Še dolgo časa in po hudi vročini sva hodila ter prav pridno pila iz studencev, ki so pogosto močili najino stezo. Tu sva se srečala z beračem, tam pa naletela na pastirja, ki je čuval drobnico. Povpraševala sva, če sva na pravi poti, ker bi bila lahko zašla. Popoldne je bilo že do polovice poteklo, ko sva dospela do dvorca sredi lepo obdelanega sveta.

Tu sem se je bil naselil Jeremija Wulffing ter si napravil novo domačijo; gotovo je delal pridno in težko, ker je moral prekopati dosti sveta. Postavil si je novo hišo, ki se je čedno razločevala od koč, katere opaziš po tem hribovju. Hiša, dasi lesena, je bila dosti višja od hiš v naši dolini. Pri vstopu ti ni bilo treba upogniti telesa, da nisi trčil z glavo v strop, in prav lahko si sopel, ker je bilo dosti zraka v tem bivališču.

Prvi hip sva mislila, da ni nikogar doma. Nato sva pa le opazila, da je sedela za veliko mizo stara ženska, popolnoma sključena, na obrazu guba pri gubi, drugod pa sama kost in koža! Tu in tam je zamahnila z velo

roko po nadležnih muhah. Spregovorila je nekaj besed, katerih nisem umel, ker je bila ta nemška govorica podobna škripanju kolesa, kadar s težavo teče po ostrem kamenju.

Lukež, ki je bil bolj več tega okornega jezika, mi je povedal, da bi ženska za mizo rada vedela, kdo sva.

Ko sva pri peči odložila bisagi, pristopim k mizi, ker mi je starka pričela praviti, da ni nikogar doma in da so vsi na polju.

»Z Visokega sva!« sem vpil; zdelo se mi je namreč, da je ženica tudi gluha.

Z mrtvim očesom je gledala v mé in je ponovila: »Z Visokega!« Zamislila se je: »Kje je že to, moj Bog, kje je že to?«

»Sin je,« je zatulil Lukež vmes, »Polikarpa in njegove žene Barbare.«

To ji je nekaj ojačilo spomin in počasi je pričela:

»Barbara –! Imela sem hčer in Barbara ji je bilo ime. Odpovedala se je svetemu evangeliju in od tedaj ni bila več moja hči. Vrgla sem jo iz svojega srca, kakor se vrže plevel iz njive. Ustrašila se je krvavih grajskih hlapcev – moja hči ni več! Ne govorite mi o Barbari!«

Govorila je v oddelkih. Od oddelka do oddelka je premišljevala in beseda je kapala od nje, kakor kapljá voda od žleba, če se suši studenec v poletju.

Lukež je pokazal name ter kričal: »Vaše Barbare sin je!«

»Njen sin?« je vzdihnila. »Sédi sem, da te vidim od blizu, ker so moje oči podobne trski, kadar pojema. Svetloba mojih oči, tudi ta ni več pri meni!« je jadikovala s psalmistom.

Sédel sem k nji v kot in z roko me je nekaj časa tipala po obrazu ter me opazovala.

Končno je zastokala:

»Res je, njen obraz ima!« Ostro je vprašala:

»Ali si spoznavalec čistega evangelija?«

Odgovoril sem, da nisem.

»Torej si papist! Nimam hčere in tudi njen sin je mrtev zame! Studenci čistega evangelija pojemajo v ti nesrečni deželi in ljudstvo zajema iz luže, v kateri se nabira babilonska gnojnica! Čas je, Gospod, da me pokličeš z zemlje, ker se mi je trudna glava že globoko sklonila na prsi!« Šepetala je: »Njen sin je tu, a prišel je k meni kot tujec. Tudi ta bridkost je morala mimo mene! Sedaj bodi konec! Trubarja pokličite!«

Govorila je vedno bolj zaspano, dokler ji ni omahnila glava. In v resnici je zaspala, da so ji smele muhe nemo-teno sedati na velo kožo.

Tako sem prvič videl svojo staro mater in grenkoba se mi je pomnožila, ker je bila krivoverka, kakor je bil krivoverec gospodar Polikarp na Visokem.

V hiši je postalo silno vroče in nadležne so postajale tudi muhe. Pri vratih na klopi je stal škaf, a vode ni bilo v njem, da bi si bil ugasil žejo. Zatorej sem vzel korec s

škafa ter stopil v vežo. Zdelo se mi je, kakor bi pri zadnjih vratih šumela voda. Ondi sem stopil na plan, kjer je res tekla voda po dolgem žlebu.

Pri tem žlebu je stalo dekle in je cunje pralo v čebriču. Še obrnila se ni, meneč, da prihaja kdo izmed domačih.

Podstavil sem korec in takrat je deklica opazila, da sem tujec.

Nekoliko je odstopila in nepremakljivo je zrla name, kakor da je podoba v oltarju. Hipoma ji je na belem vratu – pri pranju ni bila posebno vestno napravljena – silila kri pod kožo, če tudi na licih, ne vem, ker ji je bil obraz vsled dela na soncu ožgan in teman. Pil sem iz korca ter za trenutek obrnil pogled proti nji. Še vedno je njeno oko tičalo na mojem obrazu. Sedaj pa se mi je zopet zdelo, da ji je zginila z vrata vsa kri in da je nekaka plahost napolnila njen pogled. Ali svojega očesa še vedno ni premaknila z mojega obraza.

Odloživši korec, spregovorim:

»Sedaj si se me že lahko nagledala, Margareta!«

Odstopila je za korak ter zamolklo odgovorila:

»Ti veš, kako mi je ime?«

»Oče je govoril o tebi.«

»Tedaj si Visoški? Tudi moj je govoril o tebi.«

Iznova ji je zažarelo okrog vrata, da sem se spomnil jutra, kadar leži zora nad gorami.

Pristopila je k čebriču ter si dala opraviti pri perilu. Če je le mogla, ozrla se je skrivoma na kraj, kjer sem

stal. Bila je dekle, ki je moškemu navadno všeč: dobro rasla in za vsako delo pripravna. Ali besede ciganke, da hodim današnjo pot brez uspeha in da umrem, ker se mi bodo prsi prestrelile, mi niso pripuščale, da bi prišel do pravega dopadenja nad telesom device, katero sta očeta izbrala, da mi postane nevesta. Trpinčila me je tudi zavest, da je luteranstvo v hiši in da zakoni iz takih hiš niso deležni božjega blagoslova, kakor ni bil deležen tega blagoslova zakon v visoški hiši.

Ker sem moral nekaj spregovoriti, vprašal sem, če je težka in visoka desetina in kako da jim teče življenje.

Odgovorila je:

»V hribih smo in težko živimo! Nič ne rečem, oče je dober in lepo počne z nami. Brata pa sta osorna človeka in z materjo grdo ravnata, da se ji slabše godi kot deklam po drugih hišah. Nič ne rečem, ali časih bi raje živila v drugem kraju, med drugimi ljudmi!«

To mi je povedala in videlo se mi je, da si želi proč iz domačega kraja in da ji je bilo morda všeč, da sem prišel. Dokončala je delo, obrisala si roke s predpasnikom ter me pozvala.

»Sedaj je pa menda oče že prišel!«

In res sva dobila v hiši priletnega moža dolge, koščne postave, in kar se pri nas redko nahaja, prečudno modrih oči. Na mizo pred njega je bil razložil Lukež kolače z Visokega: dve gnjati in dve rumeni pogači.

Vtem ko sem se mudil zunaj pri studencu, je bila starka že zlezla na peč in od tam opazovala dogodke pri mizi. Bržkone je slutila, kaj pomenjajo darovi, in slabe volje se je zatogotila:

»Ne dajaj je papistu, Jeremija! Jezus, ne dajaj je papistu, ko vendar veš, da je moja kri tekla za sveti evangelij!«

Stopil je na klop ter z veliko roko gladil veli obrazek, rekoč: »Tiho, mati!«

Takoj se je pomirila. Ali pomirila se je tudi moja duša in silno dobro mi je delo, da je modrooki ta mož izkazoval spoštovanje četrti božji zapovedi, in najsi je bila lutrovske vere ona, katera ga je rodila! Sklenil sem, da hočem vsak čas dajati pokorščino staremu svojemu očetu, in najsi ni zahajal k maši, ne k svetemu obhajilu!

Jeremija je nato pristopil k meni, mi napravil velik križ po obrazu ter spregovoril:

»Prišel si vendar enkrat k svojim sorodnikom!«

Tedaj je pristopila še ženska, ki se je do tedaj tiščala na klopi pred zapečkom, tako da je nisem bil niti opazil. Tudi ona mi je napravila križ po obrazu ter se nato molče vrnila k zapečku.

Bila je hišna gospodinja, a poznalo se ji je, da jo je izmozgalo neprestano delo, in vse na nji je pripovedovalo, da ji je življenje nezabeljena in plevka jed, kakor jo mora navadno vsaka uživati, če je vzela vdovca z otroki.

Z očetom sva prisedla k mizi, na katero je bila Margareta položila velik hleb ter ni prej mirovala, da sem si

odrezal kruha. Potem je izginila v vežo, da bi pripravila večerjo.

Ostali smo se prav vestno ogibali vsake besede, katera bi bila količkaj v zvezi z namenom, s katerim sem prihajal v to hišo. Govorili smo največ o otavi, katere košnja se je morala jutri pričeti.

Začulo se je bučanje v veži. Sledilo je nekaj govorice z Margareto, nakar so se duri hitro odprle. V hišo pa sta pribrenčala sinova, starejši Marks in mlajši Othinrih; o zadnjem mi ni znano, kako je prišel do tega nečloveškega imena. Bila sta kakor razdražena sršena. Postavila sta se pred očeta, a mene še pogledala nista.

Marks se je najprej oglasil:

»Kaj je oče? Kaj pripoveduje Margareta?«

In Othinrih je kar ob mizo udaril ter vpil:

»– da jo hočete dati od hiše, ko vendar veste, da mi-dva brez nje ne bi mogla živeti!«

Marks se je še jezil: »In med ljudi naj bi prišla, ki go-vore, kot lajajo pri nas psi!« Tudi Marks je tolkel z roko ob mizo.

Nespodobno govoričenje o domačem mojem jeziku me je pogrelo, da sem hotel fantičema nekaj povedati, kar bi jima ne bilo všeč. Prihitela pa je v izbo Margareta, prijala Othinriha za rokav in ga vlekla za sabo, proseč oba, da naj mirujeta in naj ne dražita očeta, ki je vendar hitre jeze, da se razkači nad vsako malenkostjo.

Kričala sta: »Nočeva, da bi te prodajali od hiše!«

Ali odnehala sta vendarle, ker je po polu sestra nad njima imela več moči, kot sem pričakoval.

Hišni gospodar se ni razjezil, dasi mu je v modrem očesu nekako zažarelo. Tudi ona na peči se je zopet oglasila in čul sem, kako je zdihovala:

»Jeremija, čemu jo siliš od hiše? Rad jo imaš in rada jo imata tvoja sinova, dasi ju nisi odgojil, kot je predpisano v božji knjigi. Počakaj še! Gotovo pride krščanski mladenič, ki jo bo hotel imeti, ki jo bo snubil, kakor je snubil Jakob svojo ženo. Če ga ni tu, pride od drugod, pride z Nemškega, kjer so zmagovalci svetega evangelija spoznavalci! Trubar ti ga poišče, Trubar, ki mu prihaja iz ust čista božja beseda, kakor prihaja iz panja sladki med!«

Jeremija je bil takoj zopet pri nji ter je zopet položil roko na zgubano njeno lice: »Tiho, mati! Če bi vas kdo naznanil grajskemu glavarju, vklenili bi vas v verige in umreti bi morali v temnicah na loškem gradu!«

Tedaj je starka povzdignila svoj glas, da se je slišala njena beseda po celi izbi:

»Gospod bi mi ne mogel dodeliti večje sreče, če bi se izpolnilo, kar si povedal! Dajati spričevalo za evangelij, bi bilo moje veselje, in naj mi z verigami obložijo vse ude pregrešnega telesa! Spričevalo, katero si odklonil ti in katerega ni dajala Barbara, ker je bilo vama več za dobrine tega sveta nego za blagoslove nebeškega kraljestva! In to, da so se otroci, rojeni iz mojega mesa,

izneverili najsvetejšemu, leži nad mano kakor skala, da trpinčena duša ne more iz telesa, katerega bi bila že davno morala izročiti črni zemlji! Trubarja pokličite!«

Še dalje je zdihovala:

»Glej, prišel je dan, ko govorim: ›Srečni so jalovi in srečna telesa, ki niso rodila, in prsi, ki niso dojile! Posušena trava sem na strehi in posušila sem se prej, kot sem bila izruvana. Moja duša upa na Gospoda in nanj se zanaša, da so rešene solz moje oči. Usta mojih sosedov ne poznajo resnice in ne rode okrepčanja. Hitim v kraljestvo živih, kjer ima Gospod svoje zaklade. Noč in dan je trpljenje moja jed. Gospod je poslal name veliko vodo, da se potapljam v nji. Moja duša je bila preganjana in k tlom je potlačeno moje življenje!« Omahnila je po peči in morda zaspala, ker tisti večer ni spregovorila več besede.

Po večerji, pri kateri se ni zgodilo nič pomenljivega – le brata Marks in Othinrih sta črno gledala, ne da bi bila kaj črnila – peljali so naju v čumnato, kjer so meni in Lukežu odkazali široko posteljo, da sva na nji skupaj brez težave prenočila. Po dolgi hoji sva tudi hitro zaspala in prav dobro spala do ranega jutra. Takoj ko se je zdanilo, pa sem vstal ter se ogledal po Wulffingovem gospodarstvu.

V hlevu je bilo precej živine, in reči moram, da ni bila slabša od naše na Visokem; morda za majhno spoznanje,

za več pa gotovo ne, dasi je oče Polikarp slovel, da ve, kako je ravnati z govedom.

Nametal sem klaje v jasli. Ko sta Marks in Othinrih dosti pozneje vstala, bilo je že vse opravljeno. Smeh in porogljive besede sem prezrl; ali očetu, ki je prišel za nami, in Margareti, ki je prišla molst, je bilo moje delo všeč.

Othinrih je osedlal konjiča in na vse jutro odjezdil proti Zalemu Logu, da bi prinesel od ondod sladkega vina. Govorilo se je nekaj o črnikalcu; tega pa v Zalem Logu gotovo ni bilo dobiti, ker ga še celo loški škofje niso mogli vselej dobiti, bodisi da ga je vinograd premalo rodil, bodisi da je bilo črnikalsko vino tudi za škofa predrago.

Celo dopoldne smo kosili otavo, pri tem pa me je gospodar venomer spraševal o našem domačem gospodarstvu. Hotel je vedeti, koliko starov smo pridelali pšenice in drugega žita, koliko glav živine imamo v hlevu in koliko konj za tovorjenje. Moji odgovori so ga prav zadovoljili, ker je postal zgovornejši od odgovora do odgovora. Od svoje strani pa pripominjam, da kosimo na Visokem boljšo in lepšo otavo.

Opoldne smo veliko jedli. Gospodinja je skuhalo gnjat, katero sva bila s sabo prinesla, in še dosti drugega. Moje začudenje so vzbujali debeli cmoki, napolnjeni s sirom in orehi, česar do tedaj še nisem nikdar jedel.

Stara mati se ni prikazala s peči, ali gospodar je pri-
našal tja od vsake sklede. Prinesel ji je tudi pogače, in
videlo se mi je, da je bila stara ženica še prav dobro pri-
moči in da je za svoja leta prav obilo jedla.

Margareta in mati sta bili praznično oblečeni. Če se
ne motim, bil je tudi oče čedneje opravljen kot prejšnji
večer.

Le Marks in Othinrih sta prišla k mizi v najslabši
obleki in snedla sta za štiri druge, tako da je visoška
gnjat v največjih kosih izginevala v nenasitljive želodce
Wulffingovih sinov. Rezali smo pogačo in pili črnikalca
iz Zalega Loga, ki pa je po mojem mnenju bil nekaj vi-
pavec, pomešan s slabim istrijancem.

Najedli smo se in napili. Pričakovali smo, da se prič-
ne razgovor o zadevi, radi katere sva prišla z darovi z
Visokega in radi katere je pridna gospodinja pripravila
dobro in tečno kosilo. Ta razgovor, kakor je bila njegova
dolžnost, je vpeljal Lukež, ki je prišel z mano in ki si je
bil obvil svoj klobuk s pisanim trakom, kakor je bila ta-
krat navada pri naših snubačih.

»Čas bo,« – s temi besedami se je obrnil hlapec k
meni – »čas bo, da se odpraviva! Dolga bo pot, in če bo
dobro šlo, bova opolnoči doma. Po temi hoditi in še po
gozdovih, utruji človeka.«

Jeremija Wulffing je prikimal, nato pa se je nje-
gov pogled uprl vame, kakor da je vrsta na meni, da
spregovorim.

Margareta je pobrala skleda in žlice ter odhitela iz hiše.

Ni mi rada tekla beseda. Kdo naj bi ne prišel v zadreg, ki naj pove pred zbrano družino, da si je izbral domačo hčer za ženo, dočim se ženin in nevesta do danes še nikdar nista videla? Pa sem le spregovoril:

»Oče mi je ukazal, da pridem k vam in vas vprašam, če bi hoteli odgovoriti na tisto, kar sta govorila na sv. Jakoba dan v Loki.«

Pri tem mojem vprašanju so postali pozorni mati in sinova pri mizi, ker so vedeli vsi, da se bo nekaj odločilo, kar je bilo pomenljivo za celo hišo.

Oče Jeremija mi je takoj odgovoril:

»Delati veš, vstajaš zgodaj, prepiraš se ne rad, kakor sem videl včeraj, in hvale si vreden. Tudi Margareta se ne ustraši dela. Govorica, ki je govorica vaše hiše, ji ne teče gladko, a privadi se ji, ker se gospodinja vedno ravna po svojem gospodarju. Na Visokem sta dva in obema bo lahko Polikarp veliko dal. Pri meni jih je nekaj več, praznih rok pa ne bodo odhajali iz hiše. Tako je! Prinesi torej očetu odgovor: ›Dvesto beneških cekinov, katerim priložim še sto beneških kron.‹ To je moj odgovor!«

Ponudba je bila na vse strani častna in zadostna. Dedič, ki naj bi prevzel visoška dva grunta, bi ne mogel računati z imovitejšo nevesto. Vendar pa je moral blekniti hlapec Lukež nepotrebne besede:

»Nekaj starov žita bo že še!« S tem se je ogenj, ki je tlel pod streho, razpalil, da se je v hipu prikazal visok plamen.

Jeremija, nekoliko užaljen, je sicer hladno odgovoril: »Kar sem dejal, sem dejal!« ali zahrumela sta sinova z enim samim glasom:

»Dvesto cekinov in še sto beneških kron!«

Vzdignila sta se kakor obsedena medveda in s pestjo mlatila po mizi, da je na nji rožljalo namizno orodje, kolikor ga ni bila poprej Margareta vzela s sabo.

»Dvesto beneških cekinov!« je tulil Othinrih. »Veliko več ni vredna cela naša beračija!«

»In povrhu še sto beneških kron!« je rjul Marks. »Prodati se bo morala zadnja glava iz hleva, midva pa naj greva prosjačit ali pa k ciganom na Blegoš!« Tu je Marks popadel skledico na mizi ter jo vrgel za hišne duri, da se je zdrobila v kosce.

Jeremija Wulffing je sicer prebledel, a odgovoril še ni ničesar. Ni pa mogla molčati Margaretina mati in jokaje je spregovorila:

»Delali sva pa vendar tudi veliko! Z Margareto nisva nikdar rok križem držali!«

Skoraj bi mislil, da sta sinova komaj čakala, da bi planila po pisani svoji materi, ki je bila podobna kupu gospodinjske revščine. »Ti pa tiho bodi!« sta tulila oba in po gorjanski surovi navadi sta jo tikala, kakor bi bila zadnja dekla pri gruntu.

»Ti pa čisto molči!« se je drl Marks. »Kaj pa si ti k hiši prinesla?«

Othinrih se je krohotal. »Tisto, kar vsaka ženska k hiši prinese.«

Zopet sta razbijala po mizi, a Jeremija Wulffing je še vedno molčal. Čudno je bilo, da ni vzel prav nič v varstvo druge svoje žene, ki je pred hrupom svojih polsinov kar skupaj lezla.

Onadva se nista mogla pomiriti; nasprotno, hitela sta iz enega divjanja v drugo. In še tako sta bila zaslepljena, da sta se lotila tudi svojega roditelja in gospodarja.

Kričala sta:

»Kaj bodele nama dali, ko do sedaj še prav nič dobrega imela nisva? Bila sva vola pri hiši in vedno v jarmu.«

»Vi ste spali,« se je norčeval starejši, »a zmeraj je bilo vse obdelano.«

»Veliko niste nikoli delali,« je dodal mlajši, »še takrat ne, ko smo kosili in mlatili.«

Očetu Jeremiji so se pričele mešati vse črte po obrazu. Bil je mož, ki se je nerad razgreval, razvnel pa se je tedaj, če se ga je zadelo pri najobčutnejšem, če se mu je povedalo, kar je v svojem življenju najneraje poslušal, ali tudi to sta mu povedala nerodna sinova tisti dan.

»Ako se prav pomisli,« se je oglasil Marks, »je bilo skoro vse materino, vašega pa prav malo.«

»Mati,« je sikal Othinrih, »je rada pravila: ›Ko sem jemala očeta, ni imel drugega, kar je nosil na sebi.««

Peklensko sta se zakrohotala. Marks je še dostavil: »Najbolje bo, če posadiva rdečega petelina na strehe! Potem bodo jemali beneške kronice, če bodo vedeli, kje!«

In Othinrih: »Potem boste toliko imeli kakor tedaj, ko vas je najina mati jemala!«

Tako sta ta dva zaslepljenca napadala lastnega svojega očeta, kateremu sta dolgovala pokorščino in ljubezen!

Jeremija Wulffing se je bliskoma vzdignil z mesta, kjer je sedel, z roko pa je posegel k svetim podobam ter izvlekel izza teh podob dolg in debel brezovec, kakor ga jemljemo na polje, da priganjamo z njim leno živino.

Tedaj sta sinova postala plaha in od mize sta hitela, da bi rešila kožo udarcev. Ali pri hišnih durih ju je stari dotekel in nista mu mogla uiti. Brezovec je pel svojo glasno pesem, da je tleskalo po hrbtu, po glavi in roki, prav kjer je zadelo in kamor je padlo. Oče Wulffing ni pri tem spregovoril niti najmanjše besedice, samo tepel je.

V šumu se je začul glasek, tenak, skrhan, prav kakor bi prihajal globoko izpod zemlje, kakor bi ga čul v sanjah ali v poluspanju. Na peči je pela stara mati:

*Ach Jesu! Lass mich sehen
Dich / O du schoenes Liecht:
Hoer an mein Bitt und Flehen
Zeig mir dein Angesicht!*

*Moecht bald ich zu dir fahren
Wie gern ich sterben wolt!
Kein Gelt / kein gute Jahren
Kein Freunt nicht halten solt.*

Takoj se je pomirila hiša. Fanta sta izginila in oče je blagodejni svoj brezovec zopet vtaknil za table. V srcu sem občudoval te Nemce, da si vzgajajo otroke tako, da jih tepo, in najsi so že odrasli in prvi delavci pri hiši. V Poljanah bi težko dobil dvajsetletnega mladeniča, ki bi se svojemu staremu očetu s silo ne uprl, če bi imel voljo, ponižati ga pred tujci ter govoriti z njim z brezovcem.

Jeremija Wulffing je spregovoril:

»Tako torej! Kar sem govoril, je zgovorjeno! Čez dva tedna bo dan sv. Ahaca. Sporoči očetu, da pridemo tisti dan v Loko. Grajski pisar ali pa mestni писаč – ta je cenejši – bo zapisal, kar se mora zapisati, da bo vse v pravem in postavnem redu!«

Razgovarjali smo se še o enem in drugem, nakar sva z Lukežem odrinila. In lažja je bila hoja, ker sta bili bisagi prazni.

Hodila sva že nekaj tisoč korakov, tako da se je komaj še videl majhen kos strehe pri Wulffingovi napravi. Dospela sva do kraja, kjer se je pot zasukala nizdol. Tam v bregu sta sedela Jeremijeva sinova. Pričakovala sta naju, in to pri jako razburjeni volji; vendar pa nista imela pri roki nikakega orodja, s katerim se pri nas navadno

pretepavajo mladi ljudje. Vstala sta in takoj sem opazil da očetova šiba ni ostala brez sledov. Rdeče niti so se jima vlekli po obrazu in tudi po rokah.

Othinrih, ki je bil predrznejši od brata, je stopil predme z besedami: »Ti pač misliš, da smo fantje v Davčah ovce, katere lahko pretepava vsak!«

»Tako boš govoril,« se je oglasil tudi Marks, »po celi svoji umazani dolini!«

Pri tem sta se zopet šalila iz naše govorice in zopet omenjala pse, češ da lepše govore kot mi, ki smo menda krščeni pred božjim kamnom. Govorila sta z velikim zaničevanjem in prav nespametno se mi je videlo zasramovanje naše govorice, ko sta se vendar sama posluževala besed, da ti je bilo kakor bi požiral zdrobljeno steklo, če si ju moral poslušati.

Premagal sem svojo jezo in ubogal sem svojo pamet, ki mi je velela, da se ne gre prepirati ali pa še celo pretepavati z njima, ki sta mi bila bratranca po materi in polubrata moje neveste. Tudi Lukeža sem krotil s svojimi pogledi. Molče sva hotela mimo, kar pa je onadva še bolj razdražilo.

Othinrih se mi je postavil na pot ter vprašal: »Ali te je kaj v hlačah, kranjska glista? To bi rad vedel!«

Tudi Marks bi bil ravno isto rad vedel, in Lukež je nekaj godrnjal o tem, da vsega skupaj ne smeja požreti.

Othinrih je na vsak način zahteval, da se moram metati z njima. Marks pa je hotel, da bi se bili vsaj za

prst vlekli, če že nimam poguma, da bi se metal z njima. Pristavil je, da moram nekaj moči v sebi imeti, ko se vendar ženim in ko ne sedim več pri skledici, v katero je nalila mati mleka.

Govorica je postajala vedno bolj trpka. Lukež je že odložil svojo bisago, slekel suknjo ter si zavihal rokave. Že je pljunil v svojo pest ter kazal tako, da je vedno pripravljen, udeležiti se pretepa, kakor se to spodobi nekdanjemu kirasirju, in najsi je že star sedemdeset let. Pretila je nevarnost, da se sprimemo, bodisi da bi se bili metali, bodisi da bi se bili za prst vlekli.

Naša ljuba Gospa z Malenskega vrha nam je prihitela na pomoč. Na kraj prepira je namreč prišla nevesta Margareta, katera je v trenutku izprevidela, da se hočemo stepsti, ker je prav dobro poznala ošabnost in razposajenost svojih bratov. Oštela ju je in z ostro besedo zapodila z mesta. In čisto resnico zapišem, da sta Marks in Othinrih izgubila ves pogum in da sta se svoje sestre zbala, kakor sta se bila prej zbala svojega očeta! Še pristavim: ko se je tako jezila, ko je izpovedovala svoja brata, je bila zala in se je dopadla mojim očem.

Še nekaj časa je hodila z nama, bržkone v namenu, da bi s tem zadrževala brata, da se ne vrneta in ne iščeta zopetnega prepira. Ko je bila prepričana, da je nevarnost preprečena, je obstala ter vzela nekje iz obleke majhen zavitek. Zopet ji je oblila kri beli vrat in sramežljivo je iskala besede, ki naj bi jo spregovorila meni. Kakor

veste, je bil oče Jeremija poudarjal, da ji govorica mojega domačega kraja ne teče gladko; Margareta je hotela pri slovesu pokazati, da ji ta govorica ni tuja. Molila je zavitek proti meni, mešala nekaj naših besed ter končala proseče: »Nemi, nemi!«

Vzel sem, ona pa je odhitela. Ko sem zavitek odvil, tičal je v njem kos pogače, a zavit je bil v facoletelček, kakor ga dajejo, posnemavši laško navado, neveste svojim ženinom.

Ponižno izgovorjeni »nemi« mi je zvenel še dolgo po ušesih in tudi po tem, ko mi je bil Lukež razložil, da Tajčarji po Sorškem polju ravno tako mešajo govorico, da po naše obrežejo nemške svoje besede. –

Med daljšo potjo nisva doživela nič takega, kar bi bilo vredno, da bi se tukaj zapisalo. Hodila sva po isti poti kakor prej, ko sva prihajala z Visokega. Na Svrčušah ni bilo človeškega sledu. Samo pri studencu je ostala črna lisa, kjer so cigani onokrat kuhali. V celem gozdu ni bilo čuti glasu in prav lahko bi bil zaspal, kdor bi bil legel na zemljo.

Dospevši za Blegoš, je visoko nad nama v šumi prav močno zaropotalo, kakor bi padala posekana debla k zemlji. Strmeč sva obstala, kaj če to biti? Počez po bregu se je ropot širil in širil, dokler ni streljaj nad nama prilomastil po gošči jelen, orjak in velikan. Divjal je, kakor bi visel v zraku, a po hrbtu je bil položil rogovje, ki je bilo dolgo kot dolga metla.

»A si ga videl?« se je začudil Lukež. »Da sem imel pri sebi svojo mušketo, izstrelil sem jo na njega, da bi se valjal po frati! O jej, to bi bil pogled!«

Takoj se je ohladil, ko sem mu odgovoril:

»Kaj, ko bi izvedel škof Albreht Sigismund? Ta bi ti že pokazal, kaj se pravi streljati njegove jelene!«

»Ti visoki gospodje,« je tožil Lukež, »pridržiijo vse zase, kar je količkaj dobrega, nam beračem pa najslabšega ne privoščijo! Da bi jih vrag jemal!«

Pripovedoval mi je o pokojnem škofu Vidu Adamu, ki je na žalost loškim podanikom sedel na škofijskem prestolu dolgo vrsto let. Bil je trd vladar. Vsak dan je hotel imeti višjo desetino, vse dni svojega vladanja se je pravdal s svojimi podložniki, da so ti morali nositi kožo sedaj v nemški Gradec, potem zopet na Dunaj in enkrat še celo k cesarju v Regenspurk ali kako se že ta prekleto nemški kraj imenuje. Opravili niso nič, ker je bilo in bo zmeraj tako, da cesar ne izkljuje oči ne škofu ne najmanjšemu graščaku! Ali tudi naslednik Albreht Sigismund ne bo dosti boljši, kar so že občutili podložniki v Železnikih. Sedem se jih je združilo, da so nekaj jelenov pobili. Ali je to kaj posebnega? Škof pa je obsodil vsakega, da plačaj sto in dvajset tolarjev. Kdaj jih je jelen vreden? Ali plačati so jih morali, če niso hoteli k Mihólu Schwaiffstrigkhu, ki daje slabo pijačo, slabo stanovanje.

Tako sva se razgovarjala, dokler nisva bila zopet na Visokem, kjer je oče Polikarp prav rad vzel v vednost

Jeremije Wulffinga odgovor. Tudi nočem zamolčati, da se mi je tisto noč sanjalo o Margareti, njegovi hčeri.

V

Bog obrača po svoje dogodke tega sveta in le tisto se zgodi, kar hoče vsemogočna njegova volja!

Približal se je dan sv. Ahaca in oče se je pripravljaj, da mi izroči svoj imetek. V teh dneh je govoril z mano več kakor navadno ter mi dajal nauke za prihodnost. Navodila mi je dajal za gospodarstvo in za kupčijo z vinom; posebno če prodajam, naj se branim domačega denarja, ker je dosti manj vreden kot denar nemške veljave. Ali najboljši je denar beneške veljave! Hujskanja proti graščini naj ne poslušam, in če bi prišel kdaj tisti »vojvod« Jernač Schiffrer, pokažem naj mu vrata, kajti pravde, ki jih vodi ta vojvod za kmete, nesó samo denar iz hiše, prineso pa ničesar! Koliko sladkega vina so pravdarji že izvozili v Gradec, a gospodje so vino izpili, škof pa je pravdo dobil, kar je moral pameten človek že naprej vedeti! – Tako in enako me je oče učil; Bog pa je potem vse drugače obrnil.

Ko sva se bila vrnila iz Davč in ko je ob priliki Lukež pripovedoval o ciganu, ki se je zanimal za železni zaboj

na Visokem, je poslušal oče prav vestno in z zobmi je parkrat zaškripal. Ciganovo zanimanje mu ni hotelo iz glave in kot dober vojščak je vse odredil, da bi ga sovražnik ne iznenadil z nepričakovanim napadom. Pri sprednjih in zadnjih vratih smo napravili nove, močne zapahe. Oče je zapustil klet ter se preselil s svojim zabojem v gorenjo hišo. Z Lukežem sva morala istotako v gorenjo hišo in vsako noč smo imeli pri rokah nabito mušketo in nabite pištole. Spodaj so spale ženske, v hlevu volar in pastir, dasi nismo pričakovali, da bi kdo vdrl k živini in drobnici. Ta zadnja itak ni imela posebne cene, tako da nismo šteli, če je bilo par glav več ali manj pri hiši. Zase nisem ničesar hudega pričakoval, ker se že dolgo ni čulo o kakem razbojništvu. Tudi s pogorja ni dospela nikaka novica. Zatorej sem bil prepričan, da so očetove skrbi pretirane in prevelike.

Ali nekaj dni pred sv. Ahacem po polunoči nas je prebudil šum pred hišo. Nekaj jih je letalo okrog poslopja, nekaj pa tolklo na sprednja vrata ter zahtevalo, da naj Polikarp izroči svojo vojno kaso, če noče, da s silo ne vlomijo v hišo.

Vsi smo vstali, še ženske v pritličju. Te so klicale ljudi na pomoč in hrup so uganjale, da se je gotovo čulo do Loga. Oče je prihitel k nam z golim mečem v roki. Lukeža je postavil k oknu, da bi varoval hlev in zadnja vrata. Jaz in Jurij sva morala k sprednjim oknom, da ni bil brez varstva glavni vhod.

Razbojniki so se nekaj časa še pogajali, a pogajanja niso dosegla ničesar, ker bi bil hišni gospodar raje izgubil svoje življenje, nego se odpovedal železnemu zaboju in denarju v njem. Razkačil se je do pen, ko je volarček iz hleva vpil, da so vdrli v ovčjak, ki ni bil trdno zaklenjen. In res so privlekli iz njega dva najlepša ovna ter ju odgnali v gozdove, ki leže okrog Sv. Sobote.

Na sprednja vrata so nekaj časa razbijali, pa niso ničesar opravili, ker so bila z železom okovana. Lotili so se potem zadnjih vrat, ki so bila šibkejša in za vlom pripravnejša. Štirje moški so privlekli od nekod težak hlod in butali z njim ob vrata, da bi odnehal zapah. Ko smo se že bali, da odneha, je vzel oče samokres iz moje roke ter ga, ne da bi meril, izstrelil proti tistim pri vratih. Zadeti ni bil nihče, pač pa se je grom razlegal po dolini. Že se je čula govorica iz vasi. Pri sosеду Debelaku se je pokazala luč v hiši in cerkovnik pri Sv. Volniku je že vlekel za zvon, da se je oglašal, kakor se oglašja pri požaru.

Razbojniki so odnehali in misliti so morali na beg in rešitev. Kakor sence so švigali okrog in eden je ročno pristopil k ognju, katerega so bili ti nesramneži zapalili na dvorišču. Pograbil je za goreče poleno ter hitel z njim do mesta, kjer je bila slamnata streha pri hlevu tako nizka, da bi bil lahko vtaknil v njo svojo baklo.

»Ta hudič nam ponuja rdečega petelina!« je sikal Lukež izmed zob. »Švedi so tudi imeli tako grdo nava-do.« Težko svojo mušketo je naslonil na zid pri oknu in

dolgo meril z njo. Ko je vsekalo železo ob kamen, da so se iskre usule na smodnnik, je omahnil s pokom tudi zažigalec; valjal se je po tleh in poleno je odletelo prej, kot ga je vtaknil v slamo. Ubogega Lukeža se je polastila nekdanja soldaška oholost! Pred odprtim oknom je v luninem svitu mahal z roko in vpil: »Vivat! Victoria!«

Priletelo je nekaj črnega. Spodaj so tolovaji pograbili in odnesli onega, ki se je zvijal na tleh, tu pri oknu pa se je zgrudil Lukež. Ravno nad srcem mu je tičala globoko v prsih tanka puščica.

Prihrumeli so sosedge, a v gozd za razbojniki si ni upal nihče. Le ropot in govorico so povzročali, sicer pa niso nič koristili.

Oče in jaz sva se pečala z Lukežem, ki je bil potreben človeške in nebeške pomoči. Hotela sva ga prenesti na posteljo, ali želel je ležati na deskah; le nekaj cunj sva mu potisnila pod glavo, da je laže dihal. Bil je pri polni zavesti in prosil je očeta, da naj sede k njegovi glavi na stoliček.

»Polikarp, kamerad,« je govoril, »pošlji po gospoda, ker so šteti moji trenutki.«

Brat Jurij je osedlal konja ter odhitel po poljanskega kaplana. Smrtno ranjeni pa je nadaljeval:

»Polikarp, kamerad, ali se še spominjaš, kako nas je Friedland razvrstil po polju pri nemškem Lützeniu? Za globokim jarkom so stale naše vrste; najprej nekaj pešcev, potem pa mi v sedlu. Hej, bili smo železen zid, mi

Pappenheimovi jezdec! Ej, lepo je bilo in čedni časi so bili! Saj vendar še veš, kako je nato prihrumel sam Gustavus Adolphus, da se je kar zemlja zibala? Naj se reče, kar se hoče, bil je velik kapitan, ta Gustavus Adolphus, in vojske je bil izučen kot malokdo! A se še spominjaš vsega tega? Kakor strela je bil čez jarek s težkimi konjiki in naše pešce so teptali v tla. Pa je mislil, da jih bo več. A mi na konjih smo stali prav blizu, ker je bil tako ukrenil naš grof Pappenheim. Pripodili so se do nas. Midva in Pečarjev Boltežar z Gabrške gore smo stali v prvi vrsti in takoj smo sprožili na švedskega kralja svoje samokrese. Malo se je zganil in široki klobuk z belimi peresi mu je izginil z glave. Ti pa si zavpil: ›Glej Lukež, kako veliko in težko zlato verigo ima okrog vratu!‹ No, pa mu je nekdo izmed umazanih pešcev, ki je odnesel življenje izpod kopit švedskih konj, ustrelil zadaj v hrbet ter ga pognal s sedla. Mi pa kakor vihar čez njega, da so ga pozneje komaj iztaknili med kupi mrličev. A zlate verige nismo dobili in sam Bog ve, kaki vragi so nam jo snedli, saj je imela pripadati nam, ker je bil Gustavus Adolphus najprej zadet iz našega samokresa! Nebeško je bilo tako bojevanje in laže bi umiral, da sem umrl pri tisti batalji! Padel pa je tudi naš grof Pappenheim, dober, a osoren zapovednik! Še sedaj mi silijo solze v oči, če se spominjam imenitnega tega kapitana! O, ljubi moj, tudi ti se še na vse to spominjaš, ker se kaj takega ne more pozabiti!«

Pri teh besedah se je razgrel oče in hodil po sobi gor in dol. Lukež je za nekaj časa utihnil, nato pa je zopet pričel:

»Pečarjev Boltežar! Glej, tudi tega so v batalji pri Emmershausenu, kjer smo natolkli Švede, skozi in skozi prestrelili! Ko je ležal na trati, je govoril: »Mislil sem, da je več stopnic do nebeškega kraljestva, pa se prav hitro pride po njih!« Lukež je poizkušal, da bi se zasmel, pa se mu je slabo posrečilo, ker je sam ležal pred stopnicami nebeškega kraljestva.

Poklical je Visočana k sebi.

»Polikarp, kamerad! Že vidim, da umreti ni nič posebnega; prej kot umrjem, bi pa nekaj vendarle rad vedel! Bogve, ali še živi Jošt Schwarzkobler, s katerim sva toliko let skupaj jahala po nemških poljih in po nemških vaseh? Sam Bog ve, če še živi!«

Oče je obstal pri bolniku in opazil sem, kako so se mu tresla kolena, ko je sedel na stoliček. »Schwarzkobler –! Gotovo še živi – čemu naj ne bi živel?«

Lukež je obmolknil in nekaj premišljeval.

Oglasil se je gospodar:

»Lukež, da mi ne zameriš! Veš, radi tiste kase, ki smo jo dobili pri Emmershausenu in vzeli iz švedske багаže, ti nisem vsega povedal. Zamolčal sem ti tvoj delež in krivo sem govoril, da je Schwarzkobler s silo vzel ta delež! Še je pri meni in izplačam ti ga, ko ozdraviš!«

Kako težko mu je šla ta beseda iz ust! Gotovo ga je silno motila, da je moral kaj takega priznati v navzočnosti svojega sina!

Bolnika pa ni pretresla ta novica; mirno je odgovoril:

»Polikarp, kamerad! Čemu mi take reči pripoveduješ? Prijatelj si mi bil vse dni, kar sva se poznala, ali jaz sem, ker si imel dosti več pameti in boljšo glavo, visel na tebi, kakor visi pes na svojem gospodarju. Zadovoljen sem bil, da sem smel tu sem na Visoko in da sem smel s tabo živeti. In sedaj, ko mi prihaja zadnja ura, bodi ti izrečena zahvala! Gospodar si mi bil, pa tudi prijatelj si mi bil; jesti si mi dajal in piti si mi dajal. Ali sem še kaj več potreboval?«

Tu je pričel o gospodarstvu:

»Polikarp, Posavčevo dekle, ki je sedaj mala dekla pri tebi, ni kaj prida. To boš že moral odsloviti. – Na Čimženicu ne sejaj zopet pšenice; tam se ne obnese, veruj mi, tam se še nobeno leto ni obnesla! – No, če pa imaš še kaj mojega deleža, daj ga Izidorju, da bo sem in tja mislil na starega Lukeža!«

Nekam milo se mu je storilo, ko je opazil, kako silijo solze po mojem licu. Očetu se je obraz raztegnil, ker je prejkone pričakoval, da bo Lukež svoj delež volil njemu, a ne meni.

Bolnik je še govoril:

»Po meni boš gotovo vse opravil, Polikarp, ker si mi bil prijatelj in kamerad. Pa si ne delaj preveč izdatkov!

Če te je volja, postavi tja, kjer bom imel večni svoj kvar-tir, lesen križec, seve, če bi križec preveč ne veljal!«

Prosil je, da bi mu dali vode. Pil je, a veliko ni mogel.

Tudi je prosil, da bi ga malo vzdignili ter mu dejali pod hrbet kaj cunj, ker so ga pričele boleti kosti.

Poizkušala sva ustreči njegovi želji. Pri tem sva ga pri eni strani vzdignila, da bi mu kaj mehkega podrinila. A morala se mu je premakniti ostrina, ki mu je tičala v prsih, ker mu je glava omahnila in ker mu je pričela kri teči iz rane. Tudi ga je bila utrudila dolga govorica in mešati se mu je pričelo. Povzdignil je svoj glas in vprašal: »Ali jih slišite, kako buče topovi? Victoria! Victoria!«

Kri ga je zalila in umrl je na trdem ležišču prej, kot je prišel kaplan iz Poljan. –

Ko se je prikazal dan, smo hodili za sledovi, ki so jih pustili razbojniki za sabo. Malo više smo dospeli do mesta, kjer je bilo še polno krvi. Tu so zaklali dva nam ukradena ovna.

Nekaj korakov naprej je ležalo v jami pri stezi človeško truplo. Bil je ustreljeni cigan Dušan. Kar tam smo ga brez vsakega usmiljenja zagrebli kakor psa, ki je poginil za plotom. –

Po Lukežu smo vse opravili, kakor se spodobi. Pokopali smo ga blizu cerkvenega zida na pokopališču Sv. Martina v Poljanah. Pri glavi smo mu postavili lesen križec.

V Lukeževi skrinji sem dobil listek, na katerem je bila podoba sv. evangelista Lukeža. To podobico sem pribil na omenjeni križec, ali dež jo je kmalu spral z njega. –

Šele dva dni je ležal Lukež v zemlji Sv. Martina, ko se je na Visokem smrt zopet oglasila. In ta smrt je bila z mojo osebo v najgroznejši zvezi. S svojimi koščenimi prsti je oklepala moj vrat, dokler sem živel. Ali spoznal sem, kako pravična so pota božje previdnosti in kako čista je resnica, da tepe Stvarnik grešnike še v otrocih, in sicer od kolena do kolena.

Nekega večera, ko se je že delala tema in ko smo sedeli pri jedi, prihropela je v hišo stara Pasaverica ter sedla na klop pri vratih z besedami:

»Večerje te ne prosim, Visočan, prosim te prenočišča, ker sem opešana in čudno slaba.«

Videla se nam je stara ženska, kakor bi bila ušla z mrtvaškega odra. Smilila se je nam, in ker oče ni ugovarjal, ji je pripravila dekla na klopi pri peči revno ležišče. Kar je bilo večerje ostalo, smo ji ponudili, a ni hotela ali pa ni mogla jesti.

Ko smo odmolili, je prosila, da bi družina odstopila in da bi midva z očetom kratek čas ostala pri nji. Dejala je, da nama ima nekaj važnega povedati in da upa, da sem učen pisanja in da je njena misel, da bi nekaj njenih besed kazalo zapisati.

Ko je družina odšla, je govorila stara Pasaverica nekako takole:

»Veliko sem brodila po svetu in danes se bojim, da mi bo umreti daleč od doma. Vse dni sem nosila tovor, težji kakor ga nosijo tvoji konji, Polikarp. Kar pa sem si pri tem prislužila, je bilo lažje od kurjega peresa! Ali z Agato sva morali živeti, zatoorej sem vlekla, dokler sem mogla. Danes sem omagala in zemlja že kriči po meni. Pa čemu bi tudi ne, ko imam skoraj osemdeset let in ko sem celih teh osemdeset let bila večkrat lačna kot sita!«

Oče jo je osorno pozval, da naj pove, kar naj bi se zapisalo. Hotel je v posteljo in ni mu bilo všeč, da bi z beraško žensko izgubil preveč časa.

»Oj, Polikarp, ne šteje v zlo človeku, ki bo ravnokar stal pred Sodnikom, ki bo tudi tebe enkrat sodil, če si izkuša olajšati ubogo dušo z govorico, da prežene z njo strah pred smrtjo, ki je vendar najhujše, kar nas more doleteti!«

Pripravil sem vse, da bi pisal: »Kaj naj zapišem?« vprašam.

»Zapiši,« je vzdihnila, »da predvsem pozdravljam malo, zapuščeno siroto, preljubo Agato, zapiši, da jo pozdravljam čez hribe in doline in da sem ob svoji smrti mislila nanjo! Bog mi je priča, da v tem trenutku mislim bolj nanjo nego nase! Umiram v tujini, a vendar mi je najhujše, da male Agate, kateri sem bila stara mati in mati obenem, ne bom videla nikoli več! – Prav gotovo vse to zapiši, da bo čitala deklica, o kateri nikari misliti, da ni vajena branja in pisanja.«

Vse to sem počasi in površno zapisal. Potem je nadaljevala:

»To pot sem slabo opravila! Mesece se že vlačim okrog po gorah, pa ljudje ne marajo kupovati. Še teže pa je, da bi se pri njih kaj kupilo, če nočeš plačati cene v svojo gotovo izgubo. – Petnajst kosov platna je tukaj. Vse je pri Oblaku in plačano je tudi že vse. Ko bo tovoril v Pasav, naj gleda, da dobro proda moje kose, ker so res lepi. Tudi mu Jezusov blagoslov ne izostane, če dobro speča in s tem skrbi za siroto, ki bo odslej zapuščena na svetu kakor list, ki je padel v vodo.«

Jokala se je, da je tudi meni srce pokalo. Oče pa se je čemerno držal in zaspan je postajal.

»Najbolje bo,« je nadaljevala Pasaverica, »če Oblak sam kupi, ker vem, da ne bo hotel prikrajšati revne vdove. – V moji obleki je všitih deset beneških zlatov. Začutila jih bosta, če obleko dobro pretipata. Te, in pa kar bo plačal Oblak, spravi, Polikarp! Kadar tovariš škofovo vino v nemško deželo, pa vzemi vse to s sabo in izroči moji Agati! V tebe, Visočan, imam zaupanje, ker vem, da v dolgem svojem življenju nisi nikoli nikomur ničesar ukradel!«

Ne vem, kako je prišlo, da je zadnje besede govorila nekaj glasneje, ali na očeta so vidno vplivale, ker se je nemirno drgnil z roko po sivih laseh. Nejevoljno jo je zavrnil:

»Kak vrag te je gonil po svetu? Mari bi bila ostala v domačih krajih, ki so bogatejši od naših in kjer se bolje živi!«

»Polikarp,« je zaihtela, »kaj ti veš, kako smo živeli na Nemškem! Kdo bi se pehal kot tepen mezeg po svetu, če bi lahko doma živel in gledal na zeleno reko pod sabo! – Imela sem dobrega moža, pridnega moža, skrbel je zame, skrbel je za svojega sina. Vsiljevali so nam tujo vero, ali odklanjali smo jo. In tvoj sin naj zapiše, da je stara Pasaverica umrla zvesta katoliški veri. – Imeli smo hišico, imeli smo njivico in gozd. Pa kaj, ko je skoraj vsako leto prijahal Šved v deželo in je zapalil streho, poteptal klasje, da kuhane trave ni bilo dati na mizo! Če ni bilo Šveda, pa so prihrumeli cesarski in hoteli so imeti zadnjo cunjo z našega telesa, ker ni bilo hišice, da bi jo bili zapalili, in ne žita, da bi ga bili poteptali! Kaj veste vi o vojski, vi živite pod gozdovi in med obdelanimi njivami! Blagor vašim ženam, da niso poznale ne švedskih ne cesarskih jezdecev ne lakote, katera je nas davila v vsakem letnem času! Tako je bilo!«

Utrudilo jo je govorjenje, zatorej je nekoliko časa molčala. Videlo se mi je, da oče ni bil nič več zaspan, in vtis sem imel, da je nekaj premišljeval. Ona je zopet pričela:

»Parkrat smo hišo iznova postavili, pa so jo nam zopet zapalili. Govorilo se je, da iščejo Švedi kakor cesarski vojake in da jih dobro plačujejo. Zatorej se je mož

odločil iti v vojsko. Mene in otroka je izročil v varstvo dobremu sosеду, nakar je odrinil. Dolgo časa ni bilo ničesar slišati o njem. Sosedje so šepetali, da je pozabil name in na otroka. Taka vojska je namreč neusmiljena in v nji je dosti katoliških mož podivjalo, da so prestopili k Švedu ter se tako vojskovali proti lastni svoji veri.«

Zopet je morala počivati, ker jo je nadlegovala sapa in beseda ji je zastajala. Potem je pripovedovala:

»Pa se je le oglasil! Poslati mi je dal pismo, v katerem je bilo zapisano, da so cesarski pri Nördlingenu dosegli veliko premago, da so na kosce razsekali prav mnogo protestantov in da so tudi ujeli precejšnje število švedskih generalov – upam, da so jih obesili po smrekah! – ter uplenili veliko bagaže in drugega blaga. S pismom mi je mož poslal denarja, da nisem bila več v breme svojim sosedom. Tudi pozneje mi je še pošiljal, da sem lahko izhajala. Po zanesljivih ljudeh mi je sporočil, da iz vojske toliko prinese, da bomo sezidali in pokrili novo hišo, da nam ne bo treba živeti, kakor živi zverina po šumah.«

Pretakala je solze. Ko se je oddahnila, je nadaljevala takole:

»Ali vojski ni hotelo biti konca! Divjala je še deset ali štirinajst let, dokler se nista cesar in kraljica toliko sprijaznila, da sta se začela o miru razgovarjati. Res se je sklenil mir in vojska je hitela v svoje vasi. Marsikdo se ni povrnil, ker so njegove kosti obtičale ali na Saksonskem

ali bogve kje. Mojega smo pričakovali, pa ga ni bilo od nikoder. Obupavala sem že, da ga nikdar več ne bo. Kar so nekega dne prinesli pastirji v vas novico, da leži na samotnem kraju gori v gozdovih truplo ubitega Šveda. Ne morem vam povedati, kako me je pri ti novici nekaj pretreslo, vedela nisem, zakaj. Dospevši tja, kjer je ležal mrlič, spoznali smo vsi mojega moža! Ko so ga prevrnili in obrnili, je imel na hrbtu grdo rano, pri kateri je bilo odteklo njegovo življenje.«

Plašno je gledal moj oče izpod čela in neprenehoma je premikal prste na rokah, ki jih je bil položil čez mizo.

»Tako so splavali,« je govorila Pasaverica, »naši upi po vodi! Ostali smo berači in drugega upanja nisem imela kakor upanje na svojega sina. Ko je dorastel, se je oženil z deklico poštenega imena. Pa Bog me je še vedno tepel! Prišla je bolezen in oglasila se je skoraj v vsaki hiši; v eni in drugi je pograbila vse, kar je bilo živega. Tudi sin in žena njegova sta morala umreti. Vse, kar sta mi zapustila, je bilo otroče, ki je komaj migalo z rokami in nogami. To otroče je bilo krščeno na ime svete Agate. In ta otrok se je zakopal tako globoko v mojo dušo, da sem ga raje imela kot svoje lastno življenje! Ali mala Agata je hotela jesti in le jesti. Svojo staro mater je pognala po svetu, da je zbirala vinar za vinarjem, da je stradala, samo da nedolžni otrok ni stradal. Nikar ne povprašuj, Polikarp, čemu me vrag goni po svetu, da se med vami peham! Pri vašem platnu se da še nekaj zaslužiti, in če

bi bil ti na mojem mestu, bi ne delal drugače. Tudi ti bi brodil po svetu, da bi pristradal kos kruha otroku, če bi ti za sinom ne bilo ostalo drugega nego revno otroče.«

Pograbila jo je jeza in pričela je preklinjati morilca svojega moža.

»Stokrat bodi prekleta roka, ki mi je usmrtila moža! Če še živi, naj se mu suše udje in črvi naj ga žro pri živem telesu! Če pa je mrtev, naj tiči v tistem kotu pekla, ki je najbolj razbeljen, in hudičevi hlapci naj noč in dan vlečejo kožo z njega! Kako drugače bi bili živeli, ko bi bila božja roka poprej zadavila tega morilca! Tako pa mora deklica služiti pri tujih, četudi poštenih ljudeh! In jaz umiram v tujini in Agate ni pri meni! Želela bi, da bi me prekleti ta človek videl v tem trenutku, ko toliko trpim in ko tako težko umiram! Vse je pokončal: moža, Agato in mene! Preklet bodi za vse večne čase! Preklet bo, ker ga preklinja vdova, ki umira!«

Pri teh nekrščanskih besedah so se mi skoraj ježili na glavi lasje! Ko je nehala preklinjati, je vprašal oče – verjemite mi, da je bil bled kot sneg v zimi – nekako trepetaje:

»Kje si pravzaprav doma, Pasaverica?«

»Tista vas,« je zaječala, »se imenuje Eyrishouen.«

Kakor bi ga zadela strela, se je vzdignil Visočan in izza table na steni je izvlekel kup starih listin, katere je ondi spravljjal, dobro vedoč, da takih reči nikdo ne ukrade. Te listine je premetaval po mizi in iskal in iskal

je, dokler mu ni obtičal med prsti star, umazan listič. S tega lističa je moral nekaj prav pazljivo brati, ker sta mu buljili pri tem očesi kot dve jabolki izpod čela.

S svojim preklinjanjem si je bila Pasaverica olajšala dušo. Mirno in brez jeze je še tole povedala:

»Včeraj, ko sem hodila čez Gabrško goro tu sem na Visoko, me je prehitela noč, da nisem več prišla do človeškega selišča. Prenočila sem pod božjimi zvezdami in prav hitro sem zaspala. In glej, v sanjah se mi je prikazal moj mož. Bil je bel kot vosek in vsa obleka na njem se je svetila. Šel je brez greha iz življenja, ker dobro vemo, da prevzame morilec vse grehe tistega, katerega je umoril. Torej brez greha se mi je prikazal moj mož in svetil se je, kakor se sveti sonce na nebu. Takrat mi je govoril: ›Marija, po té sem prišel!‹«

In še enkrat je ponovila: »Marija, po té sem prišel!«

Tedaj je oče zahropel: »Pasaverica, ali je to pravo tvoje ime?«

Odgovorila je: »Tako mi pravijo v tej deželi. V resnici pa se pišem za Schwarzkoblerico, ker je bil Jošt Schwarzkobler moj pravi mož.«

Oče ni ničesar odgovoril. Kot posekana smreka je telebnil po klopi, s klopi pa na tla. Obležal je in kri mu je zalila črni obraz, in hropel in hropel je, prav kakor da ga je zadel in zdrobil težak udarec.

Na lističu, ki je bil star in zamazan, je bila okorna roka zapisala: »Jobst Schwarzkobler aus Eyrishouen«.

Komaj se je razločevala črka od črke, pa menda je bil danes sam gospod Bog prenovil črko za črko, da se je vsaka Polikarpu Khallanu lesketala nasproti, kakor se nam lesketa zvezda z jasnega neba.

Tisti večer pa vendar še nisem vedel nič gotovega in ne vsega.

VI

Drugo jutro smo dobili Marijo Schwarzkoblerico mrtvo na klopi. –

Oče se je bil zavedel še tisti večer. Lezel je, kakor bi bil vinjen, po stopnicah v gorenjo hišo ter zlezel v obleki na posteljo. Tako je ležal še zjutraj, ko sem prišel k njemu ter mu povedal, da moram v Loko, ker je dan sv. Ahaca. Nič mi ni odgovoril, samo mignil mi je, da sem sedel na stol pri postelji.

Gledal je venomer proti stropu; le tu in tam je pogledal tudi proti meni. Njegov obraz je bil izpremenjen, a tudi njegovo oko se je bilo izpremenilo. Enkrat je padlo z visoke strehe mače ter si zlomilo hrbtišče, tako da je zadnji del telesca vlačilo za sabo. Čisto tako je gledal oče, kakor je gledalo tisto mače, ko je vlačilo hromo telesce za sabo! Morda se je svojega stanja popolnoma zavedal, prejkone pa se je v njem le napol zavedala ohromela in polomljena duša.

Jecljal je:

»V Loko? Le pojdi v Loko, ali marsikaj je postalo drugače! Jeremiji ne bo všeč, pa se ne da popraviti! Sporoči mu, da je premalo, kar ponuja! Všeč mu ne bo, a mu ne morem pomagati, premalo je!«

Dodal je še tole:

»V Loki poišči strojarjevega Valentina! Povej mu, da čem imeti Trubarja! Bolje mi bo, če bo tekla čista božja beseda kakor olje v mojo dušo!«

Obmolknil je in se iznova zagledal v strop.

Nekaj časa sem še čakal, a ko se oče ni več oglasil, sem odšel, sedel na konja in odrinil proti mestu. Tam je bil na dan sv. Ahaca precejšen semenj. Dohajal sem sejmarje, ki so nosili mehove in vreče ter sopli proti Loki, da bi prodali, kar so pridelali.

Oče mi ni hotel iti iz spomina, oče, katerega sem bil pustil doma v taki revščini in osamelosti. Kaj je bilo s tem Joštom Schwarzkoblerjem, o katerem do sedaj nisem vedel, je li bil kdaj na svetu ali ne? Včeraj pa se je vzdignil iz svojega groba in na Visoko je prišel! Dvomiti nisem mogel, da mora tičati med njim in očetom nekaj strahovitega, kar je vezalo živega na mrtvega.

V tem premišljevanju sem prijezdil do dvorca, ki mu pravimo »Schefferten« in ki leži sredi pota od Visokega do mesta. Posestvo ni veliko in nima pravice do posebne desetine in znatne tlake. Neslo je toliko manj, ker so ga lastniki zanemarjali in slabo obdelovali. Dolgo časa je bil lastnik tega dvorca gospod Pečaher, imeniten

kranjski deželan in bogat graščak, ki je loškim škofom dostikrat posojal denar. In denarja so ti gospodje vedno potrebovali, ko so morali pred Švedi tolikokrat bežati! Sicer pa se govori, da je zakrivljena škofova palica slab gospodar in da jo goljufa, kdor jo hoče. Gospodu Pečaherju Schefferten ni bil več všeč in pred letom ga je prodal Skarlikijevim dedičem, ki so menda dobili po ljubljanskem škofu dosti denarja. Pa tudi po ti prodaji je ostal dvorec zapuščen. Če si jezdil mimo, nisi videl človeka laziti okrog vogla. Le redko se je pripetilo, da se je prikazala v bližini poslopja stara dekla ali še starejši hlapec.

Danes pa je v moje veliko začudenje vodil mlad hlapec osedlanega konja po dvorišču in prav tik tovrnega pota je stala mlada ženska, oblečena, kakor se v naših dneh oblačijo grajske hčere. Bič je imela v roki in gotovo je ravno hotela sesti v sedlo. Ne rečem, bila je čednega lica in polnega telesa, ali tudi ošabna je morala biti, ošabna in predrzna. Gledala me je nekako zaničljivo, a vendar tako, kakor se nikakor ne spodobi sramežljivega mlademu dekletu. Prav nič ni povabila oči, ko sem predrzno odgovarjal njenim pogledom. Kdo je bila ta ženska?

Okrog desete sem dospel do mestnih vrat. Vratarju sem plačal mitnino, katero je imelo tisti čas v zakupu loško starešinstvo. Na trgu je bilo že mnogo prodajalcev in vreča je stala tik vreče. Mestni pisar je pobiral tržnino

in pristojbino za tlak, kar so vse ljudje prav neradi plačevali. Tudi nekaj graščakov je postavilo svoje pridelke na prodaj, pa niso plačali tržnine, ker uživa graščak vedno svoje predprave.

Konjiča sem spravil v hlev pri Wohlgemuetu in nato, ko se je kupovanje in prodajanje imelo ravno pričiti, sem stopil zopet na trg, da poiščem strojarjevega Valentina, da mu sporočim, kar mi je bil oče zaukazal.

Ravno tedaj je prikorakal med množico Mihól Schwaiffstrigkh in velik boben je nosil s sabo. Postavil se je sredi trga, zabobnal in nato oklical, da daje v imenu gospoda barona Janeza Krištofa Mändla, grajskega glavarja in pooblaščenca premilostljivega kneza in škofa v Freisingenu, vsem in vsakemu v vednost, da bo danes odprta grajska Kašča in da se na trgu ne sme prodajati, dokler se bo prodajalo v Kašči.

Kakor bi dregnil v osje gnezdo, tako so se razvneli prodajalci in kupovalci. Ugovarjalo se je in predvsem se je zahtevalo, da naj se vrne tržnina, ki se je plačala v pričakovanju, da bo mogoče prodajati blago. Tudi meščani so se jezili, ker so rajši kupovali za nižjo ceno, dobro vedoč, da škof v svoji Kašči zahteva višjo ceno in za slabše žito.

Prihrumeli so na trg peki, oštirji in med njimi znani pretepač Bergant iz Oslovske ulice. Prihrumeli so tudi drugi, ki so se vsekdar pridruževali zabavljačem, in najsi

so jih sejmi malo brigali. Množica je šumela kakor čmr-lji pod mahom.

Prvo besedo je imel zelo star kmetovalec. Hodil je od gruče do gruče in vpil:

»Pa se vam je spet usedel na prazne buče, loška teleta! Se vam bo še večkrat, ker vas pozna, da bi zobali pesek, če bi ga vam mesto prosa natrosil pred prazne gobce! Vi mislite, da žrete meso, kadar tlačite smojke v sé!«

Tako je brez vsakega strahu udrihal po loškem prebi-valstvu, dokler se ni oštir Bergant zadrhl nad njim:

»Kaj pa bi ti storil, stara šema?«

»Kaj bi storil?« je odvrnil oni. »Tožbo bi vzdignil, tožbo z največjim pečatom! In prav kmalu bi spokoril vašega škofa! Ej, loške smojke, še so na svetu naši dežel-ni stanovi, še je tu nemški Gradec in tudi cesar še živi, ki je vendar nekaj več kot vaš škof, ki vas, ovce, samo striže! Da, take ovce ste vi, loški meščani – kaj pravim meščani, vi, loški tepci!«

Mihól Schwaiffstrigkh, ki je bil medtem prebobnal vse mesto, se je zopet vračal po trgu ter se ustavil pred starim kričaćem.

»Alo, Jernač Schiffrer!« ga je ogovoril, »si že spet tu! Bi že spet rad imel kako novo pravdo, da bi nabiral mast, kakor si jo nabiral takrat, ko so se kmetje pravdali zaradi tlake! Dobro te poznam! Masten ptič si, mast pa si si nastrgal od kmetov, katere odiraš huje kakor vsak graščak, ti lakotni vojvod!«

Takoj se jih je nekaj oglasilo ter dajalo prav Mihólu Schwaiffstrigkhu, tako je pravdarski vojvod utihnil. Morala je spregovoriti tudi neka ženska, neka Ločanka, ki so bile od nekdanj od vraga sitne in jezične. Hitela je:

»Jezus, Jezus! kako je zabavljaj na našega škofa in gospoda! Kakor bi bila skupaj krave pasla! Mihólca, povej to na gradu, da se zapiše! Jezus! Jezus!«

Vprašam Wohlgemueta, ki ga je bila radovednost prignala med množico – in kdo ni bil radoveden v Škofji Loki! – kdo je ta kmetič, ki je tako zelo brusil svoj jezik po trgu. Wohlgemuet mi je odgovoril, da je to vojvod Jernač Schiffrer iz Bitnja, ki je svojčas vodil pravde podložnikov proti škofoma Vidu Adamu in Albrehtu Sigismundu.

»Kaj,« se je razkačil bobnar, »na škofa je zabavljaj in v nič deval našega najboljšega gospoda? Kaj?« Srdito je gledal Mihól okrog sebe. »Kdo ve kaj natančnejšega povedati? Katere besede je govoril? Morda je še kaj na tla pljuval? Kdo bo pričal?«

Ali nikdo se ni hotel oglasiti in izginila je še celo ženska, katera je poprej klicala Jezusa.

Kmetič pa ni izgubil poguma. Na vse pretege je vpil: »Da ne počiš, Mihóla, potem bi po trgu preveč smrdelo!«

Prerila se je skozi množico do kričača starka ter zajokala:

»Ali se moraš zmeraj prepirati, Jernač, ko vendar veš, kako je! Konec bo spet ta, da te potegnejo na grad,

in koliko je od tedaj, ko si zadnjih šest tednov presedel gori? Pšenica se bo morala sejati, stelja se bo morala pripraviti, in vse to naj sama preskrbim, če te potegnejo v grajsko ječo? Pet otrok imaš, vsi so že odrasli, in zadnji čas je, da se enkrat spametuješ in da prideš do prave zavesti, da Schiffrer ne bo močnejši, in naj živi tisoč let, od škofa na gradu.«

»Molči, žena!« se je odrezal Schiffrer, pravdarski vojvod loških podložnikov. »Kar ti veš, vem jaz tudi! Samo tega nočem, da bi piškavi grajski gospodje mislili, da se jih bojim! Prav nič se jih ne bojim in nič bi se jih ne bal, če bi tudi deželnega glavarja na svoji strani ne imel! Pa ga imam, da veš, Mihóla!«

Po teh besedah se je oddaljil Schiffrer s svojo ženo, ker mu je loški tlak postajal vendarle prevroč, posebno ko je opazil, da prihaja gospod Blaž Triller. Ta je bil v tistem času za mestnim sodnikom in za grajskim pisarjem prvi gospod v mestu, ker je bil žitničar pri grajski Kašči. To je bila dobra in pomenljiva služba, ki je čedno redila vsakega, ki jo je imel. Tudi Blažu je bila zredila precej obsežen trebuh, ki je z veliko težavo počival na dveh kratkih nogah, kar se v Loki dostikrat opaža pri spitanih meščanih.

Gospod žitničar je prisopel po trgu in klical množici:

»Pokorščino, ljudje, pokorščino! Kam pridemo, če ne izkazujemo pokorščine gosposki, ki nam je od Boga postavljena? Žitnica je odklenjena, Kašča je polna, takega

žita ni na svetu, kot je pri meni v Kašči! Kašča je odklenjena in do treh se bo prodajalo. Potem boste pa tudi na trgu prodajali in nikdo vas ne bo motil.«

»Kdo bo potem še kaj kupoval,« se je nekdo ujezil, »če boš ti poprej vsiljeval vsakemu desetinsko ›zadnje‹ žito?«

»Ljubi prijatelj,« ga je zavrnil žitničar sladko, »če ti trg v Loki ni všeč, je mestni zid tako zidan, da greš lahko pri mestnih vratih tja, od koder si prišel! Kako naj naši gospodje škofje, kako naj mi, ki smo njihovi služabniki, živimo, če ne bo graščina vsaj nekaj donašala?! Kaj pa mislite, da škof nima nikakih plačil? Kdo pa plačuje kontribucije, navadne in nenavadne, ker teh hudičevih vojsk ni nikdar konca? Kaj plačujete vi? Škof pa plačuje, da je črn! Čemu torej godrnjate? – Torej, žitnica je odprta; kdor hoče dobiti dobrega žita, naj pride v Kaščo! Tako je! Na trgu se pa ne bo prodajalo! Tako je!«

In res so se morali podložniki in meščani vdati. Lep Feguš, ki je vlival svete hostije ter jih prodajal župnikom v obeh dolinah, je pritrjeval: »Res je, gospodje morajo tudi živeti!« Njemu je bilo lahko govoriti: če se je podražilo žito, je podražil svoje oblate, in to za več, kot se je bilo žito podražilo.

Pri strojarju sem dobil Valentina v njegovi mali sobici. Pred njim je ležalo Sveto pismo, ker druge tako velike in debele knjige ni na svetu. – Sprejel me je neprijazno, kakor je bila njegova navada. Povedal sem mu, da je oče

na Visokem hudo zbolel, da kliče Trubarja, in če on ve, kje je dobiti tega Trubarja.

Šinil mu je ogenj v mrtvi obraz in odgovoril je:

»Odstopi in podaj se po svojih opravilih, če jih imaš kaj v mestu! Trubar pride! Polikarp umira, ker mora človek umreti, dasi ne ve ne dneva ne ure. Celega časa, kar je živel Adam, je bilo devetsto trideset let, in umrl je! Set je živel devetsto dvanajst let, in umrl je! Enos je živel devetsto petdeset let, in umrl je! Sedaj je prišel na vrsto Polikarp, in bojim se, da je njegova duša preobložena s tovari, pa kliče po božji besedi in po resničnih služabnikih te besede. Trubar pride!«

Ko sem se vrnil v gorenje mesto, je bila večina prodajalcev že odrinila. Samo najtrmoglavnejši in najrevnejši so vpili, da naj se jim vrne plačana tržnina. Ta zahteva je ostala brezuspešna, ker se je nezadovoljnežem odgovorilo, da lahko prodajajo, kadar se bo grajska Kašča zaprla.

V Wohlgemuetovi gostilni me je pričakoval Jeremija Wulffing s svojo hčerjo. Tudi sinova sta že sedela pri mizi. Oče je kazal visoko zadovoljstvo, sinova pa nista bila nič kaj pri pravi volji.

Margareta mi je prihitela naproti ter mi izročila listič, na katerega – za kar sem jo bil prosil – je bila zapisala pesem, katero je pela stara mati oni večer. Brata sta takoj zaklicala, da naj pride k mizi nazaj in da naj se ne ponuja, ker je danes tržni dan za žito, ne pa za ženske.

Staremu se je podaljšal obraz, ko je videl, da ni očeta, ki bi bil moral priti, če se je hotelo kaj zapisati in podpisati.

»Kje je vendar Polikarp ostal?« je vprašal ostro. Menil je prejkone, da je oče še na trgu in da pride vsak hip za mano.

Prisedel sem k mizi in odgovoril: »Ne bo prišel!«

»Ne bo prišel?« so se začudili oče in sinova.

Nadaljeval sem: »V postelji leži bolan in še nekaj drugega je.«

Staremu je kar sapo zapiralo. Sinova pa sta stiskala pesti. Znanci pri sosednjih mizah so zvijali vratove in napenjali ušesa, da bi jim ne ušla najmanjša beseda.

»Kaj je to drugo?« se je začudil Jeremija. Pri tem se je oziral proti stropu, prav kakor bi hotel poseči po brezovcu, ki mu je tičal doma za tablami.

Margareta je bila bleda in občutila je, da se stvar ne bo končala dobro. Zaroko je lahko dogovoriti, razrešiti jo je pa težko, posebno če je bila sklenjena v tako imenitni hiši, kakor je bila hiša Jeremije Wulffinga!

Zopet sem se oglasil:

»Nepričakovane reči so se pripetile in oče bi bil skoraj umrl! Očetove besede pa pravijo, da premalo ponujate in da iz dogovorjenega ne bo nič, tudi če bi obljubili več. Bog je stopil vmes in naš oče se je premislil!«

Dobro vem, da bi bil Jeremija Wulffing raje pretrpel udarec v obraz, in to pred celo družbo, ki je bila okrog

njega zbrana in katera je vedela, da moži hčer, nego da je moral poslušati besede mojega poročila. To poročilo je bilo za njega, ošabnega, imovitega nemškega kmeta, pekoča sramota. Še prej kot je mogel odgovoriti, sta sinova vzklopela:

»Taka sramota! Ne bomo je požrli!«

In že sta po stari navadi tolkla po mizi.

Kakor plah zajec iz repe sem se dvignil od mize in gledal, da odnesem telo iz nevarne družbe. Cela gostilna se je pridružila Wulffingovim in kričala name.

Odnesel sem svoje bojazljive pete na trg pred pivnico, kjer pa sta me že dohitela Marks in Othinrih. Klela sta, potem pa so padali udarci po meni kakor toča, da sem kar čutil, kako so mi rastle bule po glavi in drugod. Nekoliko sem se branil, vpil pa nisem, ker sta že onadva dosti kričala.

Ko smo se tako pretepavali, je stal naenkrat pred nami majhen možiček ter tolkel z drobno španjolsko paličico ob tlak:

»Tu se tepó – gvardija! – kje je gvardija! Jezus in Marija. Pred mojim nosom se tepó!«

Opazil sem, da si je z roko popravljajal svoj trivogelni klobuček, da bi mu ne padel z glave. Tudi sem še opazil, da je imel tanki vrat ovit z belim blagom, na prsih pa velik kup čipk, posutih s tobakom, s katerim je polnil svoj špičasti nos. Bil je baron Mändl, tedanji grajski glavar, in lahko zapišem, da se ga je bala vsa Loka.

Prejšnji glavar, katerega imena ni mogel nikdo izgovoriti, je bil siten, baron Mändl ali, kakor so ga tudi imenovali, baron Flekte, je bil še sitnejši. V svoji oholosti je zahteval, da so ga morali grajski podložniki pozdravljati tako, da so se s kolenom pripognili pred njim in obenem položili roko na prsi ter mu torej dajali čast, ki se daje samo Bogu v cerkvi. Če mu ni kdo izkazal zahtevane časti, je prišel grajski glavar kričati: flecte! flecte!, kar se menda latinsko toliko pravi, kakor po naše: poklekni! poklekni! Zatorej so mu ljudje dejali »glavar Flekte«.

Komaj sta ga ugledala Wulffingova fanta, sta bila že s koleni pri tleh in z rokami na prsih.

Mändl ju je vprašal, kdo sta. Ponižno sta odgovorila, da sta Nemca, sinova Jeremije Wulffinga iz Davč. Odgovor ga je zadovoljil:

»Nemca? Dobro! Napadena sta bila! O tem ne dvomim, ker vem, da se moji Nemci ne pretepavajo!«

Obrnil se je k meni:

»Ti nisi Nemec?«

Odločno in brez strahu sem odgovoril: »Nisem!«

Odgovor ga je razkačil in hripavo je vpil: »Flecte!«

Ali če bi mi bili glavo odrezali, v tistem hipu bi ne bil pokleknil, tako zelo se je v meni uprla poljanska kri! In če bi bil morda sam škof stal pred mano, bi ne bil hotel poklekniti, nikdar pa pred njegovim oskrbnikom, ki je živel od desetine in davščin, katere je moral pri nas pobrati, če je hotel živeti.

Klobuk sta mi bila napadalca zbila z glave, zatorej sem stal gologlav pred oskrbnikom, da je lahko opazil trmoglavost, katera je tičala v vsaki črti mojega obraza.

Še enkrat je zarohnel: »Flecte!« Pa se nisem ganil z mesta, nakar se je zatogotil. »Ti bom že ohladil kri, ti pes ti!«

Zbrala se je velika množica okrog mene. Prisopel je tudi loški sodnik in k temu se je obrnil grajski glavar, rekoč:

»Dve uri v klado!«

Moja ošabnost pa je rastla in sam pri sebi sem mislil: Pokleknil ne bom! Dedec, naredi, kar hočeš, da boš sit!

Že me je zgrabil mestni birič ter me vlekel k prostoru na trgu, kjer so bili v zemljo zabiti trije količi, od katerih pa ni bil tisti dan še nobeden zaseden.

Tam je čakal Mihól Schwaiffstrigkh ter imel pri sebi tri klade, za vsak količek eno.

Brez ugovora sem se ulegel. Mihól me je z veliko spretnostjo privezal h količu, noge pa položil v klado ter jo zaklenil s ključem, da se nisem mogel ganiti s sramotnega mesta.

Schwaiffstrigkh mi je govoril tole:

»Prej kot sem mislil, si mi prišel pod roko! Ej, ej, pa je rado tako, da se s klado prične, z Gavnižnikom pajenja! – Zdaj bo pa vendar kdo kaj za vino dal!« Odšel je proti Wohlgemuetovi gostilni.

Nekdo je prinesel moj klobuk ter ga vrgel predme, pa vendar ne tako, da bi ga bil mogel doseči z roko.

Sonce je pripekalo in kmalu sem trpel vročino in žejo.

Bilo me je sram, da si nisem upal pogledati okrog sebe. Ljudje, ki so se bili nabrali, so se pač kmalu razšli, a pričelo se je drugo trpljenje. Pri hišah na zgornji in spodnji strani so se prikazali obrazi, posebno ženski, in vnelo se je klicanje od okna do okna čez trg:

»Čigav je?« »A si videla, kaj je ukradel?« »Visoški je!«
»Ne bo že nič prida, če ga imajo v kladi!«

Tako je lil dež teh vprašanj name, ki sem se čutil nedolžnega in ki sem torej po krivici tičal v kladi.

Ko so glave pri oknih izginile in ko se ni nikdo več brigal zame, se mi je storilo milo. Bil sem vendar napaden, pa so me kaznovali, prejkone zato, ker nisem bil Nemec! Za noben denar pa bi ne bil hotel prelivati solz; in v resnici ni prišla kaplja na moje trepalnice. Ločani ne bodo doživeli, da bi vokal Poljanec!

Kmalu nato me je zopet pretresavala divja jeza in najsurovejša strast. Če bi bil grajski glavar v moji oblasti in v moji roki orožje, bi življenje tega človeka bilo v največji nevarnosti! Škripal sem, a kletev ni sedla na moj jezik, ker sem si tudi v teh bridkostih bil v svesti, da vera, kateri sem hotel ostati zvest do smrti, ne dovoljuje, da bi imel človek, in naj je v kladi, preklinjati. Sveti moj

patron mi je tedaj vdihnil misel, da je ta klada del tiste pokore, ki jo imam delati za svojega očeta – krivoverca!

Mučil me je pot, mučila me je žeja, ker je sonce še vedno pripekalo. Kakor Izveličar na križu sem zaječal nekolikokrat, da me žeja. Mojemu ječanju se ni odzvala živa duša!

Pa tudi tedaj ni dospelo moje trpljenje do vrha. Izpiti sem moral še zadnjo kapljo.

Prišel je mimo naš župnik, gospod Janez Kašper. Tisti, ki je prišel v Poljane za gospodom Karlom Ignacijem in ki se je pisal za Jagra. Začudil se je in obstal na mestu moje sramote. Nekaj trenutkov me je ogledoval, a jaz bi se bil najraje skril v zemljo, da bi me ne bil opazil moj dušni pastir!

»Glejte no, ti si, Izidor! In v kladi! – Hud trenutek je bil zame, ko sem danes plačeval dolg, ki se je za farovž napravil pri prifarskem župniku, in ko sem moral plačati silno visoke obresti, ker župljani tako počasi zbirate denar! Ali ta trenutek je hujši, Izidor! V tebi sem se zelo premotil!«

Kimal je z glavo ter odšel v Wohlgemuetovo gostilno, kjer je imel svojega konjiča.

Pri tem najbridkejšem udarcu pa mi ni izostala tolažba.

Pristopila je k meni Margareta Wulffingova, vsa objokana in blede. Prinesla mi je korec vode, pomešane z vinom, da sem si ugasil žejo. Nato mi je s predpasnikom

obrisala obraz in mokre lase, da me je preplula prijetna notranja moč.

Dekle ni spregovorilo ničesar, ali upam, da v svojem srcu ni imelo sovraštva do mene, ki sem bil pokoren besedam svojega očeta, katerim se mora ukloniti vsak otrok.

Ko sta uri trpljenja potekli, je Mihól klado odklenil ter me spustil z nekaterimi šaljivimi opazkami.

Hitel sem v hlev, si sam osedlal konja ter ga odpeljal tako tiho, da me Wohlgemuetovi niso opazili.

Tudi po mestu sem vlekel konja tik sebe ter skrival svojo osramočeno glavo za njegovo grivo. Tovorniški hlapci, stoječi s svojimi osliči v Oslovski ulici, pa so me vendarle spoznali. Spustili so se v smeh in krohot. Šele zunaj mesta sem zlezel v sedlo ter odjahal žalosten proti očetovemu domu.

Skoraj pri Visokem sem došel strojarjevega Valentina, ki je s culico v roki prav pridno korakal po tovarni poti.

Krenil je na brv ter čakal pred hišo name, da sem tja prijezdnil. Vprašal je, kje leži oče. Meneč, da mu bo sporočil kaj o Trubarju, ga vlečem navzgor.

Na veži je odvezal culico in kaj spretno zlezel v obrabljeno črno haljo ter se kar v hipu spremenil v drugega človeka.

Vstopil je k očetu. Pri vratih je obstal, dvignil roke ter slovesno spregovoril:

»Polikarp! Valentin, vnuk Felicijana Trubarja, te blagoslavlja v imenu Očeta in Sina in Sv. Duha!«

Oče mi je namignil, da sem moral zapustiti sobo.

Na veži sem obtičal, ali od očetovega ležišča se ni čula razločna beseda. Pač pa je vnuk Felicijana Trubarja, ki je bil, kar sem sedaj vedel, kaplan luteranske vere – prej so jih menda imenovali »predikante« – veliko in glasno govoril. Med njegove tolažilne besede, katerih pa tudi nisem umel, se je mešalo ječanje očetovo. Časih je predikant tudi nekaj zapel in potem zopet blagoslavljal, ali besedice mi ni bilo mogoče umeti. Obilokrat sta morala med sabo šepetati, ker je takrat utihnil vsak glas, ki bi bil mogel prihajati iz čumnate do mene.

Naj še zapišem, da se mi je srce trgalo, ko sem čepel tu zunaj ter nisem imel poguma, da bi bil kaj storil, ko se je trudil luteran, kako bi dušo mojega očeta za vedno prikoval v peklo.

Na visoško predhišje je prijezdil nekdo. Privezal je svojega konja k ondi stoječemu orehu, potem pa s težkimi koraki stopal po stopnicah.

Na gorenji veži se je prikazala visoka in široka oseba našega gospoda župnika Janeza Kašperja. Prijazno je spregovoril:

»Med potjo in že prej se mi je pravilo, da je zbolel oče Polikarp. Zatorej prihajam, da ga v bolezni obiščem, kakor mi je predpisano.«

Brez obotavljanja se je podal proti sobi, v kateri je ležal bolnik. Mojega odgovora ni čakal. Sicer me je pa strah zaradi tega nepričakovanega obiska tako previhral, da bi ne bil mogel ničesar odgovoriti, če bi bil tudi hotel.

Z besedami: »Prav mu pride ena ali druga beseda tolažbe,« je odprl župnik vrata ter vstopil. Z njim sem vstopil tudi jaz.

Ali naš dušni pastir je takoj obstal, kakor bi se bil spremenil v kamen. Pri bolniku je stal predikant Valentin, vnuk Felicijanov, v črnem talarju in bel platnen trak je imel okrog vrata. Ravno je bil razprostrl roki, kakor jih razprostirajo pri blagoslovu tudi naši duhovniki.

Ker je bilo v sobi še čisto svetlo, je spoznal gospoda župnika Janeza Kašperja. Takoj je nehal blagoslavlјati in odskočil od postelje, da sta se na majhni mizici prikazala kelih in plošček, katera se potrebujeta pri luteranskem obhajilu.

Župnik Jager je bil torej povsem na jasnem, da se tu opravlja bogoslužje, in sicer ne katoliško. Še bolj jasno pa mu je vse postalo, ko je Valentin Trubar pričel proti njemu z rokami mahati ter kričati:

»Hlapec Belijalov, kaj motiš steze Gospodovih služabnikov? Tu se je okrog bistrega studenca čistega evangelija ustvaril travnik prave božje besede! Čuvaj sem tu, da se ne boš valjal po zeleni travi; valjaj se po blatu babilonske nečistnice! Zatorej odidi od tod, kamor nisi bil klican!«

Poljanski župnik se ni spuščal v prepire s predikantom. Molče se je obrnil. Z njim sem odšel tudi jaz potrj iz sobe.

Na veži se je gospod zamislil, ker ni vedel, káko besedo bi izpregovoril. Moralo ga je silno presuniti, da je v teh časih v njegovi lastni župniji in vzlic njegovemu trudu za čisto vero mogel uganjati svoje krivoverske zmede luteranski predikant, o katerih se je mislilo, da jih je škof Chroen vse pognal iz dežele. Bridki občutki so polnili srce dušnega pastirja in po pravici je bil jezen, ko se mu je za hrbtom sejala peklenska ljuljka na njivo, katero je oskrboval. Bil je v resnici žalosten, ko je spregovoril:

»Kar notri me boli, ko vidim, kako polaga krivoverec v klado dušo starega grešnika! Bog mi odpusti, Izidor, da tako govorim o tvojem očetu! Ali ta klada je sramotnejša od klade na loškem trgu, v kateri sem ravnokar videl tebe! Veruj mi, da je tako! Novo župnišče mi dela toliko skrbi, župljani ne zbirajo denarja, pa tudi spoved in sveto obhajilo opravljajo kaj malomarno. Sedaj pa še to, in v hiši, ki je najbogatejša v srenji! Slep sem bil, a danes so se mi odprle oči! Koj jutri pišem pismo v Ljubljano, da škofija ukrene, kar se ji vidi potrebno!«

Na kolena sem padel pred gospoda očeta, da bi take sramote ne nakopal na naše pošteno ime in da naj ima usmiljenje z nedolžnimi, ki so pod to streho zvesti katoliški Cerkvi. Ni se dal preprositi. Tarnal sem za njim in pretakal solze kakor otrok.

Pri orehu sem odvezal konjiča ter ga vodil za gospodom, ker nisem hotel, da bi pred hišo sédel v sedlo ter se tako odtegnil mojim prošnjam. Spremil sem ga do tja, kjer se Sora lomi, kjer je torej plitva in kjer vozimo in jahamo čez vodo.

Ves čas sem moledoval, da bi opustil naznanilo. Vojskoval sem se z gospodom Janezom Kašperjem, kakor se je s svojo bridkostjo vojskoval gospod Kristus na Oljski gori. Tudi sem se branil – kar je bila mogoče nesramna predrznost – da bi mu prepustil konja, dokler ni uslišal moje prošnje.

Navseposled se je omehčal in pogodila sva se, da plačam za novo podobo sv. Štefana na desnem stranskem oltarju v cerkvi sv. Martina v Poljanah, katero je bil župnik naročil pri mojstru Rempu in katero bi plačeval v obrokih, dvajset nemških goldinarjev. Šele nato sem mu pomagal v sedlo.

Pri mojstru Rempu sem ob tednu plačal dvajset nemških goldinarjev. Izročil mi je potrdilo, ki ga je spisal mestni pisač, in vesel je bil, da je denar tako hitro prejel.

Potrdilo sem izročil gospodu Janezu Kašperju, ki mi je obljubil, da hoče prihodnjo nedeljo župljanom oznaniti, da je sv. Štefana poplačala visoška hiša.

Pri škofiji nas sicer ni naznanil, s prižnice pa gospod Jager tudi ni bil oznanil, kar je bil obljubil. Predikant ga je bil prehudo razžalil, da ni mogel pozabiti vsega, kar je bil doživel na Visokem.

Ko sem vstopil v sobo k očetu, Valentin Trubar še ni bil odšel. Oče je bil medtem vstal in pozval me je, da mu pomagam.

Iz plevnice sva s težavo izvlekla železni zaboj. Oče ga je odklenil, vzel iz njega deset rumenjakov ter jih izročil predikantu, rekoč: »Pravično je, da živi od oltarja, kdor služi oltarju!«

Nikdar mi denarja, če je šel od hiše, ni bilo tako žal kakor tisti večer!

Valentin Trubar je dukate pograbil ter izginil z nočjo.

Zaboj sva zopet spravila v plevnico. Oče pa je zlezl na ležišče in je noč za nočjo zopet spal na svojem denarju.

Veliko hudega sem doživel ta nesrečni dan!

VII

Drugo jutro je bil oče mirnejši. Njegova govorica je pričala, da mu je nekaj pomirilo razburjeno notranjost.

Ko sem pristopil k njemu, mi je ukazal sesti, in takoj sem vedel, da mi hoče nekaj povedati, česar mi do takrat še ni bil povedal.

Res je pričel govoriti in dolgo je govoril:

»Ta iz Loke me je potolažil. Povedal mi je, da mi še ni obupati nad večnostjo. Kar pa mi je naloženo, to se mora zgoditi, ker bi sicer ne postal deležen usmiljenja, katerega sem silno potreben. Kar ti bom naložil, izpolni, Izidor, če hočeš pomagati očetu, ki se bo prav kmalu selil s sveta!«

Zapriseči me je hotel, da bom izpolnil njegovo voljo; zahteval pa je, da naj prisežem pri svetem evangeliju. Pripravljen sem bil priseči, a priseči sem hotel le pri Bogu in Božji porodnici Mariji. S starim možem, ki mi je bil oče in ki je umiral, sem se prepiral. Naposled sem odnehal toliko, da sem prisegel pri Bogu, pri Materi Božji in pri svetem evangeliju!

Ta popustljivost je bila velika pregreha in komaj upam, da mi bo pri zadnji sodbi odpuščena! –

Nato je oče nadaljeval takole:

»Da vse zveš in da ti ne bo treba ničesar ugibati, ti bom povedal tole. Sramoval se boš svojega očeta, a kar se je zgodilo, se je zgodilo, in Valentin Trubar mi je naložil, da ti moram odkriti vse. Da bom težko umrl, bi ti itak opazil, in naj sem ti prikrival svoje hudobno življenje ali ne. Gospod Valentin je ukazal – torej poslušaj!

Na svet sem prišel nekje v Poljanski dolini; kraja ti ni treba vedeti. Ali sem imel zakonskega očeta, ne vem; poznal ga nisem. Kolikor se spominjam, sem živel pri materi, ki je služila v gradu na Brdu pri gospe Doroteji Suzani. Kar se spominjam, sva bila z materjo v evangelijski cerkvi, ker je bilo na Brdu zbirališče najpobožnejših služabnikov svetega evangelija. Ti so nam oznanjevali čisto božjo besedo ter nam kazali pravo pot do nebes.

Moj oče v batalji pri Lützenu 1631

Ko sem bil star dvanajst let, je zaukazala ljubljanska gosposka gospe Doroteji Suzani, da mora z Brda. Mater in mene je vzela s sabo ter se naselila v nemškem mestu, ki se mu pravi Nürnberg. Tam sem se v svetem evangeliju še bolj utrdil, ali žalosten sem, da pozneje nisem živel po njem. V dvajsetem letu moje starosti je

gospa Doroteja Suzana umrla. Kmalu za njo je umrla tudi moja mati, tako da sem bil sam na svetu. Potem sem se klatil okrog in se seznanil z mnogimi malopridneži. Ko se je Šved vtaknil v nemško vojsko in ko je gospod Wallenstein klical ljudi pod svojo zastavo, sem se oglasil pri cesarskih. Silno mlad sem že bil v batalji pri Lützenu, kjer je padel švedski kralj in naš general grof Pappenheim. Nato pa sem vihral po Nemčiji okrog ter se udeleževal bitk, ki so bile res lepe.

Pri mojem oddelku je služil tudi Lukež. Kako je prišel k nam, kod se je vlačil poprej, ne vem. Po tem ga tudi nikdar nisem povpraševal, kakor me on ni spraševal, kje sem se klatil poprej. Slučajno se je pokazalo, da sva rojaka in da sva oba iz te doline. Od takrat sva skupaj držala kot dvojčka. Bil je boljši od mene; pil ni, igral ni in za ženske ni maral, česar o sebi ne trdim.

Živeli smo divje življenje. Vojskovali smo se za vero, pa vere ni bilo ne v cesarskih ne v švedskih vrstah. Gorje mu, kdor je prišel pod naše orožje! Človeško življenje ni veljalo več kakor jabolko, ki ga sklatiš z drevesa. Požigali smo, jemali smo, kjer smo kaj dobili; prebivalstva nismo pobijali, če se ni branilo; ženskam smo delali vsako krivico; otrok nismo morili, pač pa so take reči uganjali tisti iz Brandenburga in oni z Ogrskega. Živeli smo, da si je moral Lucifer od veselja meti roke, ali na smrt nismo prav nič mislili! Jedli in pili smo in kocke smo metali, dokler ni hudič vzel vsega, kar smo bili naplenili v polju

in kar smo naropali po seliščih. Da, divje življenje smo živeli! In to življenje mi sedi sedaj na tilniku, da težko umiram! Verjemi mi, da težko umiram!«

Nekoliko se je oddahnil, izpil nekaj vode, potem pa je zopet nadaljeval:

»Ko so bili zabodli gospoda Wallensteina, smo prišli pod grofa Gallasa. Ta kapitan je rad pil in ni skrbel, da bi bilo kaj v skladiščih. Zatorej smo večkrat trpeli lakot, tako da sva se ga z Lukežem naveličala in da sva v tihi noči odrinila k Švedom. Tam je tedaj zapovedoval vojvod Bernard, ki se je imenoval po nekem nemškem mestu, katerega ime mi je ušlo. Bil je hudič v človeški podobi, a vem, da ni veroval ne v hudiča, še manj pa v Boga. Podil nas je od batalje do batalje; ena je bila čednejša od druge. Dobro smo živeli. Vsakemu, najsi je bil papist, najsi je bil protestant, smo vzeli zadnji vinar. Res, bili so časi, katerih se jezdec rad spominja!

Oče ujame generala pri Jenikovu 1645

Od Bernarda smo prestopili pod Torstensona, ki je vselej vedel sovražnika zagrabit na pravem mestu. Pa je bil hud gospodar, ki te je za najmanjšo reč izročil profosu, da si v hipu stal na lestvi pod vislicami in da so ti sapo vzeli prej, kot si mislil. Vse to ni ugajalo ne meni ne Lukežu. Pri Jenikovu na Pemskem smo premlatili

cesarske in jih na tisoče položili v travo. Midva z Lukežem sva imela srečo, da sva dobila v pest cesarskega generala. Še danes dobro vem, da mu je bilo ime Hatzfelt. Da sva mu izkazala pardon, je nama moral položiti sto težkih zlatov, katere sva pošteno delila.

Od tedaj se pričinja moja nesreča! V ta rumeni denar sem se zagledal in polastila se me je lakomnost. Teh petdeset rumenjakov sem spravil v usnjato mošnjo in jo nosil na vrvici okrog vrata, tako da je bila skrita in varna pod mojim kirasom. Ravno zategadelj mi je tako dobro v spominu ostalo, da je bila batalja pri vasi, ki so jo imenovali Jenikov. Mošnja je od tedaj s plenom in ropom postajala težja in težja in obilokrat mi je ožulila kožo, ko smo se v skoku podili nad cesarske.

Pa tudi Torstenson sva se z Lukežem nasitila. Prestopila sva v vrste Baniera, ki tudi ni bil dosti prida. Zatorej sva jo prav kmalu od njega odkurila ter se zopet uдинjala pri cesarskih, kjer je bilo manj štrapaca in več menaže. Prej sva se vojskovala za sveti evangelij, sedaj zopet za sveto katoliško stvar. Ne s posebno srečo. Kjer smo trčili na Švede, so nas naklestili in tu in tam smo izgubili generale in topove.

V tistem času se je meni in Lukežu pridružil kame-rad, ki je trdil, da se piše za Jošta Schwarzkoblerja in da je doma iz Eyrishouna, nekje tam, kjer leži mesto Passau. Govoril je, da je oženjen in da je pustil v domači vasi ženo in otroka, hoteč si pridobiti v vojski kaj denarja. Ni

pil, ni igral in gotovo je tudi on nosil pod kirasom težko mošnjo. Bil je človek, starejši od naju, sam zase in manj odkritosrčen, da ti ni rad pogledal oko v oko.

Vojna kasa, pri Dachauu dobljena 1648

Pri Dachauu na Švabskem smo navsezadnje zopet enkrat Švede potolkli. Z Lukežem in Schwarzkoblerjem smo zajahali, ko smo podili sovražnika, v njegovo bagažo. Tam smo uplenili vojno blagajno, katero smo s težavo prikrili tovarišem. Vendar se nam je posrečilo, da smo jo spravili na varno in da smo jo zakopali v zemljo. Ravno ko smo bili z delom pri kraju, je sprožil neki Šved, ki je ležal ranjen pod polomljenim vozom, svoj samokres na nas ter Lukeža težko ranil. Da sva s Schwarzkoblerjem strelca takoj zadušila, mi lahko verjameš!

Nekaj dni pozneje je prišlo sporočilo, da so cesar in kralji sklenili mir in da je končana vojska, katera se je menda vlekla trideset let in pri kateri sem imel sam opravka skoraj osemnajst let.

Tudi nam je bilo prav, da ni bilo več vojske. Gospodje generali so hiteli, da nas odpravijo, ker sedaj, ko se ni smelo več krasti in ropati, soldat ni mogel več živeti. Dobili smo potrebne spise, da nas med potjo gosposke niso zadrževale. Jezdecem, ki so plačali majhno odškodnino, so se prepustili konji in še cela vojaška oprava z orožjem.

Lukež je še vedno ležal v lazaretu. Izročil sem mu nekaj denarja in mu naročil, da naj pride pozneje v Škofjo Loko, kjer bo že izvedel, kje me je dobiti. S Schwarzkoblerjem pa sva se brez odloga odpravila na potovanje. Kupila sva si tovornega konja ter ga obložila z vojno blagajno in z drugo šaro, ki je človek sam nositi ne mara.

Od Dachaua naprej je mrgolelo po cesti in po poti znancev in kameradov, ki so – ta na konju, oni peš – hiteli proti svojim domovom. Srečevali smo se s tujci, ki so prihajali od severa in od vzhoda. Ogovarjali so naju v najrazličnejših jezikih; ker pa nisva govorila ne španskega ne francoskega, nisva dajala odgovorov. Veliko jih je gledalo na tovornega konjiča in čutila sva, da je v teh pogledih tičala nevoščljivost. Posebno pešci so bili nadležni ter so poudarjali, da dva človeka ne potrebujeta treh konj in bi torej vsaj enega lahko odstopila, tako bi časih tudi pošten pešec zlezel v sedlo ter se oddahnil. Te pripombe so se družile s temnimi pogledi, a sile delati si ni upal nihče, ker sva tičala v močnih kirasih ter sva takoj v rokah imela napete samokrese.

Nikomur nisva zaupala, a zaupala tudi nisva drug drugemu. Takoj, ko sva v Dachauu sedla na konje, sta se nama pridružila dva hudiča. Eden je sedel k meni, drugi k Joštu. Že prve dni sva postajala zamišljena in prav malo sva govorila. Če sem pa pogledal po njegovem zamišljenem obrazu, sem čutil takoj, da šepeta hudič Joštu na uho: »Čemu ti je treba deliti? Samokres imaš,

bodalo imaš, in samotnih mest je na vsaki cesti veliko; tudi jarkov je dosti, da vržeš truplo v katerega, kjer ga do sodnega dne nikdo iztaknil ne bo!« Če pa je Jošt Schwarzkobler opazoval moje zamišljene oči, je tudi vedel, da hudič za mano ne molči in da polni tudi moja ušesa z napetimi samokresi, ostrimi bodali, samotnimi mesti in z jarki, kamor se lahko zakoplje ubit človek. Bila sva prebrisana kakor dve podlasici in vsak hip bila pripravljena, da bi enega ali drugega ne prehitel strel iz samokresa ali pa sunek z dolgim in ostrim bodalom. V začetku sva potovala, če le mogoče, v družbi s kakim konjikom, ki se je vračal s francoskega bojišča ali od kod drugod. Ponoči pa nisva nikdar ostajala na cesti; vselej sva si na večer poiskala selišče, da sva prenočila pod streho, da bi bili ljudje pri roki, če bi skušnjava premotila mene ali Schwarzkoblerja, da bi posegla po orožju, kakor nama je šepetal hudič na uho.

Tako sva se vlekla od dneva do dneva naprej. Mesta, katerim pravimo Ingolstadt, Regensburg, sva pustila za sabo. – Nekega dne je imel Jošt nesrečo, da je padel konj pod njim in da ni več vstal. Sebe sva slabo redila, a še slabše pasla spehano žival, ker sva lazila po krajinah, ktere sta še ravnokar pustošila generala Tir#n in Wrangel, dva besna in vedno lačna volkova. Jošt je vzel sedlo, ni ga vrgel proč; vrgel ga je na tovornega konjiča, dasi je bil že tako preobložen. Od tedaj sem tičal en dan v sedlu

jaz, drugi dan Jošt. Pa niti eden niti drugi bi ne bil privo-
lil, da bi jezdec vodil konja s tovorom. Če požene jezdec,
lahko brez napora vzame s sabo tudi tovor, ker žival že
itak rada sledi živali. Zatorej je vselej vodil otovorjenega
konjiča tisti, ki je moral hoditi peš.

Približala sva se zopet Donavi in mislim, da sva se bli-
žala tudi mestu Passauu. Spregovoril mi je Schwarzkob-
bler, da je Eyrishouen tako blizu, da bi ga z mesta, kjer
sva obstala, že skoro zadela kroglja, če bi se izstrelila
iz topa. Vprašal je, hočeva li tu deliti ali doli v vasi.
Brez obotavljanja sem odgovoril: »Tu!« Tako nespame-
ten nisem bil, da bi delitev dovolil v hiši, kjer bi me
imeli Schwarzkobler in njegovi v rokah. »Dobro,« reče
Schwarzkobler, »tu se cepi cesta: na levo teče do Eyrisho-
una, na desno pa proti meji. Čas je, da deliva!«

Zavlekla sva konja v goščo ter ju privezala k dre-
vesu. V tej gošči je bila majhna tratina. Vrgla sva tovor
na zemljo ter sedla. Med nama je tičala vojna blagajna.
Schwarzkobler je dejal: »Na samoti sva in prav lahko se
zgodí, da se priplazijo maroderji, ko bova pri najlepši
delitvi! Človek mora biti previden!« Izza pasa je vzel
samokres, ga napel ter ga položil tik sebe v travo, da
mu je bil takoj pri roki. V tistem trenutku sem pripravil
tudi jaz svoj samokres, da mi je bil pri roki, in obenem
sem pripravil tudi svoje bodalo, da ga uporabim, kadar
hočem.

Odprla sva železni zaboj. Do vrha je bil nasut z belim in žoltim denarjem. V ta denar je Schwarzkobler vtaknil svojo roko in mešal z njo po njem.

›Glej, da se ti kaj prstov ne prime!‹ sem pripomnil hudobno.

Odgovoril mi je s pogledom, a vedel sem, da bi mi bil najraje odgovoril s samokresom. ›Meniš, da sem tat, kakor so drugi?‹

Zavrnil sem ga: ›Le mir, Jošt, le mir! Ker si potegnil roko iz denarja, ne govorim več o tem. Pričniva raje!‹

›Dolgo se ne bova pričkala,‹ se je odrezal Schwarzkobler. ›Gre na pol, pa je!‹

Začudim se: ›Na pol? Ali naj Lukež nič ne dobi?‹

›Bog ve, če ne pogine v lazaretu!‹ se je ustavljal Jošt.

Jaz pa: ›Lukeževa tretjina gre z mano! Iz enega kraja sva, poiskal me bo!‹

›In če umrje?‹ se je zakrohotal Schwarzkobler. ›Spraviš pa ti njegovo tretjino! Tako ne bova jezdarila, bratec! Lukeževa tretjina ostane pri meni. Imam posestvo, ti ga nimaš – kje naj te išče?‹

›In če v lazaretu umrje?‹ sem se zasmeljal. ›Mi že pišeš, da pridem, kaj? Tako ne bova jezdarila, hudič stari!‹

›Opeharil me ne boš!‹ je hropel Jošt. In njegova desnica je že lezla počasi do napetega samokresa, da sem prav videl, kako so se premikali prsti med bilkami.

Kako je Jošt Schwarzkobler žalostno umrl. Vinotoka 1648

»Ti pa mene ne!« Že je tičalo bodalo v moji roki in sunil sem Jošta zadaj pod tilnikom v telo, da se mu je curkoma ulila kri. Namočila mu je hrbet in tudi spredaj je lila po rjastem kirasu.

Samo trenutek je še sedel in me čudno debelo gledal, nato pa je padel na hrbet in obležal. Ustne je premikaval in zadnje njegove besede, ki jih je stokoma jecljal, so bile: »Pridem po té!« Nato je umrl.

Prav nič me ni bilo groza strašnega dejanja. »Prideš po mé?« sem se šalil. »Če prej ne, vsaj na sodni dan popoldne!« – Če bi ga jaz ne bil, bil bi pa on mene! Taka je pač navada v vojski!

Z vso razsodnostjo in hladnostjo sem se lotil dela. Odpasal sem mu kiras ter pograbil mošnjo, ki jo je res nosil na vratu. Tudi je bilo sumljivo, da se ni hotel ločiti od starega sedla. Z bodalom sem to sedlo parkrat presuval na raznih mestih; in res sem dobil v njem še nekaj cekinov, za katere Jošt v svoji mošnji ni imel več prostora.

Truplo sem zavlekel še bolj v goščo ter ga vrgel v jarek. V ta jarek sem vrgel tudi staro sedlo ter vse skupaj založil s suhim vejevjem, katero je ležalo tam okoli. Z vejevjem sem pokrtil tudi mesto, kjer sva delila, ter tako prekril kri, od katere se je trava rdečila.

V celoti torej nisem bil slabo opravil. Obložil sem konjiča, in ker nima človek v takih divjih časih nikdar preveč orožja, sem vtaknil za pas svoj in Joštov samokres. Niti trenutek me ni skrbelo, da bi me kdo zavohal. Kdo se je brigal za take malenkosti v tistih dneh, ko so pri cestah tolikokrat zasledili človeška trupla ter jih puščali ležati, dokler jih niso obrale vrane in kavke!

Pred Eyrishounom sem krenil na desno, da bi prej ko prej prišel do meje. Če je bilo le mogoče, sem se vlekel s svojima konjičema noč in dan naprej. Prišel sem dalje in dalje, ali nikdo me ni zasledoval in lovil kot morilca. Ali povem ti, noči, če sem lazil v njih naprej, so bile puste. Za mano pač ni več sedel peklenski hudič; ta je bil izginil, a na njegovem mestu je sedaj čepel – Jošt Schwarzkobler. Vedel sem, da čepi na mojem sedlu, če se tudi nisem oziral po njem. In ne samo vedel, prav dobro sem ga videl, kako je tičal za mano, kako je debelo gledal in kako mu je zijala zadaj na hrbtu globoka rana! Dasi nisem obračal obraza, dasi sem neprestano zrl le pred sé, sem vendar vse to prav natanko videl. Tudi molčal ni; brez nehanja se je med konjskimi kopiti oglašal njegov šepet: ›Pridem po té! Pridem po té!‹ Tako sem ga nosil s sabo, dasi je ležal pri Eyrishounu v jarku pod gostim vejevjem! No, pa človek se tudi takemu šepetanju privadi, in ko sem se bližal meji, je Schwarzkobler opešal in je redkeje odpiral mrtva usta.

Pričel sem kovati naklepe za prihodnost. Pojal sem se po svetu kot zverina – danes tukaj, jutri tam –: nikjer nič tvojega, nikjer strehe, pod katero bi spal, nikjer zemlje, ki bi jo obdeloval! Hotel sem postati lastnik polja in njiv in živine, in to v dolini, kjer sem prišel na svet otrok berač in v katero se naj vrnem kot mož veljak. Pri tem sem z največjim dopadenjem opazoval tovor na konju in šale sem bril z onim, ki je še vedno sedel za mano v sedlu, pa že bolj v megli. Govoril sem: ›Vpij, kolikor hočeš, po mé tako ne prideš, ker se sam z mesta ganiti ne moreš!‹

Prišel sem v Škofjo Loko. Vse je letelo skupaj, ko je pri Vodnih vratih v mesto prijahal v zarjavelem oklepu cesarski ali švedski kirasir, kakršnih niso videli mnogokrat. Ustavil sem se pri najboljši gostilni, ki je bila že takrat v posesti Wohlgemuetov. Dali smo mi hlev za konja in tudi posebno čumnato, v katero sem se naselil s svojim zakladom. Pričetkoma sem zahajal po pivnicah ter pripovedoval loškim meščanom različne pripovedi iz vojaške službe, katere so bile največkrat zlagane. Da bi ne vzbujal sumov, sem plačeval počasi svoje račune pri Wohlgemuetu; po gostilnah sem prodajal svoje laži ter sem rad pil, če so drugi plačevali. Tako sem bil kmalu dober znanec celemu mestu. Splošno se je mislilo, da nimam nič, in mestni sodnik se je že bal, da bom padel občini v breme. Za denar so bili tedaj hudi časi; zatorej

je bil moj zaklad precej varen, ker ga nihče ni pričakoval pri meni!

Tudi tedanji loški škof Vid Adam je živel v vednem pomanjkanju. Grajski glavar, grajski žitničar in še celo škofov lovski mojster – vse, kar je služilo pri graščini, je vohalo od Loke do Vipave, kje bi se dobil človek, ki bi hotel gospodu škofu kaj posoditi. Ravno v tistih dneh se je po celem mestu govorilo, da išče Vid Adam dva tisoč nemških goldinarjev in da bi zanje zastavil dve lepi kmetiji na Visokem. Tedaj mi je zasijalo sonce! Ponudil sem gospodu glavarju ta dva tisočaka. Ko ju škof po preteku dveh let ni mogel plačati, mi je obe kmetiji prodal. Dodal sem še petsto domačih goldinarjev, da je bila s tem odkupljena desetina, in ostala je še neznatna tlaka, katero sem opravljal z vinskimi tovari. Postal sem torej posestnik na Visokem, v očeh ljudstva pa eden prvih mož v Poljanski dolini. Sam svoj biti je največja sreča! To srečo sem si zaželel že takrat, ko sem jezdaril v vojsko, bodisi pod Gallasom, bodisi pod Torstensonom!

Oženil sem se. Vovk Wulffing na Suhi je imel mladega dekleta. To deklico sem dobil in še nekaj dote z njo. Bila je tvoja mati Barbara. Starejši brat je še sedaj gospodar na Suhi, mlajši Jeremija pa se je nakupil v Davčah, kar ti je itak znano.

Dopadlo je Bogu ali pa morda hudiču: gospodarstvo se mi je čedno razvijalo, polnili so se hlevi in množili so se posli!

Nekega dne je prišel k hiši raztrgan človek in poznalo se mu je, da se je klatil po svetu. Bil je moj kamerad Lukež. Ostal je pri meni; pa tudi ni povprašal ali sme ostati. Nikdar ni vprašal, kaj je z vojno blagajno, kako se je delila in kje je njegov delež. Tudi ni povpraševal, koliko bo zaslužil na leto. Bil mi je priden in pošten hlapec. Lagal sem mu, da ga je za njegov delež opeharil Jošt Schwarzkobler. Verjel mi je, ali pa se je vsaj delal, kakor bi mi veroval. Bil mi je vdan, kot je svojemu gospodarju vdano ščene, ki mu liže roko. Blagor mu, lahko je umrl potem!

Ko se mi je premoženje pomnožilo, ko sem moral vsak dan gledati Lukežev ponižni obraz in ko sem se pri tem vsak dan zavedal, da Lukež ve, da sva s Schwarzkoblerjem skupaj odjahala od Dachaua, me je pričelo skrbeti, ali ni morda kaj povpraševal po Schwarzkoblerju, ali ni morda poizvedoval v njegovi vasi ter izvedel, da je bil umorjen in oropan. Tej skrbi se je pridružila še skrb, da bi moje premoženje, katero sem si pridobil s tujim življenjem, zopet izginilo, da mi morda postaneta otroka berača in potepuha, kakor je bil svoj čas oče.

Ti dve skrbi sta me davili, a njima se je pridružil še nekdo drug, ki ni hotel obtičati v svojem grobu: Jošt Schwarzkobler je zopet pričel zahajati k meni! Če sem ugledal kakega loškega biriča, ki je prihajal po opravkih v dolino, me je premrazilo, da mi je kar sapo jemalo, ali morda ne lovi mene. Jošt Schwarzkobler se je oglašal,

in sicer glasneje in glasneje od leta do leta. Ponoči v sanjah je bil tu, in če sem sedel v sedlu, je čepel ta peklenški mrlič zopet za mano! »Pridem po té! Pridem po té!« mi je zopet in zopet zvenelo po ušesih in od muk sem se v temni kleti dostikrat zvijal kot kača! – Vse to sem ti povedal, ker mi je tako zapovedal Valentin, vnuk Felicijanov.

Ti veš, kako je pri meni umirala Marija Schwarzko-blerica in kako je hudiču izročala morilca svojega moža. Tako se mora pričenjati peklenško trpljenje, kakor je bilo meni tisti večer!«

Stari mož je stokal in ječal. Ali zopet se je ojačil:

»Poslušaj me natanko, fante, in tvoja duša naj si zapomni vsako mojo besedo!

Moja želja je, da gospodariš za mano na Visokem. Napravim še svoj testament, da bo držalo povsod, tudi na gradu v Loki. Preveč te ne bom obložil, da ti bo mogoče obdržati posestvo in da ga obdrži tudi tvoj otrok, ker je njegov stari oče v ta namen moril in kradel po svetu!«

Težko je spregovoril te besede. Ko si je nekoliko počil, je nadaljeval:

»Koj ko boš za mano vse opravil, uredi tudi vse potrebno pri hiši, ker boš moral na pot, s katere se povrneš v dveh ali treh mesecih. Ne pozabi vdove in njenega obračuna z žirovskim Oblakom! Nato pa osedlaj oba tovarna konja; s sabo vzemi hlapca in orožje, ker vem,

da je še danes več hudobnih ljudi na svetu ko pravičnih. Jezdil boš daleč v tujino, dokler ne prispeš do velike reke, ob kateri leži nemško mesto Passau. Tik tega mesta mora biti vas Eyrishouen. V ti vasi povprašuj po Joštu Schwarzkoblerju in po vseh, ki so ostali za njim. Poizvedi za tuje ljudi, pri katerih je vnukinja Agata, o kateri je govorila Schwarzkoblerjeva vdova. To dekletce moraš, naj te stane, kar hoče, pripeljati na Visoko. Šla bo s tabo, posebno ker bo hotela videti grob svoje stare matere. Ko si jo pripeljal na Visoko, imej vsak dan pred očmi, da je Agata Schwarzkoblerjeva lastnica dobre polovice obeh tvojih kmetij na Visokem; plačala se je ta polovica z denarjem Jošta Schwarzkoblerja, torej z dekletovim denarjem. Moja želja bi bila, da zasnubiš deklico, da bi postala tvoja zakonska žena, ker Visoko itak ne bo moglo dolgo ostati brez gospodinje. V tem pa ji ne delaj sile! Če bi si izbrala drugega, ji izplačaj polovico naših dveh kmetij, da bo poravnana škoda in da bo vse to govorilo zame, kadar bo sodil Gospod mene – morilca. Na vse to si mi dal svojo prisego in zgnije naj ti jezik, če jo kdaj prelomiš!«

S temi groznimi besedami me je oče odslovil. Bilo je to zjutraj na dan sv. Korbinijana, ki ga praznujemo ob koncu meseca listopada.

Nekaj časa je oče potem še vstajal in lazil okrog. Tu in tam sem tudi še čul, kako je odpiral železni zaboj in kako je cvenkljal denar, ki ga je prešteval s trdimi prsti.

Oče dela testament okrog božiča 1690

Okrog božiča sem moral po grajskega pisarja, ki je dal poklicati Jakoba Debelaka, prvega ključarja pri Sv. Volniku, in Janeza Klemenčiča, drugega ključarja ravno tam. Oče je delal testament in grajski pisar je zapisal, kar je bila očetova poslednja volja.

Stara pa je resnica: Kdor dela testament, mora kmalu umreti! Vedeli smo zatorej, da so štete ure življenja Polikarpu Khallanu, tudi Khallainu. Kmalu po novem letu se ga je dotaknil božji prst in ohromela mu je desna stran telesa, da ni mogel več vstajati in da smo ga prekladali kakor kos mrtvega lesa.

Takrat sem bil poslan še enkrat po brata Valentina. Zopet mu je dolgo govoril, tudi pel mu je in čital iz debele knjige. Ko je bilo petje in čitanje pri kraju, me je poklical Valentin v sobo.

Pomagam pri luteranskem obhajilu

Bog mi bo odpustil in Devica Marija bo molila zame, da mi ta greh ne obleži na duši! V moji navzočnosti je luteranski kaplan po krivoversko blagoslovil kruh in blagoslovil je tudi vino v kelihu. Nato je delil kruh in vino bolniku, katerega sem vzdignil, da je zaužil, o čemer mu je Felicijanov vnuk lagal, da je meso in kri

našega Gospoda Odrešenika. Ko je ležal oče zopet v postelji, je prijel z levico, ki jo je še lahko pregibal, mojo desnico, rekoč:

»Izidor! Bodi blagoslovljen za vso ljubezen, katero mi izkazuješ!«

Bratu Valentinu sem izplačal deset cekinov, potem pa sem pobegnil iz sobe pod temno podstrešje, kjer sem se izjokal, kakor nekdanji sveti apostol, ko je bil zatajil svojega Učenika. –

Felicijanov vnuk je pustil očetu težko knjigo, da bi si dal iz nje brati, kadar bi se mu približevale smrtne stiske. Ta knjiga je nosila tole ime:

BIBLIA, TV IE VSE SVETU PISMV, STARIGA inu Noviga Testamenta, Slovenski tolmazhena, Skvsi IVRIA DALMATINA.

In res se je pričel visoški gospodar približevati smrtni stiski! Govorica mu je tekla težko in postal je sam sebi v največjo nadlego. Meni pa naj pričajo vsi svetniki, da sem mu tudi v največji revščini izkazoval ljubezen, ki jo mora dajati sin svojemu očetu. Niti za trenutek nisem opešal pri njegovi postelji. To umiranje je bilo mučno, grozno in strašno! Tako umirati nisem videl človeka. Videl sem jih umirati po bojiščih, ko je polje odmevalo od obupnih krikov obupanih grešnikov; ali tudi takrat nisem opazil toliko straha pred smrtjo, kadar je profos vlačil svoje ljudi pod vislice.

Jošt prihaja k očetovi smrtni postelji

Grozne so bile noči. Onemoglemu telesu je odpovedalo spanje. Stari mož je pričel pripovedovati, da čuje različne glasove: sedaj je šumela reka, sedaj zopet so se oglašali iz daljave zvonovi. Nad šumenje in brenčanje pa je segal glas, ki ga je v smrtnem objemu ležeči bolnik najneraje poslušal – glas umorjenega Schwarzkoblerja: »Pridem po té! Pridem po té!«

Jecljal je:

»Ali ga vidiš? Tam v temi stoji, dobro mu razločim obraz in zadaj je tudi rana in v nji to prekleto bodalo! Izidor pomagaj!«

V takih trenutkih sem pograbil po knjigi Jurija Dalmatina. Odprl sem jo, kjer se je sama hotela odpreti. In odprla se je na mestu, kjer je stalo:

Bug, bodi meni milostiu, po tvoji dobruti, Inu pobriši doli moje grehe, po твоim velikim vsmilenju.

Dobro me operi od moje pregrehe, Inu očisti me od mojga greha. –

Zakaj jest spoznam mojo pregreho, Inu moj greh je vselej pred mano. –

Daj, da slišim vesselje inu dobro volo, De bodo te kasty vessele, katere si ti sterl.

Skry tvoj obraz pred mojmi grehi, Inu zbriši doli vse moje pregrehe.

Odreši me od dolga te krij, o Bug, kir si ti moj Bug inu Izveličar, Da bo moj jezik tvojo pravico hvalil.

Kako je oče Polikarp Khallan žalostno umrl 1691

To sem mu prečital enkrat ali dvakrat, dokler se ni pomiril.

Umrli je na pepelnično sredo.

Tedaj sem ponovil obljubo, da hočem vse žive dni delati pokoro za njega, ki je bil velik grešnik, ki pa je bil tudi moj oče.

Pokopali smo ga drugi dan po pepelnični sredi. Koli-
kor sem prosil duhovnega očeta – gospod Janez Kašper
se ni dal ganiti in nikakor ni hotel dovoliti, da bi ga po-
kopali pri cerkvi sv. Martina v Poljanah. Njegova beseda
je bila: »Zagrebite ga na luteranskem pokopališču, ki so
ga imeli svoj čas protestantje v Poljanski dolini!«

To pokopališče je tičalo na zapuščenem mestu in mi,
ki smo takrat živeli, že nismo več vedeli, da so se tam
pokopavala človeška trupla. Bil je to košček neobdelane
zemlje v kotu, kjer se tovarna pot zavije proti poljanski
vasi.

Le toliko je dovolil gospod župnik, da so smeli sosed-
je prinesiti mrliča na ta kraj. Katoličanom, ki niso bili z
visoško hišo v nikaki zvezi, je bila udeležba pri pogrebu
zabranjena. Pa jih je mnogo prišlo vzlic ti prepovedi!

Pogreb je bil ob nenavadnem času. Dopoldne sta
hlapca izkopala jamo, ob dveh popoldne pa smo prinesli

mrliča ter ga brez molitev pokopali. Božje Usmiljenje! Da bi ne doživel več takega dne!

Držal sem se starih navad. Ker je bil pogreb v postnem času, sem mrliča, kakor pravimo, »iz posta vzel«. Tik groba sem vse, kar jih je bilo prišlo, pogostil, kakor to store tudi kočarji pri svojih katoliških pogrebi. Jedli so, pili so in bili prav dobre volje. Oni pa je spal pod rušo! – A več ko se je snedlo in več ko se je spilo, imenitnejši je postajal pogreb!

Tudi pri zadnji priliki sem izkazal očetu vso čast in iz posta vzetemu pokojniku je visoška kmetija napravila sedmino, kakor je prej ne slej ni bilo na poljanskem katoliškem pokopališču. Celega teleta in celega prašiča so snedli pogrebci in povrhu še trideset belih pogač. Vina pa se je izpilo, kolikor se ga je hotelo. – Ko je padal mrak na zemljo, je odšla pogrebna družba vesele in židane volje!

Župniku vse to ni bilo všeč, ali branil sem se, da se visoški gospodar ni mogel drugače pokopati, če ni hotela pasti sramota na njegovo hišo.

Ko so bili pogrebci odšli in ko se je od teme že komaj videlo, je prišel nekdo po tovarni poti. Pri grobu je stala dolga, črna oseba in govorila je in z roko blagoslavljala mrliča pod zemljo. Nekomu pa, ki je baš šel mimo, so se naježili lasje na glavi. Ko je prisopel v Poljane, je pripovedoval, da je moral pokojni Visočan že prvo noč iz

pekla, da je od bolečin skakal po svojem grobu in da je zvilal roke, kakor bi ga nekaj prav posebno peklo.

Tako se nam je v prekletstvo spremenil blagoslov Felicijanovega vnuka! Od tedaj se govori, da stari Visočan na svojem grobu straši! Ali Bog se nas je usmilil in ukazal je skali, da se je zgoraj v robovju odtrgala ter spodaj obtičala ravno nad zemljo, kjer počivajo kosti mojega očeta, zadnjega luterana v ti dolini!

VIII

Prihajala je pomlad in me spominjala na očetove ukaze.

Na gradu sem opravil vse in gosposka je pripoznala, da sem lastnik in gospodar visoških dveh gruntov. Plaćati sem moral cele koše denarja: plačal sem urbarščino, umrlino, tedenske vinarje, deseti in dvajseti vinar in bogve kaj še vse; samo zraka, ki ga diham, mi niso obdavčili! Pač res, v starih časih se je živelo ceneje ko danes, ko mi je še celo prvi hlapec svojo letnino desetih nemških goldinarjev povišal za cela dva nemška goldinarja; in pri tem sem mu moral obljubiti še ene prtene hlače, kar tudi ni malenkost! Težki so dnevi za gospodarja!

Naznanilo se mi je, kar je bilo zapisano v testamentu. Zapisano pa je bilo na prvem mestu, da naj ne postavim v stran obljub ob očetovi smrtni postelji.

Brat je dobil petnajst sto domačih goldinarjev in da bodi preskrbljen z vsako potrebščino, dokler dela pri hiši. Le sreča, da sem imel v hiši še švedsko vojno

blagajno! Ta me je izvlekla iz vode, ker bi bil drugače gotovo utonil.

Sv. Florijana dan po jedi sem govoril z bratom ter mu povedal, da mi je izpolniti očetovo voljo in da se moram vsled tega odpraviti na dolgo pot v nemške dežele. Prigovarjal sem mu, da naj bo pameten pri gospodarstvu in da naj se ne podaja na lahkomiselna pota, kar sem moral do sedaj časih opaziti; predvsem pa, da naj bo pokoren sosеду, ki bo v moji odsotnosti nadzoroval višoško gospodarstvo.

Ta sosed je bil Jakob Debelak, jako spoštovan mož in zelo izkušen kmetovalec. Imel je posestvo tik nas in po pravici ga je vse spoštovalo, ker je bil že dolgo vrsto let ključar pri Sv. Volniku.

Kadar je gospod grajski glavar prijezdil, da bi pregledal in potrdil cerkvene račune, so vselej poklicali tudi Jakoba Debelaka; in duhovni oče ga je povabil na kosilo v poljansko župnišče, da je sedel pri eni mizi s tako visokim gospodom, kot je gospod grajski glavar! Te časti je bil mož vreden, ker je bil na vse strani pošten in pravičen.

Z veliko prijaznostjo je sosed Jakob prevzel posle, za katere sem ga prosil. Takoj pa zapišem, da jih je opravljal vestno, dokler se nisem vrnil iz nemških dežel. In naj še pristavim, da mu je brat Jurij izkazoval pokorščino, tako da v moji odsotnosti gospodarstvo ni trpelo škode.

Na dan sv. Florijana odpotujem v nemške dežele 1691

Sv. Florijana dan sta stala na našem dvorišču dva osedlana, močna konja. Na enega smo naložili moke, kaše, nekaj hlebov kruha, pa tudi različnega orodja, ker se na taki poti rado pripeti, da moraš tu in tam prenočiti na samoti, kjer ješ samo to, kar si skuhal sam. S hlapcem sva bilo oborožena kakor vojaka, da bi naju ne mogli ugnati razbojniki, ki po goščavi radi prežé na popotnike. Sam sem sédel v sedlo, hlapec pa je vodil otovorjenega konja.

Proti večeru sva prišla v mesto, da tam prenočiva, ker se je moralo v Loki opraviti še to in ono.

Ustavil sem se kakor vselej pri Wohlgemuetu. Ali poznal se je razloček! Če sem prišel prej, ko še nisem bil gospodar, sem moral sam spraviti žival v hlev in gledati, da je dobila kaj zobanja. Sedaj pa, ko je cela Loka vedela, da sem gospodar na Visokem, se je prikazal, komaj da sem v prostorni veži zlezel s konja, sam oštir Wohlgemuet in zavpil proti kuhinji: »Visočan je tu – glej, da mu kaj dobrega pripraviš, gospodinja!« In ni odnehal prej, da sta bila spravljena oba konja in da je bil tovor rahlo in previdno prenesen v gorenje nadstropje, kjer se mi je odkazala spalnica. Ko sem nato hotel stopiti spodaj v pivnico, v prostore, odkazane kmetom, se je

Wohlgemuet temu protivil: »Pojdi, pojdi, z mano greš v prostore za boljše ljudi! Čemu sem pa zidal novo hišo?«

Res je bil Kašper Wohlgemuet, ko je leta 1660 pogorela skoraj vsa Loka, na pogorišču postavil novo, gosposko hišo, kakor jih še celo v Ljubljani ni mnogo! Zgoraj na prostorni veži je bila pripravljena dolga in široka miza, h kateri so na večer prihajali loški gospodje, da so pili vino in tisto zoprno pijačo, ki se je pred nekaj leti pritepla k nam iz nemške dežele. Tu sem ni smel prihajati vsakdo, smeli so prihajati le tisti, ki so v Loki kaj šteli, kar se nam ni videlo čudno, ker je tu in tam prišel v to družbo še celo gospod grajski glavar. Ni tudi čudno, da mi je srce nekaj tolklo, ko sem tisti večer stopal za oštirjem.

Pri mizi je že sedelo nekaj loških gospodov. Bil je tu grajski protipisar, grajski žitničar, mestni pisar, mestni pek in še nekaj meni neznanih meščanov. Sedeli so v dimu in imeli prav slabo razsvetljava. Pa sem vendar takoj opazil, da družba ni pri dobri volji in da se gospodje kislo drže. Vedel sem tudi, zakaj.

K mizi je bil namreč prisedel Primož Bergant, ki je imel znano svojo pretepaško gostilno v Oslovski ulici, kjer so obstajali tovarni hlapci in kjer je imel hlev za tovarne konje in tovarne osličje. Proti večeru je bil Primož že navadno pijan. Takrat je prav rad smuknil v tujo gostilno, bodisi iz radovednosti, bodisi da mu doma žena ni dovoljevala več pijače. Rad je silil v bolj gosposke družbe. In tako je prišel tudi danes k mizi na zgornji

veži Wohlgemuetove pivnice. Vrinil se je med gospodo, golorok in siten.

Ko je naju Bergantov oče zagledal, je veselo spregovoril:

»Ej, Kašper, kje pa tičiš, vraga? Dolgo že vpijem, pa te le ni! Zatorej prinesi merico nemškega olja. Imam pravo poželenje po njem!«

»Kdo te je klical,« se je zajezil Kašper, »in kdo te je najel, da nadleguješ gospode?«

»Kakšne gospode!« je odgovoril Bergant zaničljivo. »Takih gospodov ti na Lebniku, če hočeš, nagrabilim na koše! Kali od teh živiš? Mi ti izpijemo tvoje kislo vino, kolikor ga ne popiješ sam, in še za drag denar! – Torej prinesi!«

V tistem hipu ga je Wohlgemuet že tiščal za vrat ter ga tiral proti stopnicam. Tam ga je pahnil od sebe, da se je Primož lovil ob steni.

»Kakor češ – za svoj denar dobim povsod pijače in boljše od tvoje! Ti in tvoji gospodje v mojih očeh še ti-stega ne dosežete, kar puščajo konji in osli po cestah!«

V srdu je odšel.

Gospodje so bili nevoljni in oglasil se je žitničar Triller:

»Če boš take ljudi puščal sem gor, boš kmalu sam sedel pri tej mizi!«

Grajski protipisar Janez Avguštin Schwinger pa je dodal:

»Kaj bi bilo, ko bi bil danes gospod baron med nami!«

Oštir jih je tolažil, da bode v prihodnje bolj pazil, da ne pride v gornje prostore nikdo, ki bi gospodom ne bil všeč. Dodal je: »Tukaj pa imam znanca, katerega gotovo ne boste odrivali: veliko posestvo ima in Polikarp, njegov oče, ki je časih že pil pri ti mizi, je naložil veliko denarja v švedskih vojskah.«

Radi so me sprejeli, posebno mestni pek, ki je upal, da bo poceni kupoval od mene pšenico. Drugi zopet so me gledali bolj od strani; ali imovitega človeka ne mečejo nikjer na cesto, če se spodobno vede. Vendar pa govorica ni hotela prav teči, ker je gospódi še tičal v kosteh pijani Bergant in ker jih je moja oseba vendarle nekaj motila, ko do sedaj še nismo bili znani.

Govorilo se je o mestni žitnici in o tem, koliko je bilo žita v nji. Glede cen je pek ugovarjal, da je previsoka. Tako se je vlekla govorica naprej, počasi in zaspano, dokler nismo začuli na stopnicah težkih korakov.

»Frueberger prihaja in slabe volje bo, ker se je zopet enkrat brez uspeha plazil okrog deželnega glavarja Volka Engelbrehta!« – tako je spregovoril gospod protipisar.

Velika ošabnost gospoda Fruebergerja, tiste dni zlatarja in srebrninarja v Loki

Gospod Frueberger, zlatar in srebrninar v Škofji Loki, je imel tiste dni največ premoženja v mestu. Bil je

večkrat mestni sodnik, in ker se je postavljaj za pravice meščanstva, pri grajskih glavarjih ni bil priljubljen. Na te svoje zasluge je bil silno ponosen, in ko mu je cesar Leopoldus podelil plemstvo, se mu je v glavi zmedlo, da je postal ošaben, bolj kot so ošabni naši graščaki.

Pri njegovem vstopu smo se vsi dvignili s stolov in gospod grajski protipisar je staremu gospodu imenoval tudi mene, za kar se pa ta ni zmenil. Sédel je na stol, ki je bil zanj pripravljen in na katerega ni upal sesti kdo drug, dvignil nekoliko svojo lasuljo in si obrisal plešo, ker so ga bile stopnice spravile v pot. Nato si je nasul tobaka v nos, si dal prinesiti nemške pijače ter se najprej z Wohlgemuetom prepiral, da mu je natočil premalo. Nato je pil, se glasno oddahnil in zaklical: »Danes ste pa zgodaj prišli!«

Z velikim spoštovanjem je vprašal grajski protipisar: »Kakor vidim, vaša plemenitost, ste se zdravi vrnili iz Ljubljane?«

Zamrmral je: »Ti Turjačani bi vse radi sami požrli!«

Iz tega smo sklepali, da je zopet brez uspeha moledoval okrog Volka Engelbrehta, da bi ga vpisal v knjigo kranjskih deželanov.

»Koliko je deželanov,« se je hlinil pek, »ki imajo dosi manj zaslug, kot jih imaš ti!« – Svoj čas sta bila oba obrtnika – kar je postal plemenit, Frueberger ni prijel več za delo – zatorej sta se tikala, a zlatarju to ni bilo posebno všeč.

»Ne govorimo o tem!« je mrzlo spregovoril. »Hvalil me je Leopoldus – malo mi je mar, če me ne hvali ta Volk Engelbreht!«

A pek ni odnehal:

»Le zadovoljen bodi, saj imaš sina, ki ti opravlja obrt, da si lahko vesel.«

Gospod Frueberger se je ježno obrnil ter spregovoril:

»Pustimo to govorico! – Imate kaj novic gospod protipisar?«

»Dosti novic!« se je odrezal in izvlekel iz žepa debelo pismo ter ga položil pred sé na mizo. »Po Ogrskem sekamo Turkom glave, da imamo veselje in da ima veselje tudi dobri naš Leopoldus. Tu mi piše prijatelj Markovič iz Ljubljane dolgo pismo in v tem pismu mi naznanja, da je bilo naše ogrsko glavno mesto v največji nevarnosti, da so ga Turki skoraj zopet zavzeli.«

»Ni mogoče!« se je začudil Frueberger.

Protipisar je čital iz pisma:

»V naši trdnjavi je živel tudi neki lajtnant Fink von Finkenstein z imenom. Bil je doma s Pruskega in živel z dvema mladima Turkinjama, in sicer tako, kakor živi Turek s svojimi ženami.«

»Grdoba, grdoba!« se je jezil Frueberger.

»In ta Fink von Finkenstein se je prodal turškemu paši za dva tisoč cekinov ter je hotel Turke spustiti v mesto, kjer je ozidje najslabše.«

»O, ti svinja ti!« se je togotil plemenitaš.

Protipisar:

»Paša je bil vesel, da je kar od zemlje skakal. Takrat je bil v turškem ujetništvu naš polkovnik Pisterecki, katerega so ravno v tistih dneh zamenjali z nekim turškim generalom. Temu je prišlo vse na uho, in komaj se je vrnil v našo trdnjavo, je vse naznanil njenemu zapovedniku, gospodu generalu Becku, ki je takoj dal zapreti izdajalca Finka von Finkensteina. Ta je vse priznal, padel na kolena in prosil za svoje življenje, jokajoč: »Kaj je vaši ekscelenci za malo pest krvi!«

Frueberger se je zopet jezil: »To je plemenitaš! Hvala Bogu, da je bil Prus in da ni pripadal med nas, domače plemenitaše!«

Fink von Finkenstein razsekan 1687

Protipisar je čital:

»Pa mu jokanje ni nič pomagalo. Vojna sodnija je judicirala, da je kriv in da se mu bo v dobro zaslužen kazni, drugim pa v gnusobo in eksempel odbila glava, truplo razsekalo na četrti in vsaka četrt v posebni ulici razobesila. Še dalje se je judiciralo, da se Finku von Finkensteinu iztrga srce ter se mu z njim tolče okrog gobca – vse to v imenu pravice.« Tako se je sodilo v Budi dne 8. aprila 1687, kar se je potem 9. aprila vse do pike tudi izpeljalo nad hudodelnikom. »Mi pa,« je pristavil

protipisar, »smo izvedeli to šele sedaj, ker preteče vselej nekaj let, preden pride kaka imenitna reč do naše be-
raške Loke!«

»Nič ne dé,« se je zaveselil plemenitaš, »samo da se izve! V drugem pa že moram povedati, da mi je taka pravica po mislih. Koliko bi dal, da bi bil mogel gledati, kako so ga sekali in rezali, kakor se mu je spodobilo. Sicer je pa res škoda, da prihajajo tako lepe novice tako pozno k nam!«

»Vojaštvo,« ga je miril protipisar, »ne naznanja rado takih izdajstev, zato rej jih izvemo šele po letih.«

»Škoda, škoda!« je gonil plemeniti zlatar. »Ljudem je treba pokazati, da imamo pravico, ki se preprostiti ne da! Kam pridemo, če bo našim generalom vseeno, se li prelije pest krvi več ali manj? – In sedaj, kaj pravite vi, mojster Remp?«

Tu se je obrnil k mlademu možu, ki do sedaj še ni bil spregovoril besede. Nekako za sé je sedel na svojem mestu ter zrl zamišljeno pred sé. Le tu in tam je nekoliko pil iz svoje čaše. Dobro sem ga poznal, ker nam je bil naslikal lepo podobo sv. Magdalene pod Gospodovim križem na Volniku in pa še lepšo smrt sv. Štefana pri desnem stranskem oltarju v poljanski cerkvi sv. Martina. Ti dve podobi sta bili faranom prav zelo všeč in tudi predragi nista bili. Pisal se je za Janeza Jurija Rempa.

»No, mojster Remp,« je govoril Frueberger, »kaj pravite vi? Morda pa le napraviva zdaj majhno kupčijo,

katera se nama do sedaj še ni posrečila, dasiravno sva o nji že veliko govorila. Kaj bi vi rekli k majhni, pa ne predragi podobici, na kateri bi se videl Fink von Finkenstein, kako je z odbito glavo ležal na tleh in kako mu je rabelj s srcem klestil po gobcu? Maestro, koliko bi hoteli imeti za tako podobo – recimo podobico?»

Gospod Remp je takoj odgovoril:

»Za odbito glavo, za iztrgano srce in morda še za par škafov krvi – čakajte no, koliko bi hoteli vi plačati?»

»Nekaj bi že plačal,« je odgovoril zlatar, o katerem se je vedelo, da je skopuh, »preveč pa ne. Časi so slabi in za denar je trda.«

»No vidite,« se je šalil slikar, »se že tresete za denar, kakor je vaša navada! Morda napraviva kaj cenejšega? Kaj bi rekli k mesnici, kjer pobija mesar velikega vola? Če bi vam zadoščala vol in sekira, od mesarja pa samo roka, ki sekiro vihti, bi bilo to dosti cenejše, gospod deželan!«

Beseda »deželan« je zlatarja spekla. Vzel jo je v zameru ter vprašal:

»Vi se morda hočete šaliti, maestro Remp? Ali šala nasproti takemu možu, kakor sem jaz, nikakor ni na mestu. Ali ni tako, gospodje?» Pogledal je po vrsti svoje prijatelje, ki so zamolklo pritrjevali: »Da, da!«

Gospod Remp je vstal.

»Kaj mi je za vašo sodbo, kaj mi je na vaši Škofji Loki? Pri Sv. Volniku sem potegnil denar za svojo podobo in za Selce bodeta dve ravnokar gotovi, potem

sem pa prihranil in nastrgal skupaj, da lahko odrinem v Italijo, kjer vedno sonce sije, ali pa v Flandrijo, kamor me vlečejo dela nebeških mojstrov!«

Ni spoštoval starosti in tudi plemstvu ni dajal tiste časti, katera mu gre, ali vendar mi je bil mojster Janez Jurij Remp pri tisti priliki všeč! Ko je odšel, so zabavljali ostali za njim kakor vrabci, če jih preženeš z enega grma v drugega. Gospod Frueberger pa je očitno iskal koga, nad katerim bi znosil svojo slabo voljo. Izbral si je mene ter se delal, kakor bi me bil šele sedaj opazil. Zaiskrilo se mu je v očesu, ko me je po nemški plemenitaški navadi vprašal:

»Kdo pa je on?«

V meni se je prebudila ošabnost, ker bi ne pisal resnice, če bi zapisal, da nismo v dolini ošabni in visoki.

Nestrpno je ponovil: »Še enkrat vprašam: kdo pa je on?«

Molčal sem še vedno in se vedel, kakor da bi beseda ne veljala meni. Ko pa je starec tretjič ponovil svoje vprašanje, je v meni vse zakipelo in končno prekipelo. Odgovoril sem:

Gospoda Fruebergerja grdo razžalim

»Kdo je on? Pri nas se pripoveduje, da je prišel nek-daj bos in raztrgan v Škofjo Loko in da je bil hvaležen za kos kruha, če ga je dobil. Nato je navsezadnje kelihe in

monštrance zlatil in pritiskal ljudi tako, da je od cesarja kupil gosposki stan. Pri nas pa se tudi pripoveduje, da stare hlače niso nove in naj se nanje prišije še tako široka nova krpa. To je on!«

Srce se mi je ohladilo, ko sem tako izlil svojo jezo nad ošabnim starim možem. Pa je prišel dan, ko sem se bridko kesal, da pri ti priliki nisem krotil samega sebe, kakor je dolžnost vernemu kristjanu!

Gospodu Fruebergerju je kri zalila obraz in začel je kričati na vse pretege: »Kašper! Kašper!« Lasulja mu je zlezla z glave, in ko je nerodno odpiral tobakiro, se je tobak usul po mizi.

Pritekel je gostilničar in temu je zlatar zaukazal, da naj pokliče hlapce, da potegnejo mene, neumnega in neotesanega kmeta, od mize.

Wohlgemuet je odločno odgovoril:

»Tega ne morem storiti, tega ne bom storil! Izidor Khalan je moj sorodnik, je moj prijatelj, vaša plemenitost!«

Dostavil je še:

»Kar sne, kar izpije, pošteno plača!«

Zlatar je tulil: »Gremo pa mi!«

In res je odšel hude volje. Z njim so odšli ostali.

Žitničar in grajski pisar sta se posebno čemerno držala. Žitničar je rekel: »Wohlgemuet, pri vas je vsak večer manj prijetno!«

In zlatar je ošabno dostavil:

»Ni treba, da bi samo sem prihajali!« nakar je še grajski pisar spregovoril: »Res ni treba!«

Ko so odšli, sem skesano pripomnil:

»Veliko škode sem ti napravil – ne bo jih več.«

»E, kaj,« je odgovoril Wohlgemuet, »ti gospodje mi segajo dostikrat do grla: usta vedno polna, mošnje pa prazne, da največkrat ni solda v njih! Ko bi ti videl mojo preroško pratiko, pa bi opazil, da so skoraj vsi v nji zapisani – od žitničarja pa do mestnega pisarja. Lačne kure so, ki gledajo za vsakim zrnom. Naj gredo, če že hočejo!«

Spodaj je potem privlekel od nekod umazano staro pratiko. Od lista do lista mi je razkazoval dolžnike. Še celo zlatar se je nahajal na ti in oni strani in vselej je preteklo nekaj mesecev, da je prišla pripomba: paar pezalt!

»Naj gredo, če že hočejo,« je ponavljal oštir, »ker se moraš preklicano napenjati, da iztisneš par liber iz te lačne gospode!«

Drugo jutro – bil je dan sv. Monike – sem zmenjal nekaj zlata v nemško veljavo. Mladi zlatar Frueberger mi je spisal pismo, s katerim me je priporočil svojemu stricu, ki je imel menjalnico v nemškem Passauu.

Na gradu mi je protipisar napisal listino, v kateri se je reklo, da sem pošten kmetovalec in podložnik svetlega gospoda škofa v Freisingenu, da sem na pravični poti in da naj se mi na tej poti ne delajo ovire.

Nato sem odjahal s svojim hlapcem.

Očetje kapucini zidajo nov samostan 1691

Ko sem onstran mesta, kjer so ravno zidali kapucini iz Kranja svoj samostan, naletel na mladega prošta od Sv. Jakoba, sem mu izročil v namene novega samostana deset renskih goldinarjev, da bi opravili pobožni očetje kapucini svete maše, da bi se dobro in srečno dognalo vse, za kar sem se nahajal na potovanju v nemške dežele.

Z božjo pomočjo sem dospel v Solnograd in tudi v Pasaau. Tam sem izvedel, kje leži Eyrishouen in katero posestvo je bilo nekdanj Jošta Schwarzkoblerja. Izvedel sem, da deklica še vedno služi pri poštenih in bogoljubnih ljudeh, ki pa so imeli kopo svojih lastnih otrok, tako da bi ne bili žalostni, če bi šla Agata od njih.

Deklica ni vedela, da ji je umrla stara mati, ker je ta ostajala dostikrat mesece in mesece od doma. Jokala je, ko sem ji pripovedoval o njeni smrti. Tudi družino, pri kateri je Agata služila, je smrt stare Pasaverice hudo presunila, in sicer zato, ker jim je deklica sedaj obtičala na rami in je odpadla še tista mala podpora, katero je rajnka prinašala k hiši.

Nato sem deklici povedal, da je stara mati umrla pri nas in da sta bila z mojim očetom, ki je sedaj že tudi mrtev, prav dobra znanca. In ko sem Agati povedal, da sta stara mati in oče želela, da bi prišla k nam, se ni prav nič obotavljala. Tudi družina ji ni odgovarjala; nasprotno, videti je bilo, da ji je padel kamen od srca.

Nekaj dni sem še ostal v Eyrishounu, da sem dobil krstni list, ki je pričal, da je bila Agata Schwarzkobler zakonska hči očeta Janeza in matere Neže in da je bila po predpisih svete katoliške cerkve krščena na ime svetnice Agate in svetnice Eme. Nikakor nisem hotel, da bi se bila po dolini, ko sem se vrnil na Visoko, širila kaka govorica, da deklica niti naše vere ni. Tako pa sem imel pri hiši veljavno listino, s katero sem vsak čas lahko pobil hudobne jezike, če bi bili trosili kaj hudobnega.

Kako smo potovali proti domu, kaj smo doživeli in kako se nam je godilo, tega ne bom popisal. Dobro se nam je godilo in očitvidno je bila božja roka nad nami. Gotovo nam je pomagala molitev kranjskih kapucinov!

Sv. Filip in Damjan 1691

Zapišem naj še to, da smo se v dolino vračali ravno na dan sv. Filipa in Damjana in da je bila tisti dan Gospodova nedelja. Moje potovanje potemtakem ni bilo tako dolgo, kakor sem pričakoval takrat, ko sem odjezdil z Visokega.

Kjer smo jahali mimo hiš, so dekleta, katera so sedela pred temi hišami, vstajala, ko so me spoznala in ko so opazila, da je na konju za mano sedela mlada ženska, kar v naših krajih ni bilo v navadi. Tudi na visoškem dvorišču, ko sem prijezdil tja, se je zbrala družina, in

brat Jurij se ni malo začudil, ko je moral najprej pomagati mladi deklici, da je mogla s sedla na tla.

Agata ni veliko prinesla s sabo: culico cunj – kakor pravimo pri nas – rdeča lica in dobro voljo pomagati pri delu.

Moja duša pa je bila odrešena od velikega bremena, ko sem imel pod svojo streho mlado deklico in ko se je tako izpolnila želja, katero je izrekel oče ob smrtni svoji uri!

Če se ne motim – v takih rečeh se v teh časih lahko dogodi pomota – je bila Agata tedaj stara morda sedemnajst let. Imeli smo jo za svojo in pri mizi je sedela tik mene, da bi družina ne mislila, da je tuja in samo posel pri hiši.

Stanovala je zgoraj v majhni čumnati in z bratom Jurijem sva ji prepustila vse, kar je bilo ostalo po materi, tako da je živela, kakor živi hči, ki se je rodila pri hiši.

Agata Schwarzkobler, da bi Bog blagoslovil tvoj prihod pod našo visoko streho!

IX

Agata se je hitro privadila novemu življenju. Takoj se je lotila vsakega dela; kar pa se tiče pridnosti, sem jo lahko stavil v zgled drugim poslom. Od pričetka se je sicer nekoliko dolgočasila in za staro materjo je večkrat jokala. Spremenila je obleko in pričela se je nositi po naše. Kmalu je postala veselejša. Pri delu ali kjer si je bilo, je rada zapela pesem, ki nam je bila všeč, in najsi je pela v tujem jeziku. Ni še minilo leto, pa je že gostolela v naši govorici – najprej težko, okorno in z vmešavanjem nemških besed, da smo se ji morali vsi smeјati. Tudi ona se je smeјala in se ni dala spraviti v zadrego toliko časa, da je govorila, kakor smo govorili mi sami.

Bila je vesele in krotke narave. Z nikomer se ni prepirala. Imela je kmalu kup prijateljic – vse hčere naših kmetov so iskale njenega znanja. Ob praznikih popoldne so prihajale te znanke na Visoko, da je bil pravi semenj okrog stare hiše in da se ni čutil več tisti temen duh, ki je obdajal očeta Polikarpa in njegovo staro kmetijo.

Ko je prvič s pečo na glavi stopala v moji in Jurijeви družbi k nedeljski maši, je bilo pri cerkvi veliko občudovanja in dopadenja. Sodilo se je, da je v dolini malo tako zalih deklet, kot je naša Agata.

Bila je tudi pobožna. Rada je molila in tako lepo se je vedla pri božji službi, da jo je hvalil gospod župnik Jager, kadar sem govoril z njim. Bil je pobožen in pameten mašnik, samo prezgodaj je umrl. Pokopali smo ga tik cerkvenega zida pri malih stranskih vratih.

Tudi drugače mi deklica ni delala skrbi, posebno ne, ker ni gledala za moškimi. Na plese je časih zašla in tudi na prejo, pa vselej z bratom Jurijem. Nikdar nista dolgo izostala, kar mi je bilo kot gospodarju prav, ker ples in preja prav rada pokvarita mlado žensko. Zato je duhovni oče v cerkvi večkrat govoril proti obema.

Odkar je bila Agata pri hiši, se je brat Jurij docela spremenil. Prej ga ni bilo plesa pri tej ali oni podružnici, da bi se ne silil nanj. Tudi koledovanja ni bil nikdar sit. Privabil je iz Poljan, iz Sestranske vasi in še od drugod štiri ali še več konjikov, da so potem cele tedne jezdarili po loški okolici okrog in peli od hiše do hiše. Fant je bil čedno rastel in dekleta ga niso zametavala. Sedaj je tičal doma. Na plese je hodil, če je šla Agata z njim, o kateri pa zapišem, da ni rada obiskovala plesov. Na koledovanja pa se Jurij sploh ni več podajal in najboljši prijatelji ga niso mogli pregovoriti, dasi so imeli najlepše in najboljše konje. Marljiv je bil v gospodarstvu in briga se je za najmanjšo reč.

Lahko torej zapišem, da smo pričeli na Visokem novo življenje in da se nam je dobro godilo. Dosti smo pride-lovali in brez težav smo plačevali štibre in davščine, dasi jih je bilo več od kamenja v Sori.

O sebi ne morem nič posebnega zapisati. Agata mi je napravljala zadovoljno življenje – to je res. Na kaj drugega nisem mislil.

Prikrivati pa vendar ne smem, da mi je pričelo na dekletu vse dopadati, in sicer vse vedno bolj. Njena postava je bila lepša od postave vsakega drugega dekleta; in tudi njena govorica se mi je zdela pametnejša od govorice drugih dekličev, katere se me niso ogibale, ker se je vendar vedelo, da pride prej ali slej mlada nevesta na Visoko. Tudi tega ne tajim, da sem se z velikim veseljem ozrl časih Agati v mladi obraz in da mi je bilo posebno všeč nekaj zaručenih rumenih las, katerih pri ušesih ni mogla spraviti pod ruto.

In še nekaj je bilo, kar naj se tudi zapiše. Kakor sem se jaz tu in tam zagledal v deklico, tako se je tudi brat Jurij zagledal v njo, in nekaterikrat sem opazil, da sta se Agata in brat ujela s pogledi, kar se pri meni ni nikdar zgodilo. Vselej me je pri tem znotraj zbodlo, da bi bil najrajši pokaral brata, ki je moral vendar vedeti, da dekle ni za njega in da jo mora puščati v miru, kakor so jo v miru puščali hlapci.

To je vse, kar morem na tem mestu zapisati o svoji osebi, to je o osebi visoškega gospodarja.

Anno 1693 sem bil na gradu v najem vzel desetino v javorski in hubanjski župniji. Tudi sem tisti čas kupil pravico za plese po celi dolini. Škof je oddajal pravico, dovoljevati plese za tri leta. Za vsa tri leta sem plačal tri-deset cekinov. Meni pa je moral oni, ki je hotel prirediti kak ples, plačati vselej cekin. Imel pa sem obilo preprirov, ker je ljudstvo trdilo, da gre davščina samo za plese pri cerkvenih semnjih, kjer se je plesalo na prostem, ne pa tudi za plese po pivnicah in hišah, ki da niso spadali pod cekin. Pravdati se nisem hotel, ker izgube ni bilo, posebnega dobička pa tudi ne.

Ti najemi, posebno desetina, katero je ljudstvo plačevalo v obrokih, so mi dajali dosti novega posla. Plačila so se morala zapisati, da se pozneje ni moglo ugovarjati, da se je plačalo več, kakor se je v resnici. Tudi me je podpirala Agata, ker je dobro pisala, tako da se je tudi pri tem izkazalo, da bi bila pripravna visoška gospodinja. Naj Bog po svoje odloči, on, ki je prvi gospodar vseh gospodarjev! –

Ples v Sestranski vasi na dan sv. Janeza Krstnika

Na dan sv. Janeza Krstnika je bilo cerkveno blagoslovljenje pri podružnici v Sestranski vasi. Tičnikov Janez

je položil pri meni tri cekine za ples, ker je hotel postaviti tri odre na Čadeževem travniku, in sicer enega za Sestransko vas, drugega za Hotavlje in tretjega za podružnico Sv. Križa pri Srednji vasi. Vsaka podružnica je morala zase plesati in takoj bi se bil vnel prepir in pretep, če bi hotel kdo brez posebnega dovoljenja plesati na odru tuje podružnice!

Ti pregrešni plesi povzročajo veliko preteprov in stanje tu in tam celó človeško življenje, da bi bilo prav, če bi jih gosposka odpravila. Pa jih odpravi!

Dušni pastirji govore proti njim, ali gospodi na gradu je več za cekine nego za božjo besedo.

Jurij me je pregovoril, da smo se popoldne odpravili v Sestransko vas. Jahala sva. K meni je prisledla tudi Agata, ker se je bila do tedaj dolina že privadila, da se ni več pohujševala, če je sedela ženska tik moškega na konju. Taka sedla so bila, kakor sem izvedel pozneje, na angleških zemljah v navadi; meni pa ga je napravil sedlar v Škofji Loki in še precej drago mi ga je zaračunil.

Ko smo prijezdili v Sestransko vas, je okrog Čadeževe pivnice že mrgolelo občinstva. Na vseh treh odrih se je že pridno plesalo, tako da je imel Tičnikov Janez obilo opravila, da ni spregledal plesalca, ki je moral za vsako vižo plačati svoj sold. Kdor je hotel plačati več, je lahko plačal tudi več, kar se je štelo v čast dekletu, ki ga je pripeljal na oder.

Ana Renata pleše

Okrog odrov so bile postavljene mize in klopi. Izbral sem si mizo, pri kateri je sedelo nekaj gospodarjev s svojimi gospodinjami. Radi so me sprejeli, posebno oni, ki so imeli hčere za možitev.

Tudi sestranska podružnica si je štela v nekako čast, da nam je dovolila, da smo smeli plesati na njenem odru.

Agata je sedla k meni, Jurij pa je šel pogledat po plesiščih in po svojih znancih. Bilo je veliko kričanja in vriskanja kakor vselej pri takih pregrešnih prilikah.

Jaz sam niti plesati nisem znal. Pač pa je Jurij parkrat peljal Agato, da se je naplesala, da ji je kar lice gorelo.

Govorili smo z gospodarji o različnih rečeh, predvsem o visokih davkih in drugih nadlogah, katere nam gosposka na vrat pošilja. Za ples se nismo brigali, tudi za mladost ne, ki je razsajala okrog odrov.

Kar se je začul glas: »Ta rejnata gre!«

Ravno pod Čadeževim travnikom, kjer se je plesalo, je bila plitvina v Sori. Po ti plitvini je prebredla vodo na lepem in živem konjiču gosposka ženska, za njo pa hrust hlapec, ki je nosil za pasom dva samokresa in ki je tudi sedel na lepem in dobro rejenem konju. Čudna prikazen za te kraje in za nižje ljudstvo, ki se je bilo tukaj zbralo!

Ali nikdo se ni čudil, ker se je skoraj pri vsakem plesu zgodilo, da je prijezdila iz »Scheffertna« Ana Renata, o kateri sem že na drugem mestu nekaj omenil. Prikupljiva ženska, močna in še ne preveč ošabna! Govorilo se je, da je veliko podedovala po svojem stricu, ki je bil škof v Ljubljani in ki je bil hrom na obe nogi, tako da so ga morali v šenklavško cerkev prinašati, če se je hotel udeležiti svete maše. Vzlic temu je govorila prijazno z vsakim, tudi najnižjim človekom, da jo je cela dolina do Žirov poznala in rada imela. Prijazna pa je bila le toliko časa, dokler se je tudi z njo spodobno ravnalo. Če je pri plesu ali po plesu hotel kak fante, da bi mu dajala kake posebne pravice, je takoj odgovorila z bičem, ki ga tudi med plesom ni odložila. Nesramnež se je moral čutiti srečnega, če mu ni potegnila preko obraza debelih klobas.

Pripovedovalo se je, da je Ana Renata močnejša ko njen hlapec in da je posla, če se ji je ustavljal, tako otleskala, da se mu je kar bliskalo pred očmi. In med tednom, dasi je bila škofovega sorodstva, si jo lahko videl pri različnem delu. Lahko si jo videl, da je z voliči pripeljala koš gnoja ter ga lastnoročno prevrnila na njivo.

Kaj je bilo vzrok, da jo je bogata obitelj prisilila, da je morala samevati na samotnem scheffertenskem dvorcu, ne vem; tudi nisem po tem povpraševal. Bila je obenem gospodar in gospodinja, pa oboje dobro. V tednu je delala, ob nedeljah in praznikih pa je hotela plesati.

Kaka ženska!

Spustila se je s konja kakor najspretnejši jezdec, da so gorjanci kar usta odpirali. Pristopila je z bičem v roki, pustivši konja svojemu hlapcu, in obstala pred našo mizo. Z očmi je premerila zbrane, ne ošabno, pa vendar tako, da je kazala, da se čuti plemenitega stanu. Spoznala me je, pristopila še bliže in vprašala: »Boš plesal, Izidor Khallan?«

Tedaj se ji je približal Ramovšev Štefan, še čisto nerazvit fant iz lučenske fantovske kompanije. Ker je bil sin imovitega, desetini in tlaki nepodvrženega kmeta, so mu na svetokriškem odru dovolili plesati. In ta žival se je predrznila siliti v gosposkega dekleta, rekoč: »Pojdi pit, ta rejnata, potem se pa enkrat ali dvakrat zasučeva!« Malo je zavriskal, kakor mlad petelinček, ki poje na gnojnem kupu sredi dvorišča.

Pa mu je takoj zmanjkalo sape, ker ga je Ana Renata zaničljivo pogledala. Potem je še bolj zaničljivo spregovorila: »Pri nas taki še kozé pasejo!« Z bičem je švrknila po zraku in Štefan je moral prav odskočiti, da ga ni zadelo. »Tu imaš dve libri, pa si pri cerkvi kaj kupi!« Iskala je denar v obleki, Štefan pa je osramočen izginil med glasnim smehom cele družbe.

Še enkrat je vprašala: »Boš kaj plesal, Izidor?«

Povedal sem ji, da ne znam plesati, kar ji nikakor ni ugajalo. Tedaj se je polastila brata: »Boš pa ti, Jurij!«

Ta je bil za take reči kot nalašč. Zaiskrile so se mu oči in zadovoljno je odgovoril: »Pa res rad plešem!«

Še je dostavila: »V gosli dam jaz, da veš!«

To sicer ni bila navada pri nas, ker je moral plesalec dajati »v gosli«, ali Ana Renata je imela svoje navade. Poiskala je srebrno beneško krono ter jo vrgla v gosli, da je bil Tičnikov Janez čez vse mere zadovoljen. Takoj je izpraznil svetokriški oder, ker si je Ana Renata z beneško krono kupila pravico, da je eno igro smela sama plesati na odru.

Plesala sta, kakor bi bila eden za drugega ustvarjena, in dolinske gospodinje pri naši mizi so šepetale, da tak par še ni plesal pri žegnanju sv. Janeza Krstnika. Skoraj celo popoldne je plesala z njim in kar iz rok ga ni spustila; nečimrnemu fantetu pa se je z obraza bralo, kako je ponosen na gosposko svojo plesalko.

Izbrala si je posebno mizo, pri kateri je dajala za pijačo, tako da je pil, kdor je hotel. Bilo je to v bližini naše mize in vsaka beseda od tam se je čula pri nas. Čuli smo, kako je Ana Renata hvalila bratovo plesanje, ta pa je zopet večkrat glasno povedal, da je njegova plesalka najgorše dekle, kar jih je na svetu. Ni usekala z bičem po njem, ampak je prijazno odgovorila: »Ti pa najgorši fant, kar jih ima dolina!« Ni čuda, da je bil reva moj brat kar pijan od same kmečke napihljenosti.

Medtem sem pozabil na Agato. Sedela je tik mene kakor pišče, ki se je izgubilo od koklje. Kar naenkrat me je prijela za roko ter dejala: »Pojdiva domov, Izidor!«

Opazil sem, da je blede, in ker je bila šibkega telesa, sem menil, da je bolna. Takoj sem osedlal konja, pri

čemer sem še Juriju pripomnil, da je čas osedlati in odriniti proti domu.

Jurij in Ana Renata sta z enim glasom odgovorila: »Kdo bo že sedaj domov hodil?«

In Jurij je še nekako osato pristavil: »Plesal bom, dokler bom sam hotel! Tudi nisem več tako mlad, da bi sam ne poznal pota do Visokega, in najsi je v noč!«

Ana Renata je pritrjevala: »Pa ravno ponoči bova mimo prijahala!«

In zopet sta plesala.

Ko sva z Agato jahala od Gorenje vasi do Poljan, ni spregovorila besedice. Tu in tam je lahno vzdihnila, kar mi ni ušlo. Časih je konj stopal hitreje, da se je dekle nehote pritisnilo k meni, kar sem občutil. Preobdala me je skušnjava, tudi sam sem bil nekaj vina preveč pil, kar pogreje kri človeku, zatoorej sem, pozabivši na gospodarja, izustil tole prašanje:

»Kaj vzdihuješ Agata? Če ti je slabo, morda se ustaviva v Poljanah!«

»Kaj naj mi bo slabo?« je odgovorila. »... pa vendar ne misliš, da mi bo slabo, če Jurij pleše s tisto gosposko vlačugo?«

Ta ostra beseda me je osupnila. »Vlačuga ji ne smeš praviti! Iz dobre hiše je; njen stric je bil škof, kar ni majhna reč. V Loki sem slišal, da so Skarlikijevi jako poštena in bogata rodbina, katera ima s Scheffertnom še druga posestva.«

Hladno je odgovorila: »Zavoljo mene se lahko pajdaši z vsemi moškimi v Poljanski dolini – kaj meni mar!«

Iz Poljan sva krenila po tovarni poti proti Visokemu. Tedaj sem pričel:

»Jurij je lahkomiseln in komaj bi bil za gospodarja na takem posestvu, kakor je moje.«

Zbadljivo se je oglasila:

»Naj se pa na Schefferten priženi – kaj meni mar!«

Nato jaz:

»Tudi meni ne bo drugega ostajalo, kakor da dobim nevesto na Visoko. Brez gospodinje ne bom mogel ostati.«

Zajokala je: »Jeli ti ne gospodinjim dobro?«

»Ravno zato bi rad, da postaneš moja prava gospodinja – moja nevesta in moja žena, Agata!«

Moja ponesrečena snubitev pri Agati

Nekaj je zastokala, da sem se obrnil proti nji. Oprijela se je z roko moje rame, ker bi bila sicer zdrknila s sedla. Usta je malo odprla, oči pa je dvignila plaho, da sem videl, v kako veliko stisko jo je spravila moja beseda.

»Pri ljubem Gospodu Jezusu,« je vzdihnila, »te prosim, Izidor, nikar mi ne govori kaj takega! Nimam nič – beračice ne boš vodil na Visoko!«

Že mi je silila beseda na jezik, da bi ji na pameten način razložil, da je njen stari oče posodil mojemu očetu veliko denarja, da se ta denar ni vrnil in da je sedaj vsaj polovica obeh visoških kmetij njena. O pravem času

sem premislil, da se takih reči ne govori in da bo že prišla prilika, da se z Agato razgovoriva. Če ne bo ugovarjala drugega kakor beraštvo, se bo dalo vse urediti. Par let še prav lahko počakam, da postane Agata starejša in močnejša.

Nato sva molče jezdarila do doma.

Jurij se je vrnil pozno v noč.

Drugo jutro sem se nekaj zaležal, ker sem bil od vina utrujen. Ko sem vstal, je belila Agata peč za kruh. Zdelo se mi je, da se pred pečjo z nekom razgovarja.

Ob steni sem se približal. V tistem hipu sem razločil, da je govoril Jurij:

»Ne bodi huda, Agata!«

Ošabno mu je odgovorila:

»Ne vem, čemu naj bi bila!«

Jurij je še pristavil: »Ne bom več plesal z ono iz Scheffertna!«

Zasmejala se je: »Zavoljo mene lahko plešeš s frajmanovo iz Ljubljane! Mene puščaj pri miru, pa bo prav!«

Stopil sem okrog stene pred peč. Agata se je takoj sklonila, pograbila dračja ter ga metala v ogenj. Jurij je odšel brez besede. Prav se mu je zgodilo, da ga je deklica tako odločno odgnala. –

Prestali smo zimo. Jesen je bila lepa in dolga, zatoorej smo se s steljo in kurjavo preskrbeli, da smo v mrazu lahko izhajali. Posebnega nismo doživeli, samo kaj neznatnega, kar se je kmalu pozabilo.

Pokojni škof Albreht Sigismund je imel na gradu v Loki hčer svojega brata, Evo Magdaleno, suho in okrog trideset let staro žensko. V cerkev je rada hodila; ali pa je znala kaj delati, nismo izvedeli. Visokemu gospodu je bila prejkone v nadlego in je menda grajskemu glavarju večkrat pisal, da naj jo skuša omožiti na kak grad. Grajski glavar se je na vse strani trudil, da bi jo spravil v kako imovitejšo rodbino, ali Eva Magdalena je ostala samica, ker je od graščinskih ljudi nikdo ni hotel vzeti. Imela je velik nos, dote pa malo, ker se škof Albreht Sigismund ni hotel vezati, nego kvečjemu s petimi sto goldinarji. Pri tem se ni niti jasno izrekel, ali nemške ali deželne veljave, kar se takoj precej pozna.

Za svojo osebo Eve Magdalene nisem poznal in je v svojem življenju nikdar nisem videl, zato ne vem, je li bil njen nos res tako dolg, kakor se je govorilo.

O božiču me je obiskal mestni pisar Konrad Fuehrnpfeill. S tem gospodom sva bila sklenila nekako znanstvo, ker mi je šel v marsičem na roko. Tudi se je rad oglašal na Visokem in ni nikdar odhajal praznih rok, ker taki gospodje, ki imajo malo plače in dosti otrok, radi kaj vzamejo.

Grajski glavar ženi Evo Magdaleno na Visokem

Ko je torej prišel tistega božiča gospod Fuehrnpfeill na Visoko, mi je po dolgih ovinkih namigaval, da bi me Eva Magdalena rada vzela, da bi me to prikupilo pri gospodu grajskem glavarju in da bi sveti gospod škof tudi ne delal težav. Pa se nisem dal pregovoriti, ker Eve Magdalene nisem hotel vzeti in naj se je baron na gradu še tako jezil; bil sem tudi prepričan, da je ravno on pisarja k meni poslal.

Izvedeti pa je moral za vse to tudi brat Jurij; morda mu je pisar sam kaj izklepetal. Tudi družina je izvedela ter se je tisto zimo radi te snubitve dostikrat smejala. Jezikala je reči, ki niso bile umestne, ker se sploh ni imela vtikati v moje zadeve. Dalje sem tudi opazil, da se je Agata odtistihmal še glasneje smejala in da me je tu in tam prav čudno pogledala, kar mi je služilo v tolažbo. Toliko lahko zapišem, da je takrat moje srce že bilo polno ljubezni do tega veselega in pridnega dekliča in da sem bil že takrat trdno sklenil, da postane ona moja gospodinja ali pa nobena druga. Od takrat, ko je brat Jurij toliko plesal z Ano Renato, nista bila več prijatelja z Agato, da, skoraj pogledala ga ni več, kar je bilo v redu, meni pa v tolažbo.

X

Okrog sv. Jurija smo doživeli nekaj nepričakovanega.

Pričela so se dela na polju in delavec mi je dohajal prav, naj je prišel, od koder je hotel.

Marks Wulffing pride na Visoko

Ko smo nekoč večerjali, je stopil v hišo človek dolg kakor hrast, da sem takoj vedel, da dela kakor živina. Tak delavec mi je bil vsekdar všeč. Voščil nam je, da bi Bog blagoslovil, kar jemo. Nato je hotel sesti k peči, kakor da je sit do vrata.

Vzlic bradi, katera mu je bila zarastla obraz, sem ga vendar spoznal. Ni me pograbila jeza, ker to, kar se je zgodilo v Loki, sem bil že davno izbrisal iz svojega spomina. Kot sorodnik je prišel pod mojo streho, in kot takega sem ga hotel sprejeti. Zato sem spregovoril:

»Ti si Marks? – K mizi sedi in najej se! – Od kod prihajaš?«

Sedel je k mizi ter odgovoril:

»Naravnost iz Davč. – Nisem mislil, da me spoznaš, Izidor.«

»Slaba bi bila, da bi svojega bratranca ne spoznal,« – in vprašal sem:

»Kaj pa oče Jeremija? Je pri dobrem zdravju?«

»Pri zdravju je že, ali siten je, da ni izhajati z njim.«

Hotel je povedati še več, pa mu nisem pustil, ker je bilo morda kaj takega vmes, česar ni smela slišati družina. Pozval sem ga torej, da naj se najprej najé in da mi pozneje lahko vse pove, kar mi povedati hoče.

Jedel je za tri in morda še za več oseb.

Ko je odšla družina, smo ostali z Marksom in Jurijem pri mizi, da smo izpili nekaj vina, kar se ni moglo opustiti, če je prišel sorodnik v hišo!

Marks je veliko pripovedoval: da je Jeremija Wulffing star kakor zemlja, da visi na svojem posestvu kakor klop na pasjem repu in da hoče imeti, da naj mu otroci tlačanijo in le tlačanijo. On, Marks Wulffing, postaja starejši, in ni je kmetije, katere bi se ne upal prevzeti in pametno gospodariti na nji. Tudi ima že izbrano nevesto, ki bi rada prišla v Davče, pa seve ne za deklo, pač pa za ženo, ki daje poslom ukaze. Tudi on noče biti več brezplačen hlapec, kar je očetu že povedal. Ta se ni dal premakniti, ker je trmast, kakor je trmasta vsaka nemška glava, najsi je stara, najsi je mlada. Z očetom sta se torej grdo sporekla, in da pove vse po pravici in resnici:

ušel je z očetovega doma. Če že mora hlapčevati, hlapčuje lahko pri tujih in ne pri očetu, kjer si zasluži komaj obleko. Če ga čem vzeti, ostane pri meni, če ne, si poišče službe drugod.

Vedel sem, da se taka jeza hitro ohladi in da jo bo Marks Wulffing v štirinajstih dneh zopet odkuril. Vzel sem ga torej v službo ter mu obljubil plačo prvega hlapca z dostavkom, da se lahko vsak hip povrne k očetu, da ne bo mislil, da hočem zdrabo delati med njim in sinom.

Tako je prišel Marks Wulffing. S sabo pa je prinesel nesrečo, in sicer najhujšo, ki se more v hišo prinesiti. –

Preteklo je štirinajst dni, ali prav nič se ni pripravljalo, da bi zopet odšel. Lotil se je dela z veliko vnemo in bil prvi hlapec, kakor boljšega do tistih dni še nisem imel.

Margareta pride po Marksa

Ko so pretekli trije tedni, je prišla ponj sestra Margareta, ali skril se je pred njo, da ga niti videla ni. Bila je še lepše dekle kakor prej, pa me ni prav nič ganila, ker sem takrat že mislil na Agato, ki morda ni bila bolj zala od Wulffingove hčere, ki mi je pa bila namenjena. –

Pred hišo na Visokem smo imeli ozko klopco, in na to sva sedla z Margareto, ki se je tisti dan odpravljala.

»Pri nas,« je pričela tarnati, »pri nas je sam prepir in prav je, da ni Marks doma, ker sta se z Othinrihom skoraj vsak dan stepla do krvi.«

»Potrpeti se mora v življenju,« sem jo tolažil. »Koliko sem moral jaz potrpeti s svojim očetom.«

»Vem, vem,« je hitela, »ali vendar je težko.«

Čez nekaj časa je vprašala: »Ali imaš še facoleteljček, ki sem ti ga dala?«

Ko sem pritrdil, se je razžalostila: »Kako si mogel tako pozabiti name!«

»Margareta,« sem ji odgovoril, »človek ni gospodar svojega življenja. Če plezaš vrh drevesa, si visoko pod nebom; če se zlomi veja pod tabo, padeš na zemljo in polomiš se, morda do smrti. Pod mano se je zlomila veja, in sedaj nisem več gospodar svojega življenja.«

»Nič ne rečem,« je zajokala, »ali pozabiti te ne morem.«

Mirno sva vzela slovo, a skoraj govoriti ni mogla in kakor lešniki debele solze so ji prihajale iz očesa. Povedala mi je še enkrat, da bo čakala name in da me morda le pričaka.

V resnici me je pričakala! Bila je tako božja volja, ki navsezadnje vse prav naredi in se usmili vsakega siromaka. In kdo je bil večji siromak od mene, ki sem bil gospodar obeh kmetij na Visokem! –

Marks je ostal pri hiši, pa se je čudno spremenil. Bil je ponižen in pokoren, da se je prikupil meni, gospodarju, in družini. Bil je tudi silno zgovoren in veliko je vedel pripovedovati. Kadar smo sedeli pri mizi, je bilo vedno dosti smeha.

Da bi se bil Marks za Agato kaj pehal, ne morem zapisati. Kadar je z njo govoril, je govoril tako kakor z vsako drugo. Vzlic temu je bila deklica pristopna njegovim šalam, in če je utihnil, je zaprosila: »Marks, še kaj povej!« In zopet jih je bril Marks in Agata se je smejala, da je kar zvonilo po čumnati!

Tu in tam se je pripetilo, da je z Marksom klepetala v nemščini, kakor je navada v njenem rojstnem kraju. Mi nismo umeli ničesar, a Davčar je umel vse. Pri ti tuji govorici, na kateri pa čisto nič ni bilo, je Marksu včasih nekaj iz očesa šinilo, in sicer naravnost proti deklici. Pa tudi na tem nisem opazil nič krivičnega, ker se veseli ljudje radi spogledujejo, kar gotovo ni pregrešno. Še dobro mi je delo, da je bila deklica tako zadovoljna in da je pri tem pozabila na kraje, kjer je prišla na svet.

Te govorice ni bil vesel brat Jurij. Če sta pričela Marks in Agata govoriti nemško, je vselej utihnil in ni več spregovoril besede. Nekaj časa je še obsedel, nato pa je odšel od mize, in najsi še ni bila prinesena zadnja skleda. Meni se je tako obnašanje videlo otročje, ker je brat Jurij moral vendarle vedeti, da Agata zanj ne mara in da deklica ni bila namenjena njemu! –

Prišla je jesen, za njo zima, in ta je bila od leta 1694 na leto 1695 posebno trda in huda. Padlo je toliko snega, da ljudje niti k maši niso hodili in da tudi pri podružnicah ni bilo sv. opravila, ker radi zametov ni mogel priti k božji službi niti gospod niti drug človek. Živelimo na

kupu; kar je bilo dela, smo ga hitro in lahko opravili. Pri jedi pa smo sedeli neskončne čase, in dobro je bilo, da smo imeli Marksa, ki nas je kratkočasil s svojo govorico.

Dosti je bilo snega ali poti so se le uglasile in poglobile; še celo v hribih so se napravile gazi, po katerih se je pripravno hodilo.

Pričele so se preje. Imenitna je bila preja v hiši soseda Jakoba Debelaka. Prav dobro je bila obiskana in še celo iz oddaljenih selišč Gabrške gore in Gore sv. Sobote so prihajale deklice s svojimi spremljevalci. Kadar so se v pozni noči vračali, so prižigali bakle, da se je iz dalje videlo, kot bi se vlekla rumena kača po gazeih.

Od nas smo imeli blizu do Debelaka, zatoorej ni Agata z deklama nikoli izostala od preje. Kadar je družbica odhajala, je bilo nekaj pisanih pogledov, ker sta se Marks in Jurij prepirala, kdo bo nosil dekletov kolovrat. Agata je odločila, da nosi enkrat Jurij, enkrat Marks. Ta z razsodbo ni bil zadovoljen ter se je skliceval na to, da je pravica hlapcev nositi kolovrate, domači sinovi pa nimajo te pravice, ker bi se sploh ne spodobilo, da bi opravljali hlapčevska dela. Odločba je bila pametna, pa sta vendar oba kazala dolge nosove, Jurij in Marks, dokler nisem potrdil dekletovih besed. Najraje bi bil sam nosil kolovrat, kar pa bi bilo veliko pohujšanje, ker je proti vsaki spodobnosti, da bi gospodar zahajal na prejo, še bolj pa, če bi nosil kolovrate predicam. Hudobni jeziki namreč nikdar ne mirujejo in grde govorice nastanejo kar čez

noč, da si zapreden v pajčevino, pa sam ne veš, kako in kdaj!

Sicer se na teh prejah pri Debelakovih ni posebnega pripetilo. Po dolini se ni govorilo o njih in še celo gospod župnik mi nikdar ni omenil besede o njih, ker je bil Jakob Debelak pobožen mož, ki bi gotovo ne pripuščal nespodobnosti pod svojo streho.

Po svečnici, ko se je imel pričeti štiridesetdnevni post, se je morala preja razdreti.

»Danes bomo prejo razdrli,« je omenil Marks pri južini, »in dogovorili smo se, da je vino moje. Izidor, pripravi mi torej sodček dobrega vina in pri moji plači ga potem v račun postavi, če ti je prav!«

Prav mi je bilo, ker je bila navada, da je takrat, kadar se je preja razdrla, preskrbel ta vino, drugi pa druge potrebščine. Pripravil sem torej sodček dobrega vina; Marks in hlapec sta ga še popoldne spravila k Debelakovim.

Drugi so prinesli suhega mesa in tudi bele pogače: fantje iz Loga so najeli dva godca, in sam Debelak je zaklal jareta, ker se ni hotel delati grdega.

Tako smo živeli, dasi je šiba božja še vedno visela nad nami.

Cesar je imel vojske na vse strani svojega cesarstva in človeška kri je tekla v potokih po zemljah, ki so nam bile tuje in kjer nismo imeli ničesar iskati. Da pa je mogel peljati vojsko, je jemal cesar svete podobe našim

cerkvam ter jih spreminjal v denar. Odnehati ni hotel! In ravno tiste dni je šla govorica po deželi, da nam bodo vzeli vsakega petindvajsetega moža, češ gospod Eugenius potrebuje armade.

Ali mi koljemo jareta, mi pečemo pogače in še celo godci nam piskajo, da se moremo sukati v pregrešnem plesu! Koliko pa je bilo let, kar našim gospodinjam ni ostalo drugega kakor trava za lonec. Prav ima Gospod Bog, da nas še vedno tepe!

Komaj se je stemnilo in ravno da smo še imeli čas povečerjati, že so se oglasili godci pri Debelaku. Moja družina je kar drla k sosedu, ali poprej je bil vsak površno opravil svoj posel, tako da sem moral sam vse pregledati, ali je dobila živina in drobnica, kar ima dobiti, in če se ni pustilo kaj ognja, da bi nastala nesreča.

K Debelakovim sem prišel malo pred deseto. Doma je ostala hiša čisto brez človeka. Vsa vrata sem vestno zaklenil, da bi ne prišel tat nad moje blago. Pa bi bil tudi lahko prišel, ker se poslopje ne da tako zapahati, da bi se hudobnež ne priplazil v njega, če že hoče krasti tuje imetje.

Tako je tiste dni viselo moje srce na posvetnem imetju, in prvo, kar je imelo pri meni najvišjo ceno, je bilo ime visokega gospodarja. To ime sem obdajal z okvirom svojega samoljubja, kakor se obda lepa podoba z zlatim okvirom ter se obesi na prvo mesto v hiši. Kakor Mojzesovo zlato tele je stalo to ime vsak hip pred mano

in daritve sem mu prinašal, dokler ni prišel gospod Jezus, pa je razbil tele in mene, in sicer oba na drobne kosce! Tako sem bil kaznovan – prvič, ker nisem vedel, da je človek samo smet v božji roki in da je smešno, če ga ni v življenju sama ponižnost – drugič pa nisem vedel, da je naša presveta vera čista in zgolj čista ljubezen: če imaš torej kake dvome, odloči se vedno za ono stran, kamor ti kaže ljubezen, gola in čista ljubezen! Ker vsega tega nisem vedel, me je pohodil gospodar sveta in kakor drobno zrnje me je vrgel v prah na cesto, da so po meni hodili težki vozovi življenja. –

Ko sem pri Debelakovih vstopil, je bila preja že skoraj ponehala. Trske so sicer še močno gorele v svojih železnih obročih, ali le nekaj predic je še gonilo svoje kolovrate, nekaj takih, katere niso bile najgorše in za katere se ni dosti brigal nespametni moški spol.

Plesali so. Miza je bila obložena kakor pri svatovski pojedini. Vino se je točilo in temu in onemu je že stopalo v prazno glavo. Čula se je že tista neslana govorica pijanih gorjanskih fantov, iz katere se tako rad napravi pretep.

Marks je bil danes stari Marks: prav tak, kakor tisti dan, ko se je hotel metati z mano in Lukežem. Pri plesu je segal po najgorših, in če je vedel, da ima ta ali ona svojega, je posebno dolgo plesal z njo, kar je zbujalo jezo in nejevoljo. Govoril je čez mero veliko, vsem je hotel zapovedovati, in če ga niso hoteli poslušati, je storil vendar

to, kar se je zdelo primerno njemu. Kazal je Tajčarja, ki je surov in ošaben, kadar misli, da se ga vse boji.

Po deseti uri je Marks zahteval svoj ples. Ker se je točilo njegovo vino, se mu je ta ples moral dovoliti, ker je bila to stara pravica.

Za plesalko si je izbral Agato, ki je bila danes posebno čedna s svojimi rumenimi kitami in s svojim rdečim licem. Bila mi je tako všeč, da kar očesa nisem mogel odtrgati od nje. Vzel jo je torej Marks ter se postavil z njo. »Sedaj, telički, glejte, kako plešemo mi, ki smo Tajčarji!« je vpil napihnjeno. Od strani je stala domača mladina in krvavih oči ga je gledala, pa se ni upala ničesar odgovoriti, ker je pila njegovo vino.

Podal je dekletu roko in plesala sta, da kaj takega še nismo videli v ti dolini. Meni sicer to skakanje ni dopadlo, ali dekletom se je žarilo po obrazih, če je Marks Wulffing med plesom skočil posebno visoko. Skakal je v resnici, kakor bi ga kdo z nožem suval v stegno. Časih je telo še celo tako zavrtel, da je z nogami silil proti stropu, z glavo pa proti tlom. Ko smo mislili, da bo z njo ravnokar sunil ob zemljo, se je bliskoma obrnil, da je zopet stal na nogah.

Našim dekletom je bilo to vrlo všeč. V kupu, ki se je nabral okrog mene, so sedele hčere imovitih kmetov s pogorja ter si pomenljivo pripovedovale da Marks ni hlapec, temveč da je sin premožnega kmeta iz Davč. Vse

je kazalo, da se Marksu odpira pot do kmečkih hčera, ki se v naših časih ne smejo močiti pri hlapcih.

Ali Marks se za te ženske ni zmenil; pozabil je še celo na ono, ki si jo je bil že izbral na domu v Davčah. Ali tembolj je silil v Agato. Veliko ji je govoril, ali ona mu ni odgovarjala, še smejala se ni, kar rade store plesalke, in to na vsako plesalčevo nespametno besedo. Plesala sta mirneje. Nekaj sta tleskala z rokami in hodila eden okrog drugega, kakor da bi ne mogla dočakati, da pride ta zopet skupaj. Navsezadnje se Marks ni mogel več krotiti. Prijel jo je okrog pasa, jo dvignil visoko nad svojo glavo ter se zavrtel z njo, da so Agatina bela krila kar šumela. Hipoma jo je spustil k sebi, jo objel ter se z bradatim svojim obrazom smukal okrog njenega, da me je napolnila kar najhujša jeza.

»Moja si,« je kričal kakor obseden, »moja in nikogar drugega!« Okrog sebe je gledal kakor bik na paši. »Pa mi jo vzemi kdo, če si upate!« je še pristavil in meril s pogledom Jurija in tovariše. Tudi mene je meril s tem pogledom, da je – najsi sem bil desetkrat gospodar – zakipela kri v mojem telesu.

Pa Agata ni bila zadovoljna s tako snubitvijo. Upirala se je, in ker je le ni nehal stiskati k sebi, smo videli, da je dvignila svojo roko in da je začela švrkati z njo po njegovem kosmatem obrazu, da je tleskalo.

»Pusti,« je govorila ostro, »pusti me – kdo te mara, grdoba grda!«

Ta udarec je vzel Marksu vso moč, ker izgubi mlad človek vsako ime, če ga je tepla ženska. Spustil je Agato in kakor izgubljena ovca obtičal sredi hiše. Obdajala sta ga smeh in krohot, kar ga je zapeljalo, da je storil nekaj, kar je bilo v takem trenutku najnespametnejše: siknil je grdo besedo, ki je veljala vsem in ki je torej vse razdražila.

Prvi je bil Jurij v njem, potem ga je obsula cela drhal, ki je zavoljo njegove ošabnosti kuhala jezo oni večer. Branil se je, kakor se je mogel, pa so ga imeli v hipu na tleh; topli so ga in suvali s težko okovanimi čevlji. Ubili bi ga bili, da nisva prihitela z Debelakom ter razmetala vseh, kar jih je viselo na njem, prav tako kakor čebele, če padejo na potnega konja.

Ko se je s težavo vzdigoval, je ječal in stokal. Marksa Wulffinga je bila groza pogledati: na glavi lasje šopoma izpuljeni, obleka raztrgana; ko je počasi lezel na noge, se je pokazalo, da je na eni nogi krevljal; po obrazu in po rokah pa je silila na dan kri v debelih kapljah. Vzlic temu se je odkrivalo na tem obrazu toliko jeze in toliko divjega sovraštva, da sem kaj takega videl pozneje še samo pri Turkih, kadar smo ujete v vrste postavljali in jim sekali glave!

»Ste me,« je tarnal, »ker vas je bilo preveč! Kakor mravlje ste se usuli na enega! Najbolj pa me peče, da me je tepla ženska – ženska, ki je od naših ljudi! Da bi vas vse hudič vzel!«

S to željo, ki mu je gotovo prihajala od srca, je odkreval.

Tako se je razdrla preja pri Debelakovih nekaj časa po svečnici v letu 1695.

Drugo jutro je bil Marks Wulffing izginil. Noč ga je pobrala in še svojega plačila ni zahteval.

Prišla je pomlad in pozabili smo kaj hitro na Jeremi-jevega sina. Na polju se je delalo, prav pridni smo bili in časa nismo imeli, da bi mislili na kaj drugega. Tudi Agata je bila pri vsakem delu, vesele in dobre volje, da smo jo gospodar in družina vsak dan še rajši imeli. Med njo in Jurijem nisem opazil ničesar, ker sem vedel naprej, da si bo fant take in enake muhe iztrebil iz glave.

Bilo je okrog binkošti in prav lepo je sonce sijalo. Stal sem pred hišo, in ko sem gledal proti Debelakovi brvi, sta stopala po nji dva loška biriča, vsak z dolgo sulico na rami. Pred njima je korakal grajski ječar Mihól Schwaiffstrigkh. Prav gotovo se nisem motil: nihče drug ni mogel biti kakor Schwaiffstrigkh, ker je nosil na hrbtu veliko bisago, katere ni nikdar puščal doma, kadar je nosil pečate po dolini. Napadla me je nemirna slutnja, da prihajajo ti trije k nam in da ne prinašajo nič dobrega s sabo.

V veži sta odložila hlapca svoji sulici ter ju prislonila k steni. Schwaiffstrigkh pa je veselo spregovoril:

»Jesti nam boš dal, Izidor – smo res lačni! Ta ›Flekte‹ nas je na vse jutro spodil iz postelje, da smo morali odriniti, ne da bi bili kaj zaužili.«

Hlapca sta molčala. Čudno pa se mi je videlo, kako sta ta dva človeka upirala oči v našo Agato, prav kot bi se bala, da bi jima kam ne odfrčala.

Če je vmes birič, tedaj ni veselja v kmečki družbi. Zatorej se je med jedjo le malo govorilo. Pač sem vprašal Mihóla po loških novicah. Malo se je zamislil, potem pa je počasi odgovoril:

»Najboljša novica je, da pride čez teden dni novi naš gospod škof, Joannes Franciscus, ki je ravnokar prevzel vlado. Pregledati hoče svoja loška posestva in glavarju bi kar privoščil, da bi ne bilo vse v redu. Pa kako hoče biti vse v redu, ko vem, da spravlja ta hudič v svojo malho, kar le more.«

Ko smo pojužinali, je odšla družina po opravkih in z njo tudi grajska hlapca. Zdelo se mi je, da jima je Schwaiffstrigkh nekaj pokimal, nakar sta se hitro vzdignila. Pri oknu sem videl, da sta z družino, ki je odhajala z Agato na polje, hodila tudi biriča in da sta imela pri sebi dolgi svoji helebardi.

Mihól je hotel nekaj z mano govoriti. Pričel je:

»Kako je? Si kaj prida pridelal lansko leto?«

Odgovoril sem, da ne preveč, da letina ni posebna.

»Pa je že kaj ostalo,« me je zavrnil kratko, posegel po svoji bisagi ter jo položil pred mé na mizo. »V mestu smo reveži: mi ne orjemo in ne sejemo in tudi ne žanjemo.«

Takrat sem že vedel, da mi ima nekaj posebnega povedati in da to, kar govori, ni bilo še tisto, kar je hotel povedati. Bal sem se, da bo kaj hudega.

Zopet je prišel:

»Čudni časi so. Pregrehe se gode in gorje nam, če bi na gradu pravice ne bilo.«

Resno je gledal in nekako mimogrede je še omenil: »Svinjsko gnjat bi kupil, če bi se dobila kje tod, in nekaj moke. Bog ve, da sem je potreben!«

Vedno dajati in le dajati – tega se naveliča najimovitejši gospodar! Schwaiffstrigkh je opazil, da mi njegove besede niso všeč, in se ni dotaknil prejšnje zahteve. Pri oknu je pogledal ter spregovoril:

»Čas bo, da se odpravimo, če hočemo še pri dnevu v Loko priti. Agato poklič!«

»Čemu?!« sem vprašal in že so se mi šibila kolena.

»Z nami bo morala,« je odgovoril Mihól suhotno. »Na gradu jo hočejo imeti – pa mislim, da ne bo nič hudega!«

V strahu sem pograbil Schwaiffstrigkhovo bisago, drl z njo na kaščo ter jo napolnil z vsem, kar je poprej hotel imeti.

Prosil sem in mož mi je tudi obljubil, da bo z dekletom v ječi človeško ravnal.

Jurija sem poslal po Agato. Z njo je pridrla v hišo vsa družina, in ko se je izvedelo, da hočejo Agato odpeljati, je vse jokalo. Samo deklica je bila mirna in še tedaj, ko

so ji hlapci zvezali roke, ni izgubila poguma. Deklam je dajala ukaze, da naj ne pozabijo na to in ono, da naj ne porabijo preveč masla, da naj skrbe, da bodo Jurijeve in moje reči o pravem času oprane in pripravljene.

Zase je le malo skrbela. Nekaj cunj je bila nabrala v culo, in to je nosil Jurij, dočim sem nosil jaz nabasano Schwaiffstrigkhovo bisago. Spremljala sva jo do Loke, ker se mladega dekleta ne more puščati v rokah surovih hlapcev, ki v samoti in v mraku niso izbirčni.

Koder smo hodili, so prihajali ljudje iz koč in vsi so povpraševali: »Jezus – kaj je naredila?« Sramota je hodila z nami in le malo smo govorili na tem žalostnem prehodu.

Moledoval sem pri Schwaiffstrigkhu, da naj z Agato lepo ravna in da naj ji v ječi ne napravlja posebnih težav. Obljubljal mi je in ponavljal: »Izidor, ne delaj si skrbi! Kaj more biti? Kaka malenkost, kaka lažniva čenčarija poljanskih babnic. Če bi bilo kaj hujšega, veruj mi, da bi mi ne bilo ostalo neznano, ker mi gospod glavar vse pove, kar je imenitnejšega.«

Po kratkem premolku je še dostavil: »Ko si pa ravno v Loki, ne bo napačno, če stopiš h gospodu baronu, da naj mehko ravna z Agato.«

Ali ni mi hotelo v glavo, da bi prosjačil okrog »Flek-teta«, ki me je vrgel v klado. Tako močna je bila takrat v meni posvetna ošabnost.

Še to naj zapišem: Ko smo prišli do prvih hiš v Zmincu, se je stemnilo nebo in kar v hipu se je usula toča, debela ko kurja jajca. Komaj smo zbežali pod streho. Toča pa je razbila polja in zeleno drevje od Brodov do loškega mesta. Žita, ki so lepo kazala, je stolkla v zemljo in marsikomu je vzela kruh, da je potem stradal v zimi.

Pri temni noči smo oddali Agato na grad. Jaz sem takoj odrinil domov, Jurij pa je ostal v mestu. Schwaiffstrigkh mi je potem pripovedoval, da je brat drugi dan prišel h grajski glavarici ter jo na kolenih prosil, da bi se zavzela za revno deklico in jo branila pred surovimi hlapci. Jurij mi o tem ni ničesar povedal, pač pa se je gospa v resnici brigala za deklico.

Živeli smo v groznih časih! Jezus Kristus pa mi je bil prva in zadnja tolažba.

XI

Nad mojo hišo je ležala Gospodova roka! Težka kakor železo in trda kakor skala, ki tiči v trebuhu gore, odkar je bila ustvarjena! Molili smo, udeleževali smo se božje službe – ali Gospod se ni omehčal, ker ni mogel pozabiti Jošta Schwarzkoblerja krvave smrti! In tako se je srdil, da je trl otroke obeh in otrok otroke, ker sta bila oba velika grešnika, tako Polikarp Khallan kakor Jošt Schwarzkobler!

Ne vem koliko tednov pozneje je bilo, ko se je sosed Debelak na poti iz Loke ustavil pred mojo vežo. Videl sem, da bi rad govoril z mano. Tedaj smo sosedje živeli med sabo v ljubezni: kar je bolelo enega, je občutil tudi drugi, in če je ta jokal, se prvi ni smejal, kakor je to v Nemcih menda v navadi. Od takrat, ko so nam Agato odpeljali, se pri meni ni veliko delalo. Le toliko smo gledali, da živina ni stradala in da ni žeje trpela; v drugem pa smo roke križem držali ter si skrivoma brisali oči. Tudi gospodar ni bil drugim v zgled, postopal je, kakor je postopala družina.

Tisto popoldne, ko se je sosed vračal iz mesta, sem torej sedel brez dela na klopci pred hišo. Glodalo me je po možganih: Kaj je mogla, pri ljubem Jezusu in Kristusu, zagrešiti, kaj je vendar počela Agata, da jo je smela pravica potegniti k sebi? V cerkvi in povsod pa so nas poučevali, da pravica ne dela nikomur krivice! V moji glavi se je vse vrtelo, vse se je sukalo v ti glavi, da bi me bilo, da me ni v svojo brambo sprejel patron sv. Izidor, zapustilo še tisto malo pameti, katero je delil gospod Bog visoškim sinovom!

Pred mano je torej obstal Jakob Debelak. Opazil sem, da išče besede, katere je hotel spregovoriti. Njegovo lice ni kazalo krvi in ustnice so se mu tresle, ko jih je skušal odpreti. Nekaj trenutkov sva se gledala in takoj sem opazil, da ima sosed v očeh vse polno vode. »Utrgala se bo skala,« sem si dejal, »in kakor se je zvalila na očetov grob, se bo zvalila name!« – Sosed si je opomogel ter spregovoril s prisiljeno lahkodušnostjo:

»Novi škof je včeraj prišel. Loka je bila pokonci. Dve imeni ima, Janeza Frančiška ga imenujejo.«

Vedel sem, da to ni tisto, kar mi je hotel povedati. Tiščal sem pogled v njegov nemirni obraz in ničesar mu nisem odgovoril.

»Pri Vodnih vratih je prijahal,« je govoril Debelak, »in starešinstvo ga je pozdravilo. Janeza Frančiška ga imenujejo, da ti povem.«

»O našem dekletu si kaj slišal?« sem zajecljaj boleče.

Nisem bil slep in opazil sem, da je ravno zaradi dekleta prišel k meni. Pogledal je proti nebu in beseda je težko prihajala iz njega.

»Čakaj no, da ti povem! Na trgu sva se srečala z mestnim pisarjem, saj ga poznaš, gospoda Boltežarja. In ta mi je naročil, da naj ti povem – – Čakaj no, da ti povem – –« Na čelu se mu je nabirala rosa.

»Kaj mi je že naročil? Čakaj no, da ti povem – – Novi škof je prišel in gospod Boltežar, ki je tvoj prijatelj, bi ti svetoval, da stopiš k škofu, da bo prav in da ne bo škodovalo – –«

»Zavoljo – dekleta?« sem zaječal.

»Fuehrnpfeill pravi, da zavoljo dekleta! Čakaj no, ravno zavoljo dekleta, in da ne bo škodovalo –«

»Ali se briga škof za take malenkosti?« sem vprašal plaho.

»Fuehrnpfeill pravi, da se briga!«

Zaihtel sem: »Za božjo voljo, kaj pa imajo proti dekletu?!«

Odgovora ni hotelo biti. Debelak je na vse strani obračal svoj obraz, tudi je nekaj brskal s prsti po sivih laseh. Končno je zamolklo odgovoril:

Sosed Debelak pripoveduje grozne reči in da se postavlja grmada na Gavžniku

»Dolže jo, da je delala točo, da je tvoje prašičke jahala nad tvojo hišo in da se je s hudičem rada imela.«

Planil sem kvišku. Kri je zakipela v meni in svet je razpadal okrog mene!

»Jezus Kristus! Ali ste nori? Naša Agata, moja Agata – –«

Jakob je miril: »Čakaj no, da ti povem – Jaz nič ne vem. Fuehrnpfeill pravi, da Marks nekaj pričuje in da hoče priseči –«

»Marks Wulffing?!« sem zakričal.

V meni je nekaj počilo in kakor iz dalje sem čul sosedov glas: »Fuehrnpfeill pravi, da se mudi, da je že prišel frajman iz Ljubljane, da na Gavžniku že grmado postavljajo – –«

Obdal me je temen oblak; po zemlji sem padel in občutek sem nosil v sebi, da letim v globok prepad.

Ko sem se prebudil, sem ležal v gorenji hiši in z vodo so mi močili glavo. Dva dni in še več sem ležal v svoji postelji in sveta okrog sebe nisem poznal. Proti stropu sem bil obrnjen in pred mojo ubogo dušo je stala – Agata z milim obrazom pod rumenim vencem rumenih kit in dvoje oces je imela, iz katerih je sijala deviška nedolžnost. Po tej ženski je hrepenelo srce visokega gospodarja! Odkar je ni bilo, sem jo pogrešal vsak dan; pri

vsakem koraku, ki sem ga napravil, je zdihovalo v meni nekaj po nji, na katero me je neločljivo vezala prelita kri Jošta Schwarzkoblerja! Vsak trenutek sem mislil le nanjo, ki mi je bila namenjena. In sedaj? Kaj je že pravil Fuehrnpfeill: Da so jo zaprli, ker se je s hudičem rada imela, in da je uganjala pregrehe, kakor jih uganjajo hudobne čarovnice?? – Cele noči sem se premetaval po plevnici in cele noči sem premolil k Materi Božji na Gori, da bi mi podelila milost, izvedeti, so li čarovnice na svetu ali jih ni. Dragi moj Odrešenik Jezus, pomagaj mi! Ali vse kriči po meni, da so, da so, ker bi jih drugače stoletja sem ne bili sežigali na grmadah! In vendar tudi vem, da so jih sežigali šele potem, ko so same skesano vse priznale. Čarovnice so – to lahko zapišem, ali da Agata ni, to tudi zapišem, ker bi je sicer ne bil Jezus in Izveličar določil Polikarpovemu sinu, da se s tem dá zadoščenje preliti krvi umorjenega človeka! Sveta trojica – ko bi pa vendarle bila?! Okrog naše zemlje se godi toliko pregreh, da ve zanje samo Stvarnik. In visoški gospodar naj stopi v zakon z njo, ki se je morda vozila na cerkniško Slivnico ali pa še celo na hrvaški Klek? Sveti Izidor, pridi mi na pomoč, da mi ne usahne pamet, da se mi ne usuši razum in da me ne zapusti vsako spoznanje!

Bil sem kakor odlomljena veja, ki je pri povodnji zašla v Soro: voda jo vleče s sabo in ustaviti se ne more. Taka veja je bila moja duša: božja jeza jo je drvila s sabo, da se nikjer ni mogla ustaviti! –

Četrtega avgusta, na dan sv. Dominika Guzman, sem bil že toliko okreval, da sem na vse jutro, ko še ni bilo na potu ne človeka ne konja, odrinil proti Loki. Tedaj se tudi pri kočah še niso prikazovali obrazi, tako da sem se lahko skril pred vsakim bitjem, ker je prišla nad hišo sramota, da sem moral gledati v zemljo in nikamor drugam. Ravnal sem se po besedah: »Če je komu volja, da hodi za mano, ta naj zataji samega sebe in svoj križ naj vzame nase in meni naj sledi! – Matth. 16,24.« In težak križ sem nosil na ramah, ko sem hodil proti mestu!

Loka je bila še vedno v prazniku, ker so Škofjeločani uživali preveliko srečo, da so imeli v svoji sredi lice modrega in predobrega svojega novega gospodarja. Za svojo osebo nisem bil deležen te sreče in prav ustrašil sem se velike zastave, katera se je vila z grajskega stolpa. Dušila me je misel, da bom ravnokar hodil najbridkejšo pot na ta kastél pred njega, ki je bil mogočen, pa gotovo tudi trdosrčen gospod. Kakor sem že zapisal: praznično so bili oblečeni meščani, praznično posli. Sicer jih ni preveliko prihajalo na trg, ker je naša narava taka, da se visokim gospodom, in najsi jih ljubimo, radi izognemo.

Pred Wohlgemuetovo gostilno je stal Mihól Schwaiffstrigh in je temno gledal:

»Si tudi prišel gledat novega škofa?« me je čemerno vprašal. O Agati ni spregovoril ničesar, za kar sem mu vedel zahvalo, ker človek o svoji sramoti ne govori rad z biričem.

Dostavil je: »Da bi le kmalu odletel, od koder je priletel!«

Vprašal sem: »Ali se ti krivica godi?«

»Kaj naj ti pripovedujem!« se je zatogotil Schwaiffstrigkh. »Na gradu je vse prevrnjeno, vse premetano in gospod Joannes Franciscus zapoveduje kakor kak švedski general. Kakšne besede ima – da se že treseš, preden jih je spregovoril! Pravijo, da je bil oficir, prej ko je prestopil v Cerkev. Mogoče, da je bil, mogoče, da ni bil – vede se, kakor da je bil! Ko bi ti videl, kak je danes naš ›Flekte! Kar v nič ti zleze, prej ko ga opaziš v pesku pred sabo! Ali misliš, da imam jaz kaj govoriti? Še toliko ne kot podgana v ječah! Nekega voleta je privlekel s sabo, in vole je tukaj, vole je tam, mi pa, ki opravljamo pošteno službo, moramo tiščati jezik za zobmi!«

Še nekaj je grčal, potem pa je dejal: »Za pijačo tako vem, da ne daš!«

Odrinil je in videlo se mu je, da je rad zapustil mojo družbo, ker je prejkone sodil, da bom pričel povpraševati po Agati, kateri je bil ječar. Iz njegovih besed pa sem sklepal, da bo moja pot na grad še bolj trnova, nego sem mislil. Kaj naj zapišem? Bog se me usmili!

Pred mestno pisarno sem čakal, da bi prišel mestni pisar Boltežar Fuehrnpfeill. Ko je prišel, se je podal na grad ter mi potem pri Wohlgemuetu naznanil, da je s pomočjo mladega prošta pregovoril milostljivega gospoda škofa, da bom smel ob dveh k njemu v sobo, da ga

morda pregovorim, da ne bo dal sežgati Agate, katera je bila obdolžena tako grozne hudobije. Ta strašna beseda me ni mogla več potlačiti, ker sem bil že takrat potlačen do zemlje!

Poslovil se je: »Pa glej, da ti glava z rame ne uide, potem ne boš nič opravil! In preveč se ne boj; visoki gospod je sicer grenkih besed, a ne misli tako hudo! Vsaj prošt mi je pravil tako. Pogum naj ti torej ne zleze pod pete in naj gospod Joannes Franciscus še toliko po francosko kriči!«

Ko je odhajal, je še dodal: »Pridi točno, ker si drugače takoj v zameri! Pozneje pa pridi povedat, kaj si opravil.«

To je govoril v namenu, ki mi ni bil prikrit: za svojo službo je pač zahteval plačila, katero mu je tudi šlo in za kar sem že imel v žepu par zlatov, ki mu jih pa na trgu nisem mogel izročiti.

Moja trnova pot na loški grad in o tem, kaj vse sem doživel pred gospodom škofom Janezom Franciškom

Točno ob dveh sem stopil na grajsko dvorišče. V velikem poslopju ni bilo čuti življenja. Samo po hodniku pred škofovim stanovanjem je korakal gor in dol gospod prošt od Sv. Jakoba in bral v knjigi. Bil je mladi gospod Urh Falenič, nečak nekdanjega poljanskega

župnika. Tik svoje prošnje je opravljal službo grajskega kaplana, kadar je prišla njegova milost na svojo graščino. – Opazil me je ter takoj k meni prihitel.

»Prav je, da si točen,« me je pohvalil, »ker naš gospod nerad čaka! – Tukaj počakaj!«

Pustil me je na hodniku. Srce mi je tolklo kakor še nikoli v življenju, ker še nikdar nisem govoril z resničnim škofom, kakor je bil milostljivi gospod Joannes Franciscus, ki menda ni bil dosti manj od nemškega cesarja. In kakor oster nož mi je presunilo srce, ko sem pogledal na široki, črni grajski stolp, ki se je ravno pred mano vzdigoval proti nebu. Pred mojimi pogledi so se odpirale globoke, temne ječe, v katerih jetniki niso mogli ne stati ne ležati, in kar zdelo se mi je, da čujem rožljanje težkih verig. Zopet zapišem: Jezus, usmili se me!

Gospod Urh je kmalu prišel ter me peljal v nekako predsobo. Govoril je:

»Naš gospod je čuden! Po vsi sili se je naselil v sobi, kjer sta hlapca umorila svojega škofa Konrada. Hoče se vojskovati s strahovi in vsako noč spi na postelji umorjenega mučenika. Pa se preveč ne boj, Izidor, je vendar dober gospod!«

Tu se je obrnil do nekega človeka z veliko kodeljo na glavi ter mu ukazal: »Valet de chambre, naznanite naju njegovi presvetli milosti!«

Ta človek je bil prejkone tisti »vole«, o katerem mi je pravil Schwaiffstrigkh. – S tihim korakom je pristopil k

vratom, jih odprl in nekaj spregovoril, nakar mi je namignil z roko, da naj vstopim.

Gospod Urh je ostal v predsobi, jaz pa sem vstopil v škofovo čumnato, ki se od tedaj, kar sem jo videl, ni bila spremenila. Križ na steni je bil še tu in tudi neznatna postelja. Pri oknu je bila miza in nekaj stolov okrog nje. Na enem je sedel novi naš gospod škof.

Joannes Franciscus, kako krivo bi te človek sodil, če bi te bil sodil po trpkih tvojih besedah!

Zapisati moram, da sem si mogočnega gospodarja velike škofije predstavljal drugače, kakor ga je ugledalo moje oko tisto popoldne. Na širokem stolu je sedela neznatna oseba, tanka kakor bilka sredi senožeti, v obnošeni obleki, ki je kazala obilo lis, tako da bi bil lahko pričal, da so poljanski župniki hodili v boljšem talarju, ko ga je nosil Joannes Franciscus tisti dan. Kar je kazalo na naslednika apostolov, so bile rdeče niti, s katerimi je bil obšit talar, in pa gumbi, ki so bili tudi rdeči. Okrog vrata ni nosil zlate verige, kakor jo nosijo navadno gospodje škofje, samo izmed gumbov na prsih mu je gledal velik zlat križ, ki pa še ni bil posebno posut z dragimi kamni. Okrog vrata sta mu tičali dve majhni beli zaplatici, ki sta pričali o njegovi duhovniški veljavi.

Taka je bila podobica našega novega škofa. Njegov drobni obraz pa, katerega bi bil lahko z dlanjo pokril, je govoril vendar o celem škofu. Vsaka črtica na tem obrazu je govorila, da Joannes Franciscus ni mož, s katerim

bi se smelo šaliti. Ta obrazek, ki ga je obdajala majhna siva lasulja, je nosil železne črte, in dasi so oči prijazno gledale v svet, sem se kmalu prepričal, da tanka usta pod nosom, ki je bil nekoliko bakren, vedo zapovedovati, kakor lahko zapoveduje višji cerkveni pastir svojim podložnikom. Visoki gospod ni prikrival, da ljubi pijačo, ki se rodi po zelenih vinogradih, z zmernostjo sicer in s tistim dopadenjem, s katerim uživajo priletni, modri gospodje, najsi so cerkvenega, najsi pa posvetnega stanu, ta sad blagoslovljene zemlje. Gospod Joannes Franciscus je namreč v tistem hipu povzdignil srebrno čašo ter pil iz nje počasi in zavedajoč se vrednosti izpite kaplje. Bil je prejkone najboljši črnikalec, katerega so vselej in pri vsaki priliki imeli v grajskih kletih. Nato je posegel z roko v pozlačeno skledico, katera je bila nasuta z drobnimi belkastimi smokvicami.

Te smokve je milostljivi Joannes Franciscus vzlic moji navzočnosti kaj marljivo nosil v svoja usta. Samo od strani je pogledoval proti meni, potem pa je takoj zopet posegel v skledico. Moral sem torej misliti, da mu ni všeč, da še ne klečim, kakor je zapovedano, če prideš pred škofa. Takoj sem pokleknil ter se ponižno trkal po prsih.

V tistem trenutku se je obrnil škof proti meni ter zakričal:

»Pierre, valet de chambre!«

Pri vratih se je prikazal starec, tihostop, z veliko kodeljo na glavi, ter se globoko priklonil pred svojim gospodom.

»Pierre,« je spregovoril trdo, »povej temu človeku, da se pred človekom ne kleči! – Ali meniš, da sem ›Flekte‹, kateremu je Bog ustvaril glavo, možgane pa mu je ustvariti pozabil?« Pričel se je smejati tako, da se mu je na obrazku smejala vsaka črtica, očesci pa sta se mu svetili kot iskrici. In še enkrat je ponovil: »Kaj meniš, da sem ›Flekte‹?«

Ko je sluga izginil, je pokazal Joannes Franciscus na stol pri mizi: »Sédi!«

Tako me je presunila ta čast, da nisem vedel, kdaj in kako sem prišel na stol.

Nato je pograbil celo prgišče belih smokvic ter jih stresel predme na mizo: »Jej!«

In zopet je bila soba polna njegovega glasnega in zdravega smeha.

Moral sem jesti smokve, ali ni jih dobro jesti z visokim gospodom

Nerad sem jedel vpričo takega gospoda, pa sem moral, ali grižljaj mi ni hotel iz ust.

Joannes Franciscus je medtem premetaval neke spise, potem pa vprašal:

»Izidor Schwarzkobler?«

Odgovoril sem: »Khallan – če hočete, zapišete tudi lahko Khallain, vaša milost!«

»Torej ni sestra, morda nevesta?«

Tega nisem mogel reči, ker gospodar dveh kmetij na Visokem ni mogel pripoznati, da je ženska, ki je zaradi čarodejstva tičala v ječi, njegova nevesta! Pojasnil pa sem milemu gospodu, kako je prišla Jošta Schwarzkoblerja vnukinja v mojo hišo, vendar nisem omenil umora, za katerega je moj oče že dajal odgovor pred nebeško sodbo.

Nekam skrčil se je drobni obraz gospoda Janeza Frančiška in prav skupaj so mu zlezle obrvi, ko je še vprašal:

»Ni te torej privedla k meni ljubezen do nesrečne ženske, pač pa ljubezen do tvojih dveh kmetij, ki bi prišli v sramoto, če obsodimo Agato Emo Schwarzkoblerjevo?«

Nehote sem zaječal: »Hudo je živeti pod tako sramoto!«

Škof se je suhotno zasmel.

»Ne vem, kaj bo! Ti pregrešni Agati Emi se očitajo pregrozne reči. Tu berem, da je imela s hudičem pravo zakonsko zvezo, tako da se čudim, da se ni kaj rodilo iz tega peklenskega zakona – vsaj kaj prašičkov, da bi si jih ne bila izposojala pri tebi, kadar jo je mikalo jahati v kolobarju nad tvojim domom! In temu Marksu Wulffingu se je kar zajedla v meso in moj premodri Mändl je spisom priložil kremen, ki ga je ta Marks lastnoročno izvlekel iz svoje rane! Pri nebeških svetnikih, vse se uje-ma, vse je dokazano in božja previdnost me je o pravem času poslala tu sem!«

Na prerahlem obrazu se je vsaka guba spremenila v satansko potezo. Mala postavica je skočila s svojega stola ter letala po sobi, da je talárček plesal okrog nje.

»Agata je izgubljena!« je zatrepetalo v meni in sam pri sebi sem začel moliti sveti očenaš.

Takrat še nisem poznal francoske kletvine, ali pozneje, pri različnih aferah, sem se ji tudi privadil. Zatorej lahko zapišem, da je Joannes Franciscus tistihmal, ko je dirjal po sobi, klel, po francosko je klel, ker ga je tako silno razkačila dokazana pregreha zapuščene Agate!

»Mon Dieu!« je kričal, »eksempel se mora postaviti, eksempel hočem postaviti v teh krajih, da ne bodo več potolčeni po toči in da ne bodo trosili po njih nezakon-skih svojih prašičkov Lucifer in njegovi bratje! Parbleu!«

Togotil se je nad nekim patrom jezuitom, ki spi, in govoril je še druge reči, katerih ni umela moja kmečka pamet. Znova je dirjal po sobi gor in dol in razločno se je čulo, da je škripal z zobmi; obličje mu je stalo v plamenu in vsako roko je bil skrčil v pest. Uboga Agata!

Ko se je nekoliko pomiril, me je vprašal ostro in trpko, prav kakor bi mi potisnil nabrušen nož v uho:

»Kaj bo sedaj s tvojimi prašički?«

Tudi na to je mislil visoki gospod. – Odgovoril sem:

»Šest jih je in dobro se rede.«

»Čemu naj bi se slabo redili, ko jim vendar coprница daje oblodve?!« se je zadril milostljivi gospod škof. Zadril! Kaj drugega ne morem zapisati, ker se tudi visoki

gospodje radi zadirajo, če so razkačeni. Oj, sveti Izidor, škof Joannes Franciscus je bil tedaj razkačen v polni meri! – Pristavil je še: »Morda je sédala na enega, morda na vseh šestero! Diable!«

Zajecljal sem:

»Če Agato obsodite, jih družina ne bo hotela jesti; pobijem jih ter zagrebem v gozd, kjer jih izkopljejo lisi-ce, katerih je veliko v visoških gozdovih. Če je ne obsodite, jih bom pač zaklal.«

Škof se je hudobno zasmejal: »Tako je prav! Pameten gospodar si, Izidor Schwarzkobler!«

»Izidor Khallan, vaša milost!« sem popravil ponižno.

»Torej Izidor Khallan! Prazen lonec je prazen, naj se že imenuje Schwarzkobler ali Khallan!«

Zopet je sédel na svoj stol, po mizi pa bobnal s svojimi prsti ter gledal pri oknu na ravnino, rumeno obsijano.

»Sonce sije in dosti lepega vremena imamo,« je mirno spregovoril.

»Vreme je dobro in letina ne bo slaba,« sem odgovoril pogumno.

»Letina – ta je zate prva!« Že je ostro brenkljal po mizi, da se nisem upal kaj odgovoriti.

Silno težko prašanje mi je stavil milostni Joannes Franciscus

Joannes Franciscus je precej časa molčal, potem pa se je hitro obrnil proti meni s prijaznim obrazom in lahnim smehom okrog ustnic ter me je takole pozval:

»Izidor Khallan, misli si, da opravljaš sveto spoved pri svojem dušnem pastirju, in misli si, da sem jaz tvoj dušni pastir! Odgovori mi: Ali veruješ, da so coprnice ali čarodejnice ali čarovnice na svetu? Odgovori mi prav tako, kakor bi odgovarjal svojemu Bogu, če bi te poklical predse!«

Sveta trojica, pomagaj! To je bilo vprašanje, pred katerim sem se tresel vse te dni, kar so mi Agato vzeli! Bal sem se tega prašanja in upal sem, da bo izostalo. Ali izostalo ni – in odgovoriti moram, kakor bi odgovarjal Gospodu, ki stanuje v svetem tabernakelju! Če je Agata pogubljena, zavoljo tega ne smem še zapraviti nebeškega kraljestva!

Milostljivi škof me je svetlo pogledal, da sem že mislil, da me prežge njegovo žareče oko.

Odgovoril sem:

»Kristus mi je priča, da verujem!«

»Da so čarovnice, da so coprnice? – Da bi mi dal gospod Jezus dosti takih podložnikov!« je zaklical visoki gospod. Potem je zamolklo vprašal: »Kako podpiraš to svojo vero?« – Zopet je posegel po smokvah v zlati posodi.

Ali jaz za nobeno priliko nisem hotel postati deležen večnega pogubljenja! Takole sem odgovoril:

»Kar pomnim, jih je svet preganjal, vselej jih je obsodila gosposka in na grmado jih je vodila. Sežgan pa ni bil nikdo, da ni poprej sam in odkritosrčno priznal svojega peklenškega hudodelstva.«

Milostljivi gospod je prinesel čašo k ustom in se pokrepčal s požirkom sladkega črnikalca. Ko je pil, je upiral svoja očesca v mé, da sem imel občutek, kot bi silili v mé dve bodeči puščici.

Grenko se je zasmejal: »Dobro si podkovan! Morda si že bil v mojem loškem stolpu, tam imamo še danes lepe zaloge priznanja, na katero se sklicuješ!«

»Gosposka se tu in tam zmoti,« sem odgovoril, »da bi se pa zmotila v vsakem slučaju – greh bi bilo kaj takega trditi.«

Tu je bilo, da se je eden prvih višjih svete Cerkve pričel tako smejati, da se je bilo bati, da ga zadavi nepremagljiv krč.

»Prav imaš, moj sin, gosposka se malokdaj zmoti! Le čudno, da ste se vi z Albrehtom Sigismundom zopet in zopet pravdali, ko vam je že bila odrečena pravica v pravih z Vidom Adamom!«

Nerodnega kmeta lahko spraviš v zadrego, zatoorej sem molčal.

Še je vprašal:

»Ali ni čudno, dragi mladenič, če je Agata tako mogočna, če se pajdaši s hudičem, ki je, kar mi lahko verjameš, velik gospod, da si sama ne pomaga in da ne odfrči pri oknu ter se tako otrese težke loške pravice?«

Tudi tukaj mu nisem vedel odgovoriti.

Ponovil je še enkrat vprašanje: »Kaj torej? Ali še vedno veruješ, da so čarovnice na svetu?«

Sedaj sem samo še zastokal: »Ne vem.«

Škof Janez Francišek ne verjame v čarovnice, česar mu pa ne verjamem!

»Ti si gotovo v sorodstvu s svetim Tomažem! – Poslušaj sedaj svojega škofa, poslušaj svojega vladarja! Ta ti odgovarja: Jaz ne verujem!« In gospod Joannes Franciscus je vstal ter zopet letal po čumnati.

Po moji glavi se je vse mešalo in drugega nisem opazil kakor križ, ki je oznanjeval bridko smrt blaženega škofa Konrada. Vzlic temu pa moja ošabnost še ni bila strta in moje srce je še vedno kričalo, da visoški gospodar ne bo smel jemati ženske, katero so zaradi čarodjstva vlačili po loških ječah.

»Če ti je mogoče,« je vpil škof, »odpri ušesa in poslušaj! Poskusiti hočemo z vodo. Če pride Agata na kateri koli način živa iz vode, je njena nedolžnost dokazana!«

Besede »na kateri koli način« je dvakrat spregovoril in polagal je nanje poseben naglas. Ali brezuspešno, ker se v moji glavi ni hotelo razjasniti, zato je tudi nisem vedel, ali so hotele te besede kaj posebnega povedati.

Moja onemoglost škofu ni ostala prikrita. Obstal je pred mano in zaničljivo izustil tele besede:

»Ti hočeš grešnico rešiti? Ti hočeš grešnico rešiti pred grmado? Ti je rešil ne boš! Ti si –« Nekaj časa je premišljeval, potem pa kar odkritosrčno dostavil: »Ti si tepec!«

Na to grenko besedo sem zlezel v devetero gub in pot me je oblil, da je bila mokra obleka na meni. Kar sem bil gospodar obeh visoških kmetij, me še ni bila zadela nobena taka beseda, kakor jo je v tem trenutku vrgel name razljučen gospod škof Janez Frančišek! Taka beseda je na mestu poslu nasproti, nikdar pa nasproti gospodarju in najsi nima toliko polja ne toliko tovornih konj, kakor imam jaz vsega skupaj na Visokem!

Zaklical je: »Valet de chambre!«

Prišel je starec z orjaško lasuljo.

»Pierre, odpelji tega človeka!«

Kakor v pijanosti sem odšel, tako da sem pozabil izkazati nasledniku apostolov čast, katero jim izkazuje celi svet.

Morda sem se motil, morda sem prav slišal – pri vratih se mi je zdelo, da sem čul smeh njegove milosti. Bil je strupen smeh, a takrat še nisem vedel, da se je za tem smehom skrivalo zlato srce Janeza Frančiška in blagoslovljena dobrotljivost, ki je tičala v vsaki kaplji krvi, ki se je pretakala po njegovem šibkem telescu!

Tisti dan sem zapuščal loški grad v zavesti, da nam freisinški škof noče pomagati.

Na poti iz Loke je jokala moja duša in mislil sem nanjo, ki je bila v verigah in katero obiskati nisem imel poguma. Mislil sem nanjo – ali pred očmi so mi ležale tudi bogate njive in zeleni visoški travniki, kar je bilo vse moja last. Tu in tam se je nekaj oglašalo iz postranskega kota moje duše: Ali naj jemljem žensko, ki bo sojena pred celim svetom? Če Bog zapusti človeka, je kakor zastava, ki plapolja vedno v kraje, v katere sapa vleče!

Pred domom me je čakal brat Jurij. Kar sušil se je te dni, da ga že ni bilo skoraj nič v obleki.

»Si bil pri nji?«

»Pri škofu sem bil,« sem odgovoril, »ali nisem se ga upal prositi, da bi me pustil k nji. Bil je tak kakor trnov grm, v katerega ne vtikamo rok.«

»Ali je kaj govoril o nji?« je vprašal z veliko skrbjo.

»Nekaj je pravil, da hoče poskusiti z vodo, in če pride živa iz vode, in sicer na kateri koli način, potem je dokazana njena nedolžnost. Ali človek naj se spozna pri govorici visokih gospodov, ki tako radi šale brijejo iz nas, ubogih kmetov!«

Jurij je odšel. –

Potem smo živeli dalje, živeli kakor čreda na Blegošu, iz katere je medved odnesel najlepšo ovco.

Konec julija je prišel Schwaiffstrigkh zopet na Visoko. Prišel je kot kažipot sodnije (Weisbot) in prinesel je

meni in Juriju pečate. Klicali so naju v Škofjo Loko na dan enajstega avgusta, na dan sv. Tiburcija mučenika, da bodeva pričala pri obravnavi, ko se bo sodilo Agati Emi Schwarzkoblerjevi zaradi hudega čarodejstva.

XII

Kako je bila sojena naša Agata pred krvavo sodnijo v Loki

Na dan sv. Tiburcija mučenika se je imela ob desetih zjutraj začeti sodba. Z Jurijem sva na vse jutro odjezdila v mesto. Upala sva, da bova sama in da nama ne bo treba povešati oči, ko je vendar od Žirov do Loke cela dolina vedela in govorila o naši sramoti. A močno sva bila ogoljufana: hodilo je po poti skoraj toliko množic kakor tedaj, ko hodi ljudstvo na božja pota. Hribovcev in dolincev – vseh je bilo polno, in nekateri so bili še tako brez vsake pameti, da so vlačili otroke s sabo. Vse je hitelo v mesto in skoraj več jih je bilo kakor tisti dan, ko so ob glavo dejali onega iz polka Ferrari, ki je umoril in oropal kmeta iz Zminca. Puščali so naju v miru, in to še celo tisti, ki so bili prepričani, da je Agata čarovnica, ker je lansko leto tu in tam padala toča v pogorju in po dolini.

Tudi Ana Renata iz Scheffertna se je odpravljala, ker je hlapec pred dvorcem vodil osedlana dva konja.

Zavila sva jo nazaj okrog griča in čakala, da je Ana Renata odjezdila s svojim hlapčedom. Ljudstvo sva nalašč spuščala naprej, da je naju prehitevalo, tako da sva bila pri zadnjih, ko sva pri Poljanskih vratih jahala v mesto.

Pri Wohlghemuetu sva spravila konjiča pod streho, pa ni bilo skoraj nikogar doma, ker je že bilo vse na sodišču. Tudi Loka je bila prazna. Vse je drlo na prostor, kjer je Janez Frančišek ukazal očitno in vsakemu pristopno razpravo.

Na pašniku, ki leži pod spodnjim obzidjem ter se vleče od Poljanske do Selške Sore, so na škofovo povelje ogradili ta prostor, in tam naj bi se razpravljalo pred vsem svetom, da bi pozneje nikdo ne mogel govoriti, da se je hotelo kaj prikriti. Na tem pašniku je imel samo kovač Langerholz svojo lopo, drugega poslopja ni bilo na obširnem svetu. Nekako v sredi je bilo pripravljeno na štiri vogle ograjeno sodišče; tam je bila miza za sodnike in pa vzvišen oder, ki se je lahko videl od vseh štirih strani. Tu je imela sedeti Agata – škof sam je bil tako zaukazal.

Ob devetih se je že trla množica po tratinah okrog sodišča in z veliko radovednostjo je pričakovala dogodkov. Pa ne samo na trikotni ravnini med Selščico in Poljanščico, ljudstvo se je gnetlo tudi na oni strani obeh voda; posebno na desnem bregu Poljanščice, na gospoda Apfaltrerna travniku, je stal gledalec pri gledalcu. Oskrbnik iz Puštala se je trudil, da bi odgnal ljudi, ker

otava še ni bila pokošena, da bi mu ne pohodili obile in dobre krme. Ali trdil se je brez vsakega uspeha, kar ob devetih je stala po njegovi otavi že glava pri glavi.

Ob polu desetih je prišel Mihól Schwaiffstrigkh ter naju vlekel na kraj, kjer so imele čakati priče. Bil je to prostor za ograjo; na dolgo leseno klop je posadil mene in Jurija, potem pa je zopet odšel. Pred nama je vrelo občinstvo, prav kakor velika reka v preozki strugi. Takoj pri plotu se je bilo nabralo kakih petdeset loških žensk, starih in mladih, pa vendar več starih. Prvo besedo sta imeli Urša Prekova, žena mestnega peka, in Maruša Stinglova, žena mestnega mesarja. Pozneje so mi pripovedovali, da mati Urša ni mogla videti matere Maruše; pek je prodajal na eni strani ulice, mesar pa na drugi, zatorej sta imeli prilike dovolj, da sta se skoraj vsak dan sporekli, in to za najmanjšo malenkost. Kadar sta se ti dve prepirali, je letela Loka skupaj, ker sta si bili kos ena drugi, tako da so poslušalci vselej doživeli svoje veselje. Za danes pa sta bili sklenili veliko prijateljstvo in še lepo čredo drugih znank sta privlekli s sabo, tako da je ta družba zasedla skoraj celo ograjo. Vmes je bila tudi Ana Renata z bičem. Dobro mi je delo, ko sem, sedeč na klopi, dobival občutek, da to ženstvo nikakor ni proti Agati, nasprotno, da je kar očitno držalo z njo.

»Ali ste že slišale kdaj,« je vpila Urša Prekova, »da je golobica kanjo raztrgala?«

»Taka žival – pa coprnic!« je kričala Maruša. »Hudič naj vzame te moške, ki bodo sodili o nji! Čemu ne kličejo nas v take sodbe? Kaj? In še enkrat kaj!«

Tedaj je bil star kmetič iz Inharjev, z dolgo suknjo in širokim pasom okrog trebuha, tako nepreviden, da je počasi zategnil: »Tako govorite, ker se menda same bojite, da bi prišle na njeno mesto!«

Ne morem popisati, kak šum je nastal! Kar v trenutku so Inharcu zbile klobuk s sive glave in ga obkladale z najgršimi besedami iz dobro založene svoje kašče. Ana Renata pa je Prekovi molila svoj bič in vpila: »Vsekaj ga po tumpasti glavi, da bo pomnil!«

Morda bi bil do krvi tepen mož iz Inharjev, da ni v tistem hipu počil med množico klic: »Jo že peljejo!«

Naenkrat je obmolknilo vse in oči so se obrnile na klanec pod Poljanskimi vrati. Po tem klancu je vozil majhen voziček, na katerem je sedela naša Agata. Konjiča je vodil Mihól Schwaiffstrigkh. Na vsaki strani vozička sta stopala dva grajska hlapca in dolge sulice sta molila v zrak, da je bilo grdo gledati.

Sredi ograje tik odra je obstal voziček. Nisem si upal pogledati tja, da bi ne videl njene revščine, a tudi vstati si nisem upal, ker sem se sramoval, če bi množica vedela, da sem gospodar visoških kmetij, kjer smo današnje obtoženke imeli za svojo.

Zapišem, da se je brat Jurij obnašal vse drugače. Komaj je voziček obstal, že je stal Jurij pri Agati. Zaklical

je, da se je slišalo naokrog: »Agata, nič se ne boj!« V obe svoji roki je vzel njeno drobno roko ter jo pritiskal k svojemu licu in prav nič se ni sramoval. Ubogemu dekletu je zalila kri blede obraz, z drugo roko ga je dvakrat ali trikrat pogladila po kodrasti glavi.

Z voza brez tuje pomoči ni mogla stopiti. Jurij jo je prijel z eno roko ter jo vzel v svoje naročje, z drugo pa je držal težko verigo ob njeni nogi. Nato jo je odnesel lastnoročno na oder ter jo ondi posadil na klop, pripravljeno zanjo. Pri tem so verige močno rožljale, da je ljudstvo prešinilo silno usmiljenje. V trenutku je brisalo obilo rok oči, loške žene pred ograjo so glasno zajokale. – »V Boga zaupaj, Agata!« je dejal Jurij, zapustivši oder.

Agata je obsedela na svojem prostoru, izpostavljena zbrani množici. Ni na levo ni na desno si v svoji sramoti ni upala pogledati. Sedela je, kakor bi v nji življenja ne bilo.

Sedaj sem jo prvič pogledal. Usmiljeni Bog! Bila je, kakor da si vtaknil leskovo šibico v žensko obleko, obraz je bil kakor iz voska, upadli njeni lici kakor dva udrta grobova! Da ni bilo ljudi, bi se bil zjokal, in prav čutil sem, kako so se mi nabirale kaplje po laseh. Enkrat je le dvignila obraz in gledala je na planine, katere je imela ravno pred seboj in na katerih se je sneg belil pod sončnimi žarki. Bolje bi ji bilo, da je tičala vrh snežnika, kjer bi bila varna pred ostromostjo loških sodnikov, ki so ji zagrenili tujo domovino! Potem je povabila pogled ter

ga neprestano upirala pred sé v desko, prav kakor bi se čudila nad težko verigo, ki je ležala na ti deski ter vezala opešani njeni nogi.

Bilo je zopet nekaj novega! Neznan človek je pripeljal po klancu od Poljanskih vrat lesen samotežnik. Koder je peljal mimo, je množica od groze zatrepetala in se umikala, da se je takoj napravil prostor, kjer bi bila lahko vozila dvovprežna konja. Ta človek, močan in posebno debelih rok, je torej vlekel samotežnik, katerega je bil obložil s posebnim svojim blagom. Govoril ni nič, samo smejal se je in škilasto je gledal po ljudeh, katerih ni imel rad, kakor ga oni niso imeli radi. Niso se posebno ozirali po njem, ali v hipu so vedeli vsi, da je to rabelj, ali kakor so ga pri nas imenovali, frajman iz Ljubljane.

Za njega je bila pripravljena posebna miza, in sicer v oddaljenem kotu za ograjo. Proti temu prostoru je ta nečedni človek vlekel svoj tovor in težko je moral vleči, ker si je tu in tam z rdečim rokavom obrisal potni obraz. Takoj ko je obstal – tudi tu je množica odskočila ter mu napravila obilo prostora – je izvlekel iz svojega samotežnika veliko, kakor kri rdečo rjuho ter pregrnil z njo svojo mizo. Da mu sapa ni delala sitnosti, je pri-trdil to pregrinjalko na štirih mestih z žebli, katere je z majhnim kladivom zabijal v mizo. Takoj nato je z nekako ošabnostjo in samozavestjo vzel iz vozička meč, ki je bil gol, kot je gol meč v rokah sv. Mihaela, in ki se je ravno tako žaril, kot se žari meč tega arhangela; vzel

ga je v svoje naročje, kakor vzame mati dojenčka v svoje naročje, značilno premeril množico ter spregovoril z zoprnim glasom: »Ta je že večkrat imel svojo južino in vselej je še ostala prazna skleda za njim! Ta moj otroče sne vse, kar se mu da!« Hripavo se je smejal, ko je položil na mizo goli meč, da se je kakor velika ledena sveča svetil sredi krvavo rdečega prta.

Po množici se je vzdignil šum. Oglašale so se kletvine, psovke, in mlad človek je že pobiral kamenje, da bi ga metal proti mizi.

»Kamenje pa ne, fantiči!« se je oglasil Schwaiffstrigkh. »Kogar staknem, bo legel v klado, da se mu napravijo žulji od zadaj in mreže v želodcu!« Pogledavši proti frajmanu, je še dostavil: »Je res svinja, ali vendar ima svoje pravice!«

Ljudstvo se je pomirilo. Rabelj se pa čisto nič ni zme-nil za nemir in hrup; lahkodušno, kakor bi ta hrup ne bil veljal njemu, je skladal s svoje cize orodje za orodjem, s katerim so trpinčili jetnike in jetnice, dokler ni bila miza naložena z različnim železjem, ki se je neprijetno lesketalo eno bolj od drugega!

Gledalci so koprnili, ženske so se tresle od groze – le ona je še vedno sedela na svojem odru in prav nič se ni zganilo na nji, prav kakor da bi ji ne bilo znano, kak posel opravlja ostudni človek pri rdeči mizi! –

Pri Sv. Jakobu je bila deseta ura. Tedaj so pristopili k svoji mizi gospodje sodniki, njim na čelu grajski

glavar, gospod Mändl. Pod sabo je imel pet asesorjev, in ti so bili: grajski pisar, mestni sodnik, grajski žitničar, zlatar Frueberger in še nekdo, na katerega se več ne spominjam. Tudi iz Ljubljane so bili odposlali sodnika; njegovo ime pa mi je tudi odpadlo, zato rej ga danes več zapisati ne vem. Bil je človek tanke podobe in v črni obleki. Ves čas se je mešal v razpravo in bil je skoraj še bolj siten, nego stari Frueberger, kateremu naj Bog odpusti hudobije tega dne!

Grajski glavar je najprej naznanil, da se ima po milosti poglavarja vseh sodnijskih pravic, to je po milosti gospoda Janeza Frančiška, voditi javna razprava, tako da bo vsak deležen sodbe in da presodi, ali se je vse izvršilo po pravici in kakor je prav. Zbrana množica se je opominjala, da bodi vredna velike te dobrote in da naj ne moti z nemirom ali še celo z razsajanjem očitne razprave, ki je v tem mestu prva, odkar je bilo sezidano.

Gospod Mändl se je držal jako kislo, ker mu ta javna razprava nikakor ni bila všeč, ter je onemu iz Ljubljane glasno pripovedoval, kar sem dobro čul s svoje klopi, da ni modro, klicati kmečko in nevedno ljudstvo, da bodi navzoče, ko sodijo izučeni in poklicani sodniki. Ali vdati se je moral, ker mu proti škofu in vladarju ni bilo pomoči.

Grajski glavar je razposlal svojo mestno gvardijo med ljudstvo, da bi ne delalo nereda in nemira. Ali ljudstvo je v naših dneh, kar se spodobi in kar je pametno, bilo

vdano in pokorno svoji gosposki. Zatorej tudi tisto dopoldne ni bilo prilike, da bi bila mestna ali grajska gvardija kazala svojo moč. Le Urša Prekova in Maruša Stingova se nista mogli krotiti in tudi med razpravo sta se oglašali ter govorili Agati na korist. Baron »Flekte« se je razkačil in je že hotel dati mater Marušo tirati v zapor; preprosil pa ga je prošt Urh, trdeč, da bi gospodu škofu komaj bilo všeč, če bi se danes v njegovem imenu zapirale poštene žene loških meščanov. – Gospod prošt je bil namreč tudi prišel k sodbi; pa se je ni udeleževal. Vzlic temu je sedel pri sodnijski mizi, in govorilo se je, da je potem gospodu Janezu Frančišku vse povedal in razložil, kar se je bilo zgodilo in kar se je bilo govorilo.

Baron Mändl je začel premetavati neke spise, nato pa je povedal, da se pričinja razprava proti obtoženki, da je ta rojena v Eyrishounu v tem in tem letu in da je bila krščena na ime svetnic Agate in Eme.

»Ema –« je nergal tisti sodnik iz Ljubljane, »Ema – to ni brez pomena! Obrnimo prvi dve črki, pa imamo ›mea‹, to se pravi, že pri rojstvu je hudič nanjo mislil in že takrat je bila njegova. Zakon s hudičem je bil torej že tedaj sklenjen, ko je Agata Ema Schwarzkoblerica prišla na svet!«

In gospod Frueberger je pristavil: »Gotovo, to je silno pomenljivo! Ta ›mea‹ že skoraj vse dokaže.«

Takrat se je obrnila mati Maruša proti materi Urši ter jo vprašala:

»Kaj se ta črna dlaka ljubljanska vmes tlači?! In pa šele naš Frueberger? Ali si že videla dva tako zabita človeka. »Mej« je dosti na svetu, pa vendar ničesar ne dokazujejo!« – Tedaj je bilo, ko je hotel baron »Flekte« zapreti mater Marušo in ko gospod prošt Urh tega ni pripustil.

Potem so Agato izpraševali:

Kje je prvič videla hudiča? Kje je naredila prvo točo? Kdaj je bila na cerkniški Slivnici in kdaj na hrvaškem Kleku? Je li prašička, katerega je jahala, vzela gospodarju ali ga ji je pripeljal satan od kod drugod?

Tudi to so hoteli izvedeti, ali ima kake tovarišice, ki bi z njo vred častile hudiča. Ravno tako, ali je Marksu Wulffingu potisnila v meso iglo, kremen ali žebelj, da mu je začela noga otekati in da je po krivici moral trpeti bolečine.

In tako so jo izpraševali po mnogem, kar je bilo eno hudobnejše od drugega. Agata pa se ni premaknila na svojem sedežu. Njen obraz je ostal miren in bil je tako ljubezniv in mil, da se ga zbrana množica ni mogla nagledati. Prav nič ni povabila obličja, ali tudi obraza ni dvignila od zemlje. Kar je brez prenehanja ponavljala, je bilo, da ni res.

»To je trdovratna grešnica!« se je zajezil Frueberger. »Je pač z Visokega, tam imajo trdovratne buče!«

»Imamo že pripomočke,« se je zasmel črni sodnik ljubljanski, »bodete že videli, gospod pl. Frueberger,

kako ji bo tekel jeziček in da nam bo še več povedala, kakor bomo zahtevali!« Ta zoprna oseba se je smejala, da se je čulo, kakor bi se oglašal vran s smrekovega vrha.

Ali Frueberger še ni dal miru in je vprašal obtoženko:

»Ali je bilo kaj nasledkov, ko sta se ljubila s peklen-skim bratcem, he?«

Da ni res, je vzdihnila in rdeča je postala, da se je smilila vsem in posebno stari Neži Bergantovi, ki je zarohnela: »Ti svinjski prašič ti!«

Ljudstvo se je zasmejala, smejal se je tudi baron »Flekte« s svojimi asessorji, ker so privoščili grdo besedo staremu grešniku, ki ni mogel držati jezika. –

Zaslišana sva bila z Jurijem in izpovedala, kar je bila resnica, čista resnica. Mene, ker so opazili, da sem zmeden, so kmalu poslali na leseno klop nazaj. Jurija so bolj trdo oprijeli, ker je bil nespodoben in se ni vedel pred sodniki, kakor je bilo zapovedano. Posebno tista štrigalica iz Ljubljane ga ni hotela izpustiti iz svojih klešč in hotela je iz njega iztisniti to in ono.

Med drugim so ga vprašali, ali veruje, da so čarovnice na svetu. Pogumno je odgovoril, da ne veruje. Ko ga je črni vprašal, kako da ne, je bil kratek odgovor: »Ker še nikdar nobene videl nisem!«

Vprašal ga je dalje, ali jo je Jurij kdaj videl, da bi bila na prašičku jahala nad domačo streho.

Odgovoril je:

»Prav nikdar ne! Sicer pa lahko poskusimo. Pridite na Visoko, prespoštovani gospod, pa vam pripravim našega najboljšega praseta in nanj sedete in v zraku boste jezdarili, kakor jezdarijo gospodje v ljubljanski jahalnici pred vicedomskimi vrati! Potem vam bom zanesljivo povedal, ali sem kaj opazil v zraku nad hišo ali ne!«

Poslušalstvo je bilo s tem odgovorom prav zadovoljno. Smeh se je oglašal v ženskih vrstah in predvsem Ana Renata ni prikrivala svojega veselja nad odgovorom, ki se meni ni videl spodoben in v vsakem oziru potreben.

Suhi gospod iz Ljubljane se je kislo držal, ali pritožil se ni, ker je videl, da baronu »Flektetu« ni nevšeč, če se Ljubljančan jezi. Ta je le še vprašal:

»Si kaj v šolo hodil?«

»Pri očetih jezuitih v Ljubljani,« je odgovoril Jurij, »in že takrat so nam pripovedovali, da je učen jezuit spisal debelo knjigo, s katero je dokazal, da čarovnic sploh ni.«

»Kaj – jezuit? Kdo je ta pater?« je kričal Frueberger. »Njegovo ime naj se zapiše, da ne odide zasluženi kazni.«

Prošt Urh je pripomnil, da presvetli škof Joanes Franciscus ve o tem jezuitu. Imenoval je ime nekega nemškega grofa, ali to ime mi ni v spominu ostalo, zatorej ga tukaj ne morem zapisati.

»Grof –?« Frueberger je kar v sé lezel. »Nemški grof, pravite, gospod prošt? No, potem je pa vse v redu, ničesar

ne bomo zapisali!« – Kar umiral je od same ponižnosti, ker ta človek je kazal pogum samo na spodaj, na zgoraj pa je bil vsekdar ponižna ovca.

Poklicali so Marksa Wulffinga, da bi izpovedal. Občutili smo, da bo njegova izpoved pomembna in da bo morda odločevala o življenju in smrti. Hodil je ob palici in kazal je, kakor bi ga še vedno noga bolela. Pred sodniki je po svoji navadi pokleknil in z roko tolkel po prsih. Gospodu glavarju je to dopadlo: bil je s pričo posebno prijazen. Opominjal ga je, da naj vse pove in da se mu ni treba bati, ker ima sodišče že toliko moči, da vzame v svoje varstvo vsako pričo, če je izpovedala pravico in resnico.

In res se je Marks Wulffing na vse spomnil. Prav natančno je razložil, da neko noč, ko je luna sijala in ko je ležal v hlevu, ni mogel zaspati, ker se mu je ves čas dozdevalo, da v zraku nekaj brenči, nekaj kruli. Vstal je in pri lini na svislih pogledal proti jasnemu nebu. Kmalu je opazil tam gori štiri pike in da so te pike krulile. Potem so se spustile na visoko streho, potem so se ondi kakor lastovke igrale med sabo, nakar so tri odjezdile, ena pa se je spustila na domače dvorišče. Tam je skočila s praseta, ki je kar samo drlo v svinjak. Njo je natančno spoznal: bila je prav gotovo Agata Schwarzkoblerica – če bi je ne bil spoznal na drugem, spoznal jo je zanesljivo po rumenih laseh. –

Ko se je pri Debelakovih preja razdirala, ga je udarila Agata z roko. Pri tem udarcu je kar čutil, kako se mu je zanetil ogenj v levi nogi, in sicer v meči. Od tistikrat mu je tičala v tej nogi živa žerjavica in pretrpel je muke, kakor bi mu kdo preobračal razbeljeno železo okrog piščali. Peklo in žgalo ga je, otekla pa mu noga ni, kar se mu je videlo nekaj prav čudnega, ker je vendar nemo-goče, da bi ne otekalo meso, če se bolečina pase v njem. O vsem tem ni pravil nikomur, ker bi mu nihče ne bil hotel verjeti, da ga kaj boli, ko se nič poznalo ni. Neko nedeljo v noči pa so bile bolečine pregrozovite. Vstal je in z ostrim nožem zarezal globoko v mečo. Iz zareze pa so se zvalili robat kremen, dve igli in dva bodeča žeblja, kar je že itak gospodom predložil. Kri ni posebno tekla, kar se mu je zopet zdelo čudno.

Ljubljanski asesor je vzel v roke majhno vrečico in jemal iz nje košček za koščkom. Govoril je: »Tu je kremen, tu sta igli, tu sta žeblja; vse je prepojeno s človeško krvjo, kar je gotovo dokaz, da je Marks Wulffing govoril resnico.«

Urša Prekova mu ni pritrdila. Obrnila se je k Neži Bergantovi ter jo glasno vprašala:

»Neža, ali si že videla človeka, ki bi bil tako lagal, kot je lagal ta Jeremijev plašur?«

Točno je Urša odgovorila:

»Nikjer nikoli!«

Marks se ni dal ugnati. Sklonil se je, odvezal je na levi nogi nogavico, odkril mečo in pokazal svetlo brazgotino, rekoč: »Tu je bila rana.«

Na sodnike je pogled na to rano močno vplival, zato rej so vprašali Agato, ali ima kaj pripomniti k Marksovi izpovedi. Pa je le odgovorila, da ni res.

Razjezil se je suhi človek iz Ljubljane: »Ko bo že na grmadi sedela, pa bo še govorila, da ni res!«

Glavar Mändl pa je spregovoril:

»Tako, s pričami smo pri kraju! Hitreje je šlo, nego sem mislil. Kaj pa sedaj?«

Zopet se je moral prvi oglasiti stari Frueberger, ki je silil v ospredje in se delal imenitnega, da se mi je studil kakor garjav pes, če skače v človeka.

»Da pride sedaj izpraševanje s trpinčenjem, je čisto gotovo, ker se drugače o pošteni sodbi govoriti ne bi moglo!« – tako je nergal ta Frueberger. – »Če se malo podvizamo in če naš pomočnik tu za nami,« – tu se je starec ogledal po frajmanu – »svoje delo opravi, kakor se spodobi, še danes vse lahko končamo v božjem imenu.«

»Malo slabotna se mi vidi,« se je oglasil v skrbeh črni iz Ljubljane, »mučnega izpraševanja bi ne mogla dolgo prenašati. Pritrjujem pa, da brez takega izpraševanja sodbe ni. Morda bi le kazalo, da prenesemo vse na jutri, da se grešnica čez noč nekoliko okrepča?«

Silno je bil nezadovoljen gospod Frueberger. »Kaj, da bi izgubili celo današnje popoldne? To ne gre? Čemu

smo asesorji? Če že danes nočemo malo zakuriti pod obtoženko, da se ji razgrejejo udje, imamo vendar druge pripomočke, katerih se bomo morali poslužiti. Slučaj je res težak – kakor vselej, če tiči hudič vmes. Naj se v božjem imenu preloži mučno izpraševanje na jutri, ali danes popoldne ne smemo ostati brez dela, ker smo vendar vestni sodniki. Če bi šlo po mojem, bi napravili kako poskušnjo, recimo s šivanko. Po mojem prepričanju ne bo šlo brez igle,« je meketal kot hripav oven. »»Nadelprob«, »Nadelprob«,« je zatulil parkrat ta ostudni starec in oči so se mu napele pod čelom.

»Kaj je to?« je vprašala Rozala, žena mlajšega Fruebergerja, ki je tičala med množico, Mihóla Schwaiffstrigkha, slonečega tik nje ob ograji.

Mihól Schwaiffstrigkh je važno odgovoril:

»Stvar je ta, da jo slečejo, da ji vzamejo vso obleko – e, kaj ti bom prikrival – da jo slečejo do golega. Ker ima vsak človek znamenja na svojem telesu, ji bodo zabadali v ta znamenja iglo, da vidijo, ali je kaj krvi v nji ali ne.«

Ženstvo je kar otrpnilo, in gotovo bi bilo prišlo do hrupa, da ni pričel govoriti gospod glavar. Le-ta je izrekel mnenje, da poskušnja z iglo ne spada na javen prostor in tudi ne gre, da bi otroke in mlajše ljudi puščali k takemu. –

»Pojdimo na grad,« je menil Frueberger, »tam bomo že dobili primeren prostor.«

Morda bi se bili še prepirali, ker se mi je zdelo, da se je črni iz Ljubljane že tudi pripravljaj, nekaj vmes zarenčati, kar je vstal prošt Urh Falenič s svojega sedeža ter se približal sodnikom. V roki je nosil veliko in debelo zapečaten pismo. To pismo je položil na mizo, rekoč:

»Od presvetlega in previsokega gospoda škofa.«

Glavar in asesorji so v hipu vstali, sneli klobuke ter jih položili pred sé. Ko je bilo pismo odpečateno, ga je predsednik prečital. Danes več ne morem povedati, kaj je bilo zapisano pod težkim pečatom, ker je od tedaj preteklo že skoraj dvanajst let. Toliko se še spominjam, da je škof zapovedal in dal vsakemu vedeti in v znanje, da je v pravdi Agate Schwarzkoblerice pregledal vse, kar se je zapisalo in zaslišalo, in da je prepričan, da se ne bo dobil dokaz, ki bi dognal resnico proti vsakemu dvomu. Navsezadnje je Joannes Franciscus zapovedal in vsakemu, ki hoče poslušati, naznanil, da naj se nad obdolženko poskusi z vodo, in sicer tako, da bodi očiščena, če pride na kateri koli način živa iz vode. Čas za božjo sodbo se je določil na drugi dan ob devetih zjutraj, in sicer na mestu, kjer se pod Škofjo Loko zlivata obe Sori ena v drugo.

S tem je bila razprava tistega dne dosegla svoj konec in glavar je odredil, da naj se obtoženka odvede v zapor v mestni hiši, da naj se ji odvzamejo težke verige in da bodi ondi zaprta celo noč, dokler se je ne odvede na kraj, kjer bode voda dokazala njeno čistost ali njeno

hudobijo! Občini se je obenem zaukazalo, ker je mogoče, da je ta noč zadnja v življenju Agate Schwarzkoblerjeve, da ima vse preskrbeti, kar si bo poželela in izbrala. Tudi se lahko pusti nekaj priletnih žensk, da v noči ostanejo pri nji in da z njo molijo, če bi tu in tam imela željo, moliti.

Sedaj se je zopet pripetilo, da je brat Jurij zbudil splošno pozornost, in smem tudi zapisati, splošno zadovoljnost. Jaz sem tičal na svoji klopi in nisem pristopil k nji, da bi jo pred celim svetom pripoznal za svojo; mučila me je še vedno svetna ošabnost. Brat Jurij pa je zopet priskočil, jo vzel v svoje roke ter jo prenesel z odra na voziček, da je rožljalo železje in da so ženske takoj tičale v glasnem joku. Agata je celo dopoldne veliko trpela, trpela je muke, kakor si jih peklenšček hujših izmisliti ne more. Ni torej čuda, da jo je v tistem hipu, ko jo je Jurij jemal z odra, zapustila zadnja moč in da je v nezavesti omahnila v njegove roke. Ta se ni dolgo pomišljal: skočil je z njo na voz, sédel tik nje ter jo objel okrog pasa z močno roko, da ni mogla pasti s svojega sedeža. Njena glava je omahnila na njegove rame, on pa je lahkodušno vzkliknil: »Poženi, Schwaiffstrigkh!« In Mihól je pognal konjiča, dasi je sedel na vozu človek, do katerega ni imela pravica nobene moči. Helebardirja sta stopala ob vsaki strani voziča – ljudstvo pa je Jurija glasno hvalilo. O meni ni govoril nikdo. –

Loško ženstvo se tisto popoludne ni hotelo pomiriti. Glavni srd se je kuhal proti Marksu Wulffingu, ki je po splošnem mnenju ženstva krivo pričal. Mesarica, pekovka, mati Bergantova ter dekle in posli so iskali to krivo pričo po celem mestu. Okrog pete ure so zasledile Marksa v Oslovski ulici, ko je vstopil k Bergantu. Ni se bil še dobro usedel, že je mrgolela Oslovka ulica od razburjenih žensk, starih in mladih. Bergant, zvit možakar, se je obnašal tako, kakor so okoliščine kazale: pozval je Marksa, da naj zapusti gostilno, ker pri njem ne dobi pijače. Marks je občutil sramoto tega poziva, takoj je vstal ter v svoji ošabnosti stopil v Oslovsko ulico. Babnice so kar zapiskale in se pognale v njega. Ker je bil silno močan, se jih je od pričetka ubranil, odrival jih je od sebe ter se tako preril na trg. Tam pa je bilo sovražnic vedno več. Prve so bile prišle praznih rok, poznejše pa so že nosile metle v rokah. Prav nič niso govorile, le opletale so ga, da je Marks kmalu spoznal, da mu ne bo več dolgo ostati. Prenesel je še nekaj udarcev, nato pa se je spustil v dir proti Vodnim vratom. Ženske pa za njim kakor tolpa lovskih psov za zajcem, katerega je vzdignila iz resja na brdu. Niti nazaj si ni upal pogledati. Drl je čez most mimo kapucinske cerkve, kjer so delali zidarji. Ko so ženske pripodile Wulffingovega sina mimo, so ti zidarji takoj spoznali, kaj se godi. Usulo se je malte in apna na mimoletеčega, da je Marks izgledal kot zid, ki so ga ravnokar na novo ometali.

Tako neslavno se je končalo pričevanje Marksa Wulffinga. Od tistega dne je bil izginil, da niti lastni ljudje niso vedeli, kam. –

Pa še nekomu drugemu se je slabo godilo tisto popoldne. Takoj ko se je prebralo škofovo pismo, je hitela Rozalija Fruebergerjeva po najbližji stezici proti domu. Sodniki, za katerimi sem hodil tudi jaz, pa so polagoma z množico prikorakali na trg ter se ondi ravno pred Fruebergerjevo hišo med sabo poslavljali. Stari pl. Frueberger se je poslovil od vseh, in kar videlo se mu je, da je zadovoljen sam s sabo in s častjo, ki mu je šla kot asesorju. Nič hudega sluteč je stopil v vežo svoje hiše.

»Glej, glej,« ga je sprejela lastna žena, »si vendar še prišel domov? Sem že mislila, da si jo popihal s kako Putifarko –«

»Kaj pa je?« je vprašal nedolžno.

Pa stara ni dobila časa, da bi bila odgovorila, ker se je mlada Rozalija prikazala na bojišču.

»Ne veste, mati – kar nikamor si pogledati nisem upala, tako me je bilo sram! Pomislite, naš oče je hotel, da bi jo slekli in da bi jo on preiskal po celem nagem telesu –«

Spustila se je v silen jok. Stara pa ni jokala, ampak na tak strupen način je ozmerjala svojega moža, da je stari Frueberger kar hitro zlezel v stransko sobico.

Tako je Bog še tisti dan kaznoval oba najhujša nasprotnika naše Agate.

XIII

Še enkrat zapišem, da Škofja Loka nikdar ni videla takih dni kot tedaj, ko so sodili Agato Schwarzkoblerico. Najstarejši ljudje, ki so večkrat gledali, kako je Gavžnik jemal življenje revnemu grešniku, so pričali, da niso nikoli take množice oblegale mesta. Za vse ni bilo prostora v hišah, in naj se jih je po gostilnah in pri znancih spravilo kolikor največ mogoče. Po trgu jih je kar mrgolelo, ki so bili brez prenočišča. Pivničarji so takoj poskočili s svojimi cenami, mesarji so neprestano pobijali živino in klali drobnico, da si menil, da si zašel v tabor velike armade, za katero je treba pripraviti zadostnega provianta. Pri vsem tem ni hotel nikdo proti domu in naš hlapec je prav posebno klel, ko je moral s konjičema na Visoko nazaj, ker z Jurijem nisva vedela, koliko dni nama bo ostati v Loki. Ali ljudstvo si je vedelo pomagati: naselilo se je po njivah in senožetih ter prenočevalo pod milim nebom. Ko se je ulegla tema po ravnini, je gorelo ognjev okrog Puštala in okrog Kamnitnika, da jih prešteti nisi mogel. Prebrisani prekupci so se zagnezdili v te roje in

vsak nič so drago prodajali. Med tolpo se jih je mnogo tolašilo, da jutri voda morda ne bo skalila veselja, da jo jutri morda le sežgo ali pa ji vsaj vzamejo glavo. Mnogo jih je lahko zaspalo v tem upanju! Tak je človek: vsak ima v svoji duši kot, iz katerega priteče nekaj prijetnega škodoželja, če je zagazil bližnji v nesrečo! Jedlo se je, pilo se je, in če so se lonci izpraznili, so se nasuli in znova pristavili k ognju!

Agato so zaprli v mestno hišo. Niso je zapustile ne mesarica ne pekovka ne mati Bergantova in tudi ne druge dobre ženice, ki so trdno verovale v nedolžnost dekletovo. Cvrle so, pekle so in tudi sladkega vina so ji kuhale, tako da je Agata sedela kakor pri svatovski mizi. Pa ni mogla veliko jesti. Le malo je okusila jedi, veliko pa je jokala; navsezadnje je zaspala in je spala do ranega jutra, prav kakor bi pričakovala veselega dne in ne mrzle smrti v vodi ali pa še celo vroče smrti na grmadi. –

Okrog devete ure in še prej je začelo občinstvo zopet pritiskati v mesto in po trgu se je trlo radovednežev kakor prejšnji dan. Tedaj je prišel z grada gospod Joannes Franciscus. Čez rdeče obšiti talár si je bil oblekel beli koretelj, rdečkasto kapo je nosil na glavi, okrog vrata pa široko štolo. Takoj se je raznesla novica, da hoče sam presvetli škof spovedati Agato Schwarzkoblerjevo. Škof sam je hotel našo Agato pripraviti za oni svet ter ji oprati z duše grehe, če jih je kaj imela. Takega odlikovanja v Škofji Loki še ni bil nikdar nikdo deležen in sam

Fuehrnpfeill mi je pozneje pripovedoval, da se tudi v najstarejših pisarijah, katerih je na gradu obilo, ne bere, da bi bil freisinški škof kdaj podelil kakemu loškemu podložniku zakrament sv. pokore. Dolgo jo je spovedoval. Kaj sta govorila, ne vem; o tem ni vedel nikdo ničesar, kar je umljivo. Tudi Agata mi o tem, kolikor časa živim ni črhnila trohice, ali tudi povpraševati si je nisem upal, dobro vedoč, da mi ničesar ne bi povedala.

Ob desetih je zapel veliki zvon pri Sv. Jakobu. Kratko je pel, a žalostno je pel, kakor poje mrtvaški zvon. V blisku je bil trg na kolenih in videl sem stare može, da so si otirali oči. Med klečečimi je počasi prikorakal prošt Urh in Boga je nosil v rokah, ga vzdigoval ter blagoslavljal z njim tiste, ki so molili. Zopet zapišem: takega obhajila še ni bilo na loškem trgu in ga gotovo ne bo, dokler bo stalo naše lepo in bogato mesto, ki je najlepše, kar jih šteje kranjska dežela – Ljubljana je morda še lepša.

Ko je bilo obhajilo opravljeno, je izpraznila mestna gvardija trg in občinstvo se je moralo odstraniti. Hite-lo je k vodi, napolnilo zopet vse bregove in puštalske travnike, pa tudi onstran Selščice se je tiščal obraz pri obrazu. Gospod škof je bil ostro zaukazal, da morajo otroci ostati doma, pa sem jih pozneje vendarle opazoval, kako so silili k oknom ter pritiskali glavice k steklu, da bi napasli svojo radovednost.

Ob polu enajstih je zvon pri Sv. Jakobu zopet zapel in moja žalostna duša je občutila, da je glas tega zvona

v resnici glas pravega mrtvaškega zvona! Na trgu se je v vrsto postavil sprevod, kakor ga tisti rod še nikdar ni videl. Naprej je hodila bratovščina sv. Rešnjega telesa in za njo še druge bratovščine, pa niso nosile s sabo bander, ker ne gre, da bi bandera v zraku plesala, kadar spremljajo človeka na zadnji poti. Potem so korakali loški meščani in njihove žene, in lahko trdim, da so samo najstarejši ostali doma. H koncu je prišla Agata – naj je preteklo še toliko let, še danes jo vidim, kako je stopila iz mestne jetnišnice na svetli zrak. Ni nosila druge obleke nego dolgo, do nog ji segajočo belo srajčko, katera se je tu in tam prijemala deviških udov njenega deviškega telesa. Bila je podobna nebeškemu angelu, posebno še zato, ker so ji nespleteni rumeni lasje obsipali tanko postavo. Če se je prestopila, smo videli, kako se ji je tresla noga, in če je sapa zaigrala s srajčico – moj Bog! – so se opazile tudi črne lise na obeh belih nogah, kjer so bile ožulile težke železne verige. Pa se je vsekdar sramežljivo sklonila, da bi pridržala belo obleko, da bi se ne mogla vzdigovati. Jezus in Marija! Morda je vendarle hodila po stezi, katera je vodila k smrti, in to v najlepšem dnevu, ko ga ni bilo oblačka na božjem nebu in ko je sonce sijalo, kakor bi se hotelo smejati nad njo, ki je toliko trpela.

Gospod prošt je korakal ob njeni strani, govoril pa ni z njo – kaj ji je tudi hotel govoriti, ko se je bila lepo spravila s svojim Bogom, ki je bil gospodar njenega

življenja! Sredi pota, ko smo jo že zavili navzdol po klancu pod Poljanskimi vrati, je pričel gospod Falenič moliti sv. litanije za umirajoče, kakor je bil tako zaukazal gospod Joannes Franciscus. Začel je: »Kyrie eleison! – Kriste, usliši nas!« Vzklike, ki so se posebno prikladali stanju naše Agate, je trikrat ponavljal, tako da je po trikrat vzdihnil: »Ki si na smrt bolnemu kralju Ecehijelu življenje podaljšal! – Ki si kraljevemu sinu, ko je umiral, mrzlico odvzel! – Ki si vdovi mrtvega sina oživil in zopet izročil! – Ki si mrtvo hčer kneza sinagoge v življenje poklical! –« Vsekdar je sam odgovarjal: »Gospod, usmili se je!« – To klicanje se je dvigalo do prestola, na katerem je sedel naš gospod Jezus Kristus, ki jo je potem sodil pravično ter ji podaljšal življenje, kakor ga je podaljšal mrtvi hčeri kneza sinagoge! –

Čez noč so bili prenesli tudi ograjo. Danes je bil zagrajen manjši prostor neposredno tam, kjer napravlja prod precej dolg in od pričetka širok jezik med obema vodama, ki se ondi izlivata ena v drugo. Zopet je stala miza za sodnika in njegove asesorje. Vsi so že bili na mestu. Sam Joannes Franciscus je sedel na posebnem stolu, a danes je nosil ob rami debelo zlato verižico in na nji križ, ki se je lesketal od dragih kamnov. Tudi meni in Juriju se je bilo dovolilo, da sva smela prestopiti ograjo. Spodaj ob vodi je bilo še nekaj grajskih uslužbencev, med njimi v čolnu lovski mojster, ki je bil obenem grajski ribič. Vsa druga množica je morala ostati zunaj

ograje. Nasproti na puštalskem bregu pa so bile zbrane loške ženice, o katerih sem že toliko pisal.

Z Agato so obstali na kraju, kjer je imela stopiti v vodo, v Poljanščico, ker je bila iz Poljanske doline.

Ker litanij še ni bil izmolil, je gospod Urh nadaljeval: »S Tvojimi solzami in s Tvojo žalostjo! – S Tvojo grozo in krvavim Tvojim potom! – S Tvojimi svetimi ranami, s Tvojim križem in trpljenjem!«

Množice so klicale: »Reši jo, o Gospod!« – in ta klic, pomnožen od vrste do vrste, se je končno razlegal kakor grom nad gorovjem.

»Na dan sodbe!«

Zopet je zagrmelo:

»Prosimo Te, reši jo, o Gospod!« – Le škof Janez Francišek je sedel na svojem stolu kakor izsekan iz kamna. –

Pri Sv. Jakobu je udarilo enajstkrat. Zvon je zopet zabučal iz visokih lin. Litanije so bile pri kraju. Utihnili je vsak hrup.

Škof je mignil z belo roko. Prošt je pristopil k Agati in je nekaj govoril z njo. Tedaj se je imela pričeti bridka in grenka ura – Sveta trojica, Ti nam pomagaj!

Agata se je najprej ozrla za gospodom proštom, ko je odhajal od nje. Gotovo ji je bil povedal, da je sedaj prišel čas zanjo. Na to je pogledala po vodi proti naši dolini. Gledala je tja precej časa, da smo videli, kako so se ji od globoke sape dvigale prsi. Polagoma se je obrnila. Tudi

danes je počivalo njeno oko na sivih planinah, kjer so bili vrhovi ravno tako beli kakor njen obraz, v katerem ni bilo kaplje krvi. Nato je pogledala pred sé v vodo. Tu pred njo je bila plitvina, bolj spodaj pa je bila površina temnikasto zelena kakor vselej pri globočini. Tudi se je sukala tu in umazane pene je okrog vrtela.

Agata je napravila križ, se sklonila, stisnila srajčico okrog nog in pogumno stopila v vodo. Pri kraju je bila drobna sipa in lahko se je hodilo. Potem pa so se pričele škrljavke, da jo je bodlo, ko je stopala po njih. Že ji je segalo čez kolena, da so se pokazali zaokroženi udje in da je že nekaj njenih las plavalo po vršini.

Gledalcem je zastajala sapa. Takrat je zavpila mati mesarica:

»Obrni se, revišče, saj si že v vodi! – Obrni se, pa prideš živa na suho!«

Ker se Agata za klic ni zmenila, se je zatogotila mesarica: »Saj vendar nisi gluha!«

In tudi druge so vpile: »Obrni se!«

Zmeden bi bil v takem položaju vsak človek in tudi Agato je to kričanje gotovo še bolj spravilo v zmedo. Naprej je silila, zašla je v curek, da je voda zašumela okrog nje in da jo je prav hitro izpodneslo. Naenkrat je ležala deklica v valovih, pa se je zopet vzdignila, oblčilce se je bilo tesno oprijelo njenih udov in prav kakor brez vsake obleke je stala pred svojimi sodniki.

Množice so otrpnile in niti glas ni prišel iz črnih kr-del. Takrat se je zgodil čudež – kaj drugega ne morem zapisati.

Tik vode je rastel jesen in star je že moral biti, ker je vrh kazal suho vejevje. Pri tolikem šumu, pri tolikem številu zbranih ljudi je bil sédel na suho vejo mlad mu-hovček. Ni se bal ne vpitja ne množic. »Ček!« – je dejal in spustil se je z jesena. Agati okrog glave se je poga-njal za mušicami, ki jih je mrgolelo po zraku. Tudi dve lastovki sta se pripodili nizdol po Poljanščici ter parkrat zaplesali okrog dekliča, o katerem smo že skoraj vedeli, da ne bo prišla živa iz vode. – O tem se je pozneje go-vorilo še leta in leta. – Loško ženstvo je padlo na kolena in glasno je zadonela molitev svetega očenaša. Mene pa vse to ni presunilo in še vedno se mi je v duši oglašalo: »Morda je pa le kriva –«

Sedaj je Agata poskušala, da bi bredla naprej. In res je zabredla kaka dva koraka v curek, pa se je videlo, da vode ne bo premagala. Takrat sem imel priliko, da sem prav natanko opazil, kako je škof Joannes Franciscus dvignil roko in dal znamenje z njo. Na to znamenje je grajski lovski mojster, ki je bil obenem grajski ribič, kaj spretno odrinil z majhnim čolničem od kraja ter ga obr-nil proti globočini. Vtem je moč valov izpodnesla Agato, da je hitro izginila pod površino. Ljudstvo je kričalo, lovski mojster pa je z vso silo veslal proti kraju, kjer se

je deklica potopila. Schwaiffstrigkh in njegova gvardija so vpili: »Mir, ljudje, mir!«

Takrat je bilo, da sem tičal jaz ob bregu, prav kot bi imel na vsaki nogi težko železje, in z mesta se niti premakniti nisem mogel. Takrat pa se je tudi zgodilo, da je brat Jurij v obleki in obutvi skočil v vodo. – – Okrog njega je završalo in visoko je zapljuskalo, da sem, ker sem tičal v bližini, prišel pod ploho in da sem bil moker skoraj ravno tako kakor on, ki je že plaval sredi vodovja. Parkrat se je pognal, pa je bil pri nji, ki se je bila sredi globočine zopet prikazala. Z močno roko se je oklenil, z drugo pa je delal mogočne kroge, da sta bila prav kmalu pri kraju, kjer je bila voda plitva. Tu je postavil dekleta na mehko sipo in dejal:

»In sedaj, Agata, prosim te v imenu Boga, stopaj, da prideš živa iz vode!«

Ali ga je Agata umela ali ne, ne vem. Parkrat se je vendar prestopila, a večkrat se ji treba ni bilo, ker se je loško ženstvo ulilo s proda proti nji; še v vodi jo je obstopilo s svojimi telesi ter jo zakrilo pred gledalci, da ni moglo nepoklicano oko gledati njene premočene in le slabo oblečene postavice. Pred sodniki so jo vzele iz vode in jo tako rekoč odnesle z nesrečnega kraja. Tudi Jurija so klicale, da mora z njimi, ker je premočen in se mora preobleči. Kamor je prišlo to krdelo, povsod je ljudstvo stopalo s prostora, dokler je niso prenesli do Wohlgemueta, kjer gospodinja ni prej odnehala, do so

jo položili v široko in mehko zakonsko posteljo Wohlgemuetove matere.

Pri teh prizorih se ni mogla krotiti mati Bergantova. V plitvi vodi je obtičala, in ko so tovarišice odnesle dekliča, je dvignila pesti proti sodnikom in na vso moč vpila:

»Ne boste je gledali več, vi stari grešniki! In ti, plesnivi Frueberger, če že češ s šivankami šivati človeška telesa, krpaj svoje! Ti ničvrednež!«

Zabučal je smeh naokrog in še celo Joannes Franciscus je na rdečem svojem stolu nekoliko zategnil usta. – Tako so se loške žene in dekleta obnašale pri tisti priliki!

Zapišem tole: Naj preteko stoletja za stoletji, loško ženstvo pa naj ohrani tisto dušo, kakor jo je nosilo v sebi v Gospodovem letu 1695, ko je bila ta duša svetla kakor zlato in čista kakor sonca žarki! Da bi me nebo uslišalo!

Nekaj gledalcev je bilo odšlo za Agato, ker ni bilo več kaj posebnega pričakovati, ko je bila prišla živa iz vode. Čakalo jih je pa še mnogo, ker so škof in sodniki še vedno mirno sedeli, in ti so morali vendar izreči sodbo.

Že je škof poslal prošta k sodnikom, ki so se med sabo nekaj posvetovali, kar pristopi Schwaiffstrigkh in pove, da stoji pred ograjo ženska, ki zahteva z vso silo, da jo sodniki zaslišijo. Gospod »Flekte« se ni dal pregovoriti, češ da je bilo prič že itak čez mero.

»Togoti se in joka in se ne da odpraviti,« je zagotavljal Schwaiffstrigkh.

Škof je nekaj spregovoril v latinskem jeziku, nakar je glavar zapovedal, da naj se postavi ženska pred njega in sodnike. Ko je prišla, bila je – Margareta Wulffingova. Videlo se ji je, da je imela dolgo pot za sabo, ker je bila v neredu njena obleka in njen obraz ves utrujen.

Kar pričela je:

»Šele včeraj smo slišali, da hočete v Loki sežgati Izidorjevo nevesto in da je naš Marks pričal proti nji. – Celo noč sem hodila in celo pot sem premolila. – Le tega ne! Človek ni žival in ne kurite drv pod njim! Le tega ne!«

Janez Frančišek jo je pomiril:

»Ne hiti tako deklica! Povej nam, kdo si in od kod prihajaš!«

V svoji zmedenosti ni spoznala gospoda škofa. Odgovorila mu je:

»Govorila bi rada s tistimi, ki sede v sodbi in ki hočejo življenje vzeti Izidorjevi nevesti –«

»Kdo si in kaj hočeš?« jo je zavrnil škof nekoliko ostreje, ker ni rad prenašal ugovorov.

»Poglej no, pomisli no, saj govoriš z našim previsokim gospodom škofom!« se je vmešal Schwaiffstrigh. – »Marksa Wulffinga sestra je, vaša milost!«

»Govóri!« je ukazal Joannes Franciscus kratko in ostro.

Margareta je pripovedovala, kako je letos okrog vnebohoda staknila brata Marksa v čumnati pod streho. Bil

je sam in mislil je, da ga nikdo ne vidi, ona pa ga je gledala pri majhnem oknu iz podstrešja. In opazila je, kako je z ostrim nožem globoko vrezal v mečo na svoji nogi, da je priteklo veliko krvi. V to kri je namočil ostrorobat sirovec, dva žeblja in nekaj igel. Rano je zavezal in nato kruljavo hodil nekaj tednov okrog voglov, povedal pa ni nikomur, kaj mu je.

Ko ji je glavar pokazal krvavi kremen, žeblja in igli, je odgovorila, da je vse to tisto, kar je bil Marks namočil v svoji krvi.

Škof je spregovoril: »Vse skupaj naj se zapiše!«

Najprej so tisti, ki so stali ob ograji, pripovedovali onim, ki so stali bolj zadaj, da je Marks Wulffing krivo pričal in da si je žeblje in igle sam namočil v svoji krvi. To pripovedovanje se je širilo od vrste do vrste in kmalu je bučalo tako po puštalskih travnikih kakor pod Kamnitnikom: »Marks Wulffing ni govoril resnice!« Preklinjali so krivo pričo, in prava sreča je bila, da je Marks že prejšnji dan odnesel svoje kosti, ker danes bi ga bila množica raztrgala.

Margaretino pričevanje se je vse zapisalo, sodišče pa je glasno izpovedalo, da ni krivde na Agati Emi Schwarzkoblerici.

V tistem trenutku je Joannes Franciscus gospodu glavarju naznanil, da bi rad spregovoril pred zbranimi. Gvardija je hitela med narod, in ko se je izvedelo, da hoče govoriti sam škof, so pritisnili k bregovom, da je

bil čudež, da ni padel ta ali oni v vodo. Tudi k ograji je pritiskalo občinstvo.

Janez Frančišek je vstal s svojega sedeža in si je dal prinesti mašno obleko; prošt pa mu je posadil na glavo visoko škofovo kapo in v roko mu je dal težko pastirsko palico.

Pričel je govoriti in glas je imel, da nisem vedel, kje ga je jemal iz šibkega svojega telesa. Dejal je, da si ta dva dneva ni upal oči povzdigniti, tako se je sramoval sodnikov in nas, ki smo prišli, da bi se pasli ob krvavi smrti mladega dekliča. Pristavil je: »Bilo vas je kot listja in trave in še otroke ste vlačili s sabo, samo da bi gledali pogin deklina, ki nikomur izmed vas ni žalega storila. Niste bili kristjani, bili ste zverine, ki hlepe po krvi nedolžnega, in zato boste dajali težko odgovornost ob smrtni uri!«

Že so padale vrste na kolena in ženski jok se je oglašal. – In še nam je pripovedoval, da Bog ne pozna čarovnic in da je krvava žalitev tega Boga, če kdo, in najsi je to kdor koli, trdi, da je mogoče, da bi naš Bog že pri rojstvu izročil otroka hudiču.

S pravim zadovoljstvom sem opazal, kako se je črnemu sodniku iz Ljubljane daljšal kljukasti nos in kako je tudi gospod Frueberger nekako neumno gledal pred sé kot volič, katerega je mesar prelahno udaril po glavi.

Škof je dalje govoril, da je Agata Schwarzkoblerica prevzela za nas vse veliko žrtev in da je s svojim

trpljenjem očistila naše duše ter prižgala luč v temi, v kateri tavajo te duše. »Kar smo grešili nad to žensko, to nam Bog odpusti, posebno sodnikom in tudi vam, ki ste hrepeneli po krvi nedolžnega človeka.« In slovesno je obljubljal, kolikor časa bo imel on gospostvo nad krvavo pravico v loškem kastelu, da on ne bo pustil nikogar več preganjati zavoljo čarodejstva.

Končal je:

»To sem vam hotel povedati. – Vas, gospod prošt, pa prosim, da ljudstvu poveste v njegovi besedi, če bi me kdo ne bil umel.«

Gospod Urh nam je v domači besedi še veliko ostreje razložil, kaki telički in junčki smo bili, ko smo verjeli, da je Agata Schwarzkoblerica napravljala točo in na prašičku pod nebom jahala, in da gospod škof pravijo, da ni večje neumnosti, nego je neumna vera v coprnijo.

Skesane so bile množice in vse so nosile v svojem srcu škofa Janeza Frančiška in kakor apostol se nam je videl, ko je stopal od sodišča proti cerkvi ter delil nadpastirski svoj blagoslov. –

Tako se je končala poskušnja z vodo in Agata Schwarzkoblerica je prišla očiščena iz nje! Bogu bodi čast in hvala, da je vse do dobrega konca privedel in da ni vzel mladega življenja, ki bi gotovo ne bilo rado zapustilo zelene zemlje, na kateri vsi visimo! –

Dasi sva bila počitka bolj potrebna kakor vsak drug dan v letu, tisto noč z bratom nisva prišla do spanja.

Najprej so prihajali znanci in prijatelji, ki so govorili o svojem veselju, da se je vse tako srečno končalo. Niti vedel nisem, da imam toliko prijateljev v Loki! Tudi vino so pili na moj račun, kar se ni dalo preprečiti, ker sem bil še vedno gospodar dveh kmetij. Prišel je še celo gospod grajski protipisar, da se je tudi veselil z mano. V spomin na to veselje mi je prinesel pismo o razsekanem Finkensteinu, za katero sem ga bil že večkrat poprosil in katerega mi do tedaj ni hotel dati. Tako je prišlo znamenito to pismo med visoške pisarije.

Okrog enajste ure se je prebudila Agata iz globokega spanja. Ali, glejte, med spanjem ni bilo prišlo pomirjenje nad njo! Obraz ji je gorel in iz joka ni mogla! Iz mesta je hotela, domu je hotela na vsak način. Le na Visoko in v največji temi, da bi je svet ne ugledal, ko se je vračala v kraj, od koder so jo bili odgnali graščinski hlapci! Vdati sva se ji morala z Jurijem, ker bi bila zblaznela, tako se je obnašala. Izposodili smo si konja in bilo je že dosti čez polnoč, ko smo zapustili mesto. Sédel sem v sedlo in pred sé sem jo vzel. Jurij pa je peš vodil konja, da smo mogli v temi naprej.

V nočnem hladu se je nekoliko pomirila ino bmol-knila je s svojim zdihovaljem in stokanjem. Že smo jahali proti Scheffertnu, in tedaj se mi je zganila v naročju. Vročina je šla od nje kakor od peči, ali v rokah nisem imel skoraj kaj držati!

Najprej nekaj zamolklih besed, prav kot bi govorila k drugemu in ne k meni. Potem pa je zastokala:

»Izidor, ko bi se ravnalo po tvojem, bi bila morala na grmado! – Tudi ti, o Jezus! si verjel vse, kar je pripovedoval Marks Wulffing in –« – prav tiho je dostavila, »ti ljuba mati sedem žalosti, kar vem, da bo te laži v prihodnjih letih še marsikdo verjel!«

Ničesar ji nisem odgovoril. Ona je vzdihnila:

»In vendar sem te tako rada imela, kakor sestra brata rajši imeti ne more!«

Čez nekaj časa:

»Jurij težko hodi. – Izidor, pusti ga malo na konja.«

Takoj sem obstal. V tistem hipu, ko sem zdrknil k zemlji, sem opazil, da so ji verige tudi na rokah zapustile svoje sledove. Luna je prisvetila izza Stanišč in dolina se je svetila v njenih žarkih.

»Še v cerkev si ne bom upala –« je zajokala Agata ter tiščala roki v obleko, da bi skrila pred mano spomine na ječo.

Z Jurijem sta zlezla v sedlo, jaz pa sem vzel povodec v roko. Pri tem nismo govorili – čemu tudi, ko je bilo le pravično, da ni en sam tičal celo pot na konju. Hodili smo naprej po dolini in voda je močno šumela na naši levici.

Dekle se je naslonilo na Jurija. Nekaj sta šepetala med sabo, potem zopet nekaj in naenkrat se je Agata

oklenila njegovega vrata. Ni bilo dolgo, pa je zaspala, tako da je tudi šepetanje ponehalo tam gori v sedlu.

Ko sem se oziral na ta dva, se je v meni nekaj pretrgalo in padlo je zagrinjalo, da sem lahko gledal na vse, kar je tičalo za njim. In tedaj je prišla moja duša med dve težki mlinski kolesi, ki sta se vrteli hitreje in hitreje, da se je ta duša tresla in zvijala od težkega trpljenja! Moja posvetna ošabnost je bila strta, in stoliček, na katerem je tičala, je bil strt z njo! V teh mukah se mi je čulo, kakor bi prihajal glas iz neba: »Izidor, ta je nedolžna, obsojen pa si bil – ti v Loki! Zaigral si dekliča, ki ti je bil namenjen!«

Korakal in korakal sem tik konja, ali najrajši bi bil padel po zemlji ter si pulil lase s svoje glave. Bilo mi je odkrito, da si je izbrala drugega, in v polni meri sem se zavedal svoje prisege, da ji tega braniti ne smem!

Takrat se me je usmnila božja milost in napolnila me je z zavestjo, da se mi ne godi krivica: Bog mi je odrekel nevesto, kateri sem se bil prej sam odrekel, in to, da bi senca ne padla na visoški dve kmetiji!

Ko sta mlinski kolesi odnehali in ko je izmučena moja duša prišla k neznatni moči, sem vedel, da mi je delati pokoro ne samo za ubogega svojega očeta, temveč tudi zase, za svoje velike pregrehe. –

Proti jutru smo prekoračili plitvino pri Visokem – bil sem še tako zmeden, da nisem čutil hladne vode, ko sem stopal po nji – ali Agata je še vedno spala. Jaz

pa v tistem trenutku že nisem bil več gospodar obeh kmetij, ki sta v jutranjem mraku ležali pred mano in ki sta tolikanj sloveli po celi Poljanski dolini – nisem bil več gospodar zemlje, katero mi je bil zapustil Polikarp Khallan, da bi po mojem gospodarstvu postala deležna še boljšega imena in da bi Agatini otroci oprali z nje pregrešno in brez usmiljenja prelito kri ter ji prinesli novega blagoslova z nebes! Pa tega blagoslova nisem bil vreden, ker je bila moja posvetna ošabnost močnejša od ljubezni, katero bi bil moral imeti do svoje neveste. Moja roka je dajala pohujšanje, zato sem moral poseči po sekiri, da jo odsekam na mah, da je padlo od mene, kar ni bilo zdravega na meni! Tako, grešnik, stôri vselej, da bo ozdravljena tvoja duša!

XIV

Agata se je ulegla in je ležala mesec dni; bali smo se za njeno življenje. Jaz pa se niti za korak nisem odmaknil od steze, po kateri sem hodil tisto noč, ko sem vodil konja od Scheffertna do Visokega.

Takoj ko je Agata vstala, sem razodel njej in Juriju, da jima izročim obe kmetiji in da se sam odpravim v vojsko. Ravno v tisti dobi so bili namreč deželni stanovni zaukazali veliko vojaško izbiranje med kmečkim ljudstvom. To je bilo solzá in ljubezni. Tudi branila sta se in govorila, da Visokega imeti nočeta. Jaz nisem odnehal. V Loki na gradu smo vse uredili, kakor se spodobi, da bi v prihodnosti ne nastale zmešnjave in prepiri. Sebi sem izgovoril polovico gorenje hiše, da bi tam imel svoj kot, če bi se kdaj vrnil in morda še s strelom v telesu. Tudi delež v denarju sem si pridržal, tolik, kolikršen je bil namenjen bratu Juriju.

Napravili smo svatbo, da je bilo takih še malo v dolini. Nato sem odrinil. Odnesele sem le toliko, kolikor

sem potreboval do Ljubljane, potem pa sem stopil pod stroške cesarja, ki me je prav rad vzel v svojo armado.

Z Agato in Jurijem smo se hitro poslovili. Pogledal sem še enkrat na pisano cerkev svetega Volnika ter obrnil obraz na dolino in njene zelene gozdove, na vse to pa sem odšel z majhno bisago ob rami in še ta je bila skoraj prazna. – Tako je odrinil nekdej bogati Visočan s svojega posestva: ali v sebi ni nosil viharja, vse je bilo mirno v njem in vedel je, da je božja volja vse to in da je vse to del njegove pokore.

Naj takoj zapišem, da je bilo to v letu 1695. in da sem se vrnil šele na spomlad v Gospodovem letu 1707.

Še na tem mestu bodi razloženo, kako so v teh letih živeli na Visokem. Zapišem, kar se mi je o tem povedalo, pa je vse resnično in zanesljivo.

Jurij in Agata sta živela, kakor je zakonskim predpisano in zapovedano: gospodar in gospodinja nista poznala nasprotja in bila sta kakor kolesa pri vozu, ki vselej na eno in isto plat vlečejo. S časom je Agata zopet okrevala, ali prejšnje veselosti ni več imela. Na njenem obrazu je vedno ležalo nekaj oblakov, ki so ostali iz dobe, ko so jo sodili v Loki. To sodbo je ob svoji nogi na težki verigi še vedno vlačila s sabo, in k verigi ji je bilo prikovano še težje železje kakor hudodelcem, katere pošilja Beneška na galero. Svet je neumen in hudoben!

Najprej se je pričelo z Debelakovimi. Tam je bil stari gospodar prepustil posestvo sinu Petru. Kmalu po

izročitvi je tudi umrl. Sin je bil le malo podoben očetu. Bil je prepirljiv in huda beseda se je pri najmanjši priliki oglašala na njegovem jeziku. Jurij in Peter sta se sporekla zavoljo meje – kar vse ni bilo toliko vredno, kolikor je vredna volna, če ovco enkrat ostrižeš. Beseda je dala besedo. In ko se je brez potrebe Agata vmes vtaknila, jo je Peter takole zavrnil: »Ti pa molči! Boga hvali, da te niso v Loki žive sežgali! Da ti ni škof pomagal – bog ve, kaj si mu dala? – bi te bili gotovo na drog potegnili!« Pri tem se je strupeni ta človek še krohotal, da bi se bil skoraj zadušil. – Agata je sedla v travo, a Jurij je zatulil kakor ranjen vojak, če mu ranocelniki roko žagajo. On in hlapec sta pograbila kole, pobila sta Debelaka na tla ter ga pretepla, da je dolge mesece preječal v postelji. Tožil je na gradu. Ko je bila stvar preiskana, je prišel Joannes Franciscus zopet v Loko. Glavar mu je predložil spise, in gospod škof jih je pregledal od kraja do konca. Silna je bila njegova jeza in grozno je udarila njegova roka! Zaukazal je, da naj se Juriju in hlapčetu ne stori žalega. Petra Debelaka pa je posadil v grajske tranče, kjer je preedel več nego leto dni. – Neko popoldne je prijezdila na Visoko tolpa grajskih helebardijskih. Z njo je prijezdil grajski glavar in, čemur se je vse čudilo, prijezdil je sam škof Janez Frančišek. Našo Agato je prišel obiskat in pred vsemi Poljanci jo je počastil! Ker so imeli vina v kleti – Jurij je namreč tudi kupoval po Vipavi – so mu lahko dali piti; kaj so mu dali jesti, ne vem. Celo uro je

ostal milostivi gospod na Visokem. Ko je odhajal, je dal Agati svojo lastno podobo, katero je bil mojster Remp na platno naredil, da ga gledaš kakor živega pred sabo. Podoba je bila v zlatem okviru. Še danes smo ponosni, da imamo Janeza Frančiška v gorenji svoji hiši in pokažemo ga vsakemu, ki pride k nam na Visoko. – Tako je loški škof v sramoto vsem hudobnim jezikom počastil Agato Schwarzkoblerico, sedaj omoženo Khallan! Z Debelakovimi pa je ostalo sovraštvo – zavoljo ničvredne in slabo zarastle ruče, kateri bi se bila Jurij in Peter brez škode lahko odpovedala. In to sovraštvo še sedaj, ko sem se jaz, Izidor Khallan, vrnil pod očetovo streho, ni ponehalo. Slabih besed si sicer ne dajejo, ali hiša ne pogleda hiše. Kdaj bo vendar enkrat bolje na svetu?

Bil sem skoraj enajst let od doma in služil sem v vojskah, katerim je zapovedoval gospod princ Eugenius. Težko mi je bilo živeti in skoraj vsekdar je bilo več palic od menaže. Ali na svojega Boga nisem nikdar pozabil in tudi domačih krajev ne, na katere sem mislil, in to v najhujšem ognju krvavih afer in tudi kadar smo lenarili po zimskih kvartirjih. Nikdo ne ve, kaj je vojska, če ni bil sam v vojski!

Raztepeno je ljudstvo povsod in vselej, kjer se tepó armade: takrat ni varno nobeno življenje, takrat nista varna ne ženska ne otrok. Vse take reči so videle moje oči. Videl sem umirati starce, videl sem, kako se je sila delala dekletom, videl sem, kako so se palile koče in

kako so se plenila in podirala mesta. Nisem bil s srcem pri krvavem tem rokodelstvu; sv. Izidor mi je priča, da se nisem udeleževal morij in ne plenitev! Ker sem prisegel, sem ostal zvest svoji službi, in ni je bilo moči, ki bi me bila izneverila polkovi zastavi. Vojske vzlic temu nisem bil vesel in k Bogu sem molil, da bi jo ustavil z močno svojo roko. Resnica pa je, da sem prebil obilo vojske, katera je tedaj divjala okrog nas, da nikdar k sapi nismo prišli.

Kar sedaj zapišem, bodi zapisano v ta namen, da vedo tisti, ki bodo za nami živeli na Visokem, da se je njihovim prednikom prehuda godila in da niso živeli v takih dobrih časih, kakor bodo oni živeli!

Najprej smo bili pri Zenti, kjer smo vzeli turški tabor, pobili trideset tisoč Turkov in ubili še celo prvega vezirja, da je turški sultan prav grdo jokal za njim. Plena je bilo na ostajanje, in tudi meni se je odkazal pravičen delež. Pozneje smo vihrali na Laško in princ Eugenius je podil Francoze pred sabo. Pri Cremoni smo ujeli francoskega generala in pri Luzzari jih je gospod Eugenius znova naklestil. Pozneje so nas vzeli z Laškega ter nas predstavili na Nemško, in to zopet proti Francozom. Pri Hochstättu smo imeli krvavo bataljo, ker so bili tudi Angleži z nami. Lepi ljudje, močni možje, ali jezik govoré, da ga morda sami komaj umejo! Privadil sem se, ko so me tako sem ter tja metali, laškemu in francoskemu jeziku, ali angleškemu ne! Pri Hochstättu jih je premagal

Eugenius na levem krilu po velikih izgubah, ker so se Parci, ki so takrat s Francozi držali, prav močno ustavljali. Videl sem tamkaj francoskega generala, ki se je imenoval tako, kakor se imenuje duhovniški talár.

Do takrat sem ostal zdrav pri vseh aferah. Krogle so žvižgale mimo mene, turške sablje so se bliskale nad mano, s palaši so sekali po meni in s helebardami so suvali proti meni, ali Bog Oče je pazil nad mano, da mi je telo ostalo nepoškodovano. Svojo dušo sem si varoval sam, da se ni zaletela v škodo. Moje obnašanje je bilo vseč tistim, ki so bili postavljeni nad mé, zatorej sem po dolgi in trudapolni službi dosegel precejšnjo čast, do so me imenovali za desetnika. Bil sem tudi v gloriozni batalji pri Turinu, kjer je tičal v francoskih kleščah vrli naš kapitan, gospod Daun. Prihiteli smo mu na pomoč in naskočili visoke francoske okope. Mali sovražniki so streljali na nas, od koder so mogli, da se je veliko naših zavalilo po melini navzdol, zadetih od smrti. Bil sem že skoraj pri vrhu, in takrat je bilo nekaj cesarskih, ki so hoteli popihati navzdol. S palico sem jih tepel ter jih gonil naprej. Tedaj se mi je zdelo, da me je eden teh bojazljivcev z roko sunil v prsi. Kar brez pričakovanja sem ležal na tleh, in na levi, nad srcem, mi je hitela kri po obleki. Ni me zadela uporna roka, ali zadela me je francoska mušketa! Kaj se je potem zgodilo, ne vem.

Ko sem se zopet zavedel, sem ležal v lazaretu. Obvezan sem bil in uda nisem mogel ganiti. Ležal sem na

deskah in kosti nisem čutil v sebi. A vendar se mi je dozdevalo, da je vse lahko v meni, da počivam na mehkih oblakih in da se zibljem z njimi po nebu! Ko sem se ozrl po prostoru okrog sebe, jih je ležalo precej na enakih ležiščih.

Vsi so bili obvezani in kri je v rdečih lisah pri obvezah silila na dan. A glej, takrat sem videl, da sem obvezan na prsih; in ko sem svojo glavo na vzglavju obrnil na levo, je bila tudi moja obveza težko krvava. Tedaj sem se spomnil, da sem obležal v batalji in da sem prestreljen prav tako, kakor mi je vedeževala ciganka za Blegošem.

Tistihmal je bilo, da je stopil v lazaret majhen človek, na katerem ni bilo opaziti nič posebnega. Pri vstopu je z veliko spoštljivostjo vzel z glave svoj triogelnik. Za njim se je trlo vse polno samih generalov in oficirjev, na katerih se je svetilo obilo zlata in katerih obleke so bile obšite z drobnimi in dragimi špicami. Princ Eugenius pa ni nosil ne zlata ne preveliko špic, pa se je vzlic temu takoj dalo spoznati, da je naš vojskovodja in naš general. Pristopil je k vsaki postelji, razgovarjal se je z najnižjim vojakom in tolažil ga je ob ležišču bolečin in trpljenja. Če so mu ranocelniki na tihem povedali, da je rana težka in da bo bolniku skoraj gotovo vzela življenje, je položil svojo roko ranjencu na čelo ter spregovoril: »Merci bien!« kar se pravi po naše, da se gospod Eugenius zahvaljuje za doprineseno delo.

Tudi k meni je prišel, ali odgovarjati nisem mogel zaradi velike svoje slabosti. Ranocelniki so nekaj šepetali, nakar je general položil svojo drobno in voljno roko na vroče moje čelo, rekoč: »Merci bien!« – to je bila edina zahvala, ki se mi je dala za to, da sem bil v laške dežele nesel na trg svoje življenje za cesarja, ki pa pozneje ni nič več povpraševal po meni, kako se mi godi in kako izhajam!

Drugo jutro se prebudim, in glej, tik mene prazna postelja prejšnjega dne je dobila svojega bolnika: ponoči so bili privlekli težkega jezdeca, ki je sedaj ležal na nji. Poprej so mu bili odrezali roko in nogo, tako da je tičal v širokih obvezah. Bil je tako slab, da ni dal glasu od sebe, in naj so mu bile bolečine še tako neznosne.

Prebudil sem se torej in svoje oči sem nehote obrnil proti sosednji postelji. Pred mano je ležal človek z dolgim, suhim obrazom, ki je bil z divjo brado gosto zaraščen in v katerem so oči ležale v globokih jamah, prav kakor pri mrliču. Upiral in upiral sem svoj pogled v tega soseda in v slabotne moje možgane je silila misel: Kje sem že videl tega človeka? Tako sem ga gledal cele ure. Navsezadnje se je prebudil tudi sosed, in v jamah na obrazu sta se utrnili dve medli lučici. Hudo jo stokal, nato pa se je uprl njegov pogled v mé in zrla sva si iz oči v oči zopet cele ure.

Moj Bog! Kje sem že videl ta obraz? Bil je preoran in opustošen kakor njiva, če je udaril ob plohi hudournik

čez njo! Ganiti se nisva mogla in niti glave nisva mogla dvigniti, le gledala sva eden drugega. Naposled se je kakor iz dalje tam zadaj za hribom začul onemogel glas:

»Izidor – gotovo si ti, Izidor –?«

Božja Porodnica! – bil je res Marks Wulffing, od Boga zapuščen in zavržen, z odrezano desno roko in z odrezano levo nogo!

»Marks –?« sem vprašal, »ali si res, Marks?«

»Vidiš,« je jecljal, »z eno sem krivo pričal, drugo pa sem prerezal, da sem namočil kamen s krvjo. Sedaj vem, da umiram – ali umreti skoraj ne smem –«

Odgovoril sem mu takoj:

»Umrjeva, če bo hotela božja volja!«

Zaihtel je:

»Odpusti mi, Izidor! Odpustite mi vsi!«

V srce se mi je zasmilil. »Odpuščam ti, Marks, in vem, da ti je Agata že tudi odpustila! Radi tega lahko brez skrbi stopiš pred Boga sodnika. Odpuščeno ti bodi, da bo tudi nam odpuščeno!«

Zaprosil je:

»Curé naj pride!«

Poklicali so kaplana, ki je imel s pogrebi in s previde-njem preobilo opravka, a vendar je prav hitro prišel, ker mu ni bilo neznano, da v lazaretu vojščak z odrezano nogo vsak hip lahko umrje. Dolgo sta govorila, vmes je gospod nekaj zapisoval, potem je dal bolniku odvezo in končno je Marksu vodil levico, da je postavil znamenje

svetega križa pod tisto, kar je bil »curé« napisal. Napisal pa je bil, da je težki jezdec Marks Wulffing, ko je ranjen ležal v lazaretu pri Turino, na smrtni postelji spokorno in skesano priznal, da je na sodbi v Loki lažnivo pričal proti Agati Schwarzkoblerici, da je vse, kar je tedaj govoril, bilo izmišljeno in da prosi njo in druge, da bi mu odpustili in prizanesli. Sam »curé« je to svedočbo podpisal in jo meni izročil.

V noči potem je Marks Wulffing umrl. Moja želja je, da bi mu svetila večna luč! –

Ko sem se vračal, je bila spomlad tu: hruška in češnja sta cveteli, in cela Poljanska dolina je nosila belo pečo. Nista me pričakovala Agata in Jurij, a sprejela sta me, kakor da sem vstal od smrti. Onemogel sem bil in vojska me je bila pohodila! Ali ta dva sta me objemala brez konca in kraja in odprla sta mi celo svojo hišo. Po ti hiši se je takrat vlačilo majhno dekletce, ki je sicer še komaj lazilo, pa s svojim glasom polnilo že skoraj vsak kot in kotic. Tu in tam se je še ulegel Agati mrak na lice in njeno oko me je časih spominjalo na poglede, s katerimi se je tisti dan, prej nego je stopila v vodo, ozirala po dolini navzgor.

Tisti čas je župnikoval pri nas gospod Janez Krstnik Šinik. Takoj drugi dan sem se podal k njemu ter mu izročil svedočbo, katero je bil Marks Wulffing na smrtni postelji podkrižal in katero je bil gospod »curé« podpisal. Gospod Janez Krstnik je bil pravičen mož.

Takoj prihodnjo nedeljo je s prižnice govoril ljudem in dopovedoval, kaka krivica se še vedno godi Agati Khallanovi, o kateri na tihem marsikdo v gorjanski svoji nespameti misli, da je morda le delala točo in nevihto. Ošteval jih je, da jih je obilo povešalo glave, nakar je prebral Marksovo svedočbo, govoril o njegovem podpisu in povedal, kako ga je Bog že na zemlji udaril, ko mu je zdrobil desno roko, s katero je krivično pričal, ter mu vzel levo nogo, v katero si je bil rano vrezal. Ljudstvo je bilo ganjeno. Pred cerkvijo se je vse trlo okrog Agate, da so ji stiskali roko. Tisti dan je bila naša gospodinja počaščena kakor mučenica, in gospod Bog je zaukazal, da bodi konec njenemu trpljenju. Sam Peter Debelak se nam je približal, ko smo hodili od božje službe proti domu, in prosil, da bi mu bilo odpuščeno. Podali smo si roke in obnovili staro prijateljstvo.

Zadovoljstvo se je znova oglasilo na Visokem. Spomin očeta Polikarpa se je ublažil, in kri človeka, katera je bila prelita po njegovi roki, ni več vpila do božjega stola. Tudi mene je zapustil spomin na bitke in vojske, razen onega, ki mi je tičal v prsih, kjer mi je nekaj kljuvalo noč in dan kakor v uri, viseči na steni. Težilo me je, da nisem mogel poprijeti za nikako delo; dela je bilo obilo, jaz pa sem samo jedel pri hiši! Poskušal sem delati, pa ni bilo mogoče, in Jurij in Agata sta me prav grdo oštevala, če sem se hotel lotiti najnedolžnejšega dela. Res je, da nisem prišel praznih rok k hiši in lahko bi bil živel, ne

da bi bil hiši v nadlego, ali človek, ki delati ne more, je vendar preveč pri hiši. In to je bilo, kar me je peklo! –

Ko je cvetje izginilo s travnikov in vrtov in ko je vročina prihajala, sem pri lepem vremenu lazil k njivi pod gozdom, tja, kjer mi je bil svoj čas oče povedal, da je visoški dve kmetiji meni namenil. Ravno na istem mestu sem legal v travo. Velikokrat sem tako ležal na soncu in nad dolino, ki je mrgolela pod mano; in takrat se je razvijalo pred mano, kar sem doživel v preteklosti. Tu in tam se me je polastila želja, da bi umrl, ker sem bil sam sebi in drugim v težavo. Pa me je hitro zapustila ta želja, ker vojščak, ki leži težko ranjen sredi bojne poljane, ravno tako nerad umrje, kakor se nerad loči od sveta bogataš, sedeč pri polni skledi. V takih trenutkih sem dobro vedel, da te, naj si še tako zapuščen in osiromašen, veže trdna veriga na nekaj, česar se vsak hip ne zavedaš: ta nekaj je – zemlja, na kateri si se rodil. To je naša edina neskaljena prijateljica, vedno ti kaže prav isti obraz in zvesta ti ostane, če jo še tolikokrat zatajiš! Ko tako ležim, mi sili iz ruše nova moč v onemogle ude, in prav vsaka koreninica pod mano poganja tudi v moje telo, da se čutim eno z zemljo, na kateri ležim. Zemlja domača – ni prazna beseda: del je mojega življenja, in če se mi vzame zemlja, se mi je tudi vzelo življenje. Ko si oglodan do kosti, ko te povsod preganjajo, kakor bi se bile gobe razpasle po tvojem telesu, te sprejme domača zemlja z istim obrazom, kot te je sprejela nekdaj, ko so te

še v zibel polagali. Nisi doživel spomladi, da bi te ne bilo objemalo njeno cvetje, in ne jeseni, da bi ti ne bila sipala svojih sadov. Mogoče, da je težko umreti – moja vera to ni! – ali toliko zapišem, da bi raje umrl sredi domače doline, bodisi od gladu, nego na zlatem stolu nemškega cesarja, kjer bi imel vsega na kupe!

Tako večkrat premišljujem na zeleni tratini pod gozdom. Tu in tam gledam tudi v preteklost: pred mano se vlečejo široke vrste težko oboroženih mož, vrsta šaržira na vrsto, ranjeni padajo in umirajo, bogati prapori se vijejo, jezdec žvenketajo na svojih konjih, sami generali pridirjajo, »victoria« jih obdaja, trombe se oglašajo, topovi grmé – vse to pa izgine, kakor izgine dih s stekla, in ostane mi edinole sladka zavest, da sem zopet na svoji domači zemlji, ki me objema, kakor objema mati svojega otroka ali kakor objema nevesta svojega ženina!

Nekega dne sem zaspal pod gozdom in sem se zopet prebudil. Hélas! Kako je pričela hiteti ura sredi mojih pljuč. Tik mene je sedela – Margareta Wulffingova in pogleda ni odmaknila od mojega obraza. Čakajte, bila je pet let mlajša od mene, bila je potemtakem stara sedemintrideset let, ali bila je še vedno čedna ženska, ker njenega obraza še niso bile preorale skrbi in ne bridkosti, ki jih je preživela.

Spregovorila je:

»Izidor, gorovilo se je, da si slab in da bi ti prav prišla postrežba.«

Nisem hotel izreči trpke besede, ali vendar sem nehote odgovoril:

»Margareta, se nisi še možila?«

Sam ne vem, kako sem prišel do takega vprašanja: ni mi bilo prav vseč, da je prišla, ker je nisem klical.

»Čemu bi se možila?« je zajokala in pristavila je še: »Lahko bi se že bila, saj je dosti moškega spola po vaseh, ki komaj čaka, da bi snedlo doto ženski, ki je sama in zapuščena.«

Tega nisem mogel tajiti. Zatorej sem le vprašal: »Kaj pa hočeš?«

Odločno je odgovorila:

»Saj sem ti že povedala: postrežnica bom pri tebi! Vendar vidiš, da ti domači, ki te imajo res radi, ne morejo zmeraj postreči. Na polju je delo, v hlevu je živina, in prej ko je to opravljeno, preteče čas. To pač vidiš, kako se peha Agata, pri tem pa trepeti, da boš hud, če nisi postrežen, kakor bi moral biti. – Kar nič ne ugovarjaj!«

Ko je tako govorila in ko se ji je v očeh nabrala odločnost, je bila vseč meni, siromaku – pa je pač nespačetno, da kaj takega zapišem.

Ali v tej vojski nisem zmagal. Kmalu se je prikazala tudi Agata na bojišču – ti dve ženski sta bili gotovo sporazumljeni – in njena vojska se je združila z Margaretino. Toliko časa sta me obdelovali z mušketa in topovi, da sem se vdal na milost in nemilost. Privolil sem torej, da je prišla Margareta Wulffingova v hišo, da

mi je stregla. In kako mi je stregla! Postavila si je pred vrata moje čumnate posteljo, in če sem le malo zakašljaj, malo težko zasopel iz prestreljenih prsi, je v temni noči takoj prihitela in povprašala ali ne potrebujem tega ali drugega.

In zopet se je lepega dne oglasila Agata Schwarzko-blerica. Imenitno je pričela govoriti, da tako ne more naprej, da je Margareta meni namenjena, da na drugega ne misli nego name in da že leta čaka in čaka; tudi ne gre zavoljo ljudi, in da se je v fari že opazilo, da imam premlado postrežnico. Kmalu sem bil okrog in okrog obdan od sovražnika in zopet sem se moral vdati! Dne 29. avgusta 1707 je naju poročil župnik gospod Janez Krstnik v poljanski cerkvi pred oltarjem Matere rožnega venca in lepo je nama govoril. Ali ženin je komaj stal, nevesta pa je bila vendar silno srečna in niti videla ni, kako se je sesticam obraz zavijal, ko sem hropel na njeni strani iz cerkve mimo množice, ki je prišla past radovednost. Tisti dan se je prenesla postelja moje postrežnice v mojo čumnato, in Margareta Wulffingova je postala moja prava in resnična žena.

Stregla mi je kakor prej. Kuhala mi je vse mogoče reči in skoraj nikdar me ni puščala samega. Ali vzlic temu je tudi pri hiši delala, kolikor je največ mogla. Vse jo je ljubilo, predvsem pa sem jo rad imel jaz, njen pravi zakonski mož. Gospod Janez Krstnik je velikokrat govoril, da bo dobila, če umrje in če bo še on v Poljanah

takrat, na kamen napis: »Margaretha coelo clemente fruitur«, kar se menda pravi: Margareta je čisto gotovo deležna popolnega nebeškega kraljestva!

Pripisano

Jaz, Georgius Postumus, sin očeta Izidorja, rojen po njegovi smrti, ki mi živi še vedno čez vse ljubljena mati, Margareta Wulffingova, sedaj sedemnajst let star in v šoli pri očetih jezuitih ljubljanskih, potrjujem in pričam, da je naš oče Izidor v Gospodu sklenil svoje dneve 20. decembra 1710. Poklican je bil od tod in lahko je umrl in prehudih bolečin mu ni bilo treba prenašati ob smrtni uri. Tisti dan, ko je umrl, je dopoldne še okrog lazil, popoldne pa je zaspal in na oni svet se je preselil kakor rumen jesenski listič, katerega je lahna sapa spihljala z veje. Počiva na pokopališču sv. Martina v Poljanah, in izpolnjujejo se nad njim besede: »Parva domus – magna quies«, kar se pravi po naše: Mala hišica – velik počitek. – Bog mu dodeli ta počitek, nam pa blagoslovi Visoko, ker smo potrebni tega blagoslova, morda ne manj, kakor ga je bil potreben Polikarp Khallan, prvi gospodar dveh kmetij na Visokem!

Težko je namreč ležala Gospodova roka nad otroki, in skoraj se zavedamo, da pred božjo milostjo še ni

zadoščeno krvi, po Polikarpu preliti, in ne življenju Jošta Schwarzkoblerja, ki je bilo pregrešno.

Šiba božja nas je tepla. Leta 1716. se je priklatila s srbskih bojišč neusmiljena morilka, divja kužna bolezen. Na Visokem je pograbila in pokončala gospodarja Jurija in najstarejšega otroka, Marijo Ano, tako da smo imeli v enem tednu dva pogreba.

Sedaj še živita obe materi in Suzana, hči Jurija, ter jaz, Georgius Postumus, sin Izidorja. Na štirih očeh počivajo potemtakem prihodnji časi visoških dveh kmetij. Mati Margareta in mati Agata stikata dostikrat sivi glavi skupaj in čebljata kakor dve račici pri vodnjaku. Moja mati pa mi je tu in tam v svoji posvetni zaslepljenosti prikrito in sramežljivo nekako namigavala to in ono. Tudi devetnajstletna Suzana me časih preseneti s pogledom, ki skoraj ni dopuščen med najbližjimi sorodniki. Vse v meni pa hrepeni, da bi dal svoje telo oltarju in da bi opravljal sveto službo za duše onih, ki so se na visoškem dvorcu pred mano s sveta ločili in ki še vedno iščejo božjega usmiljenja. Ko je vendar na svetu zame najlepša ženska moja dobra in ljuba mati Margareta in ko vendar nikjer in nikakor ne opazim razlike med mlado in staro žensko – kako naj se dotaknem druge ženske, bodisi da bi bila to naša drobna Suzana? Sam Bog ve, kako naj se rešim iz stiske, v kateri zdihujem k Njemu!

Tukaj se konča prva Visoška kronika.